

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET
BAĞIMLILIK, SİBER ZORBALIK VE BİLGİSAYARA KARŞI
TUTUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Nurettin BAŞKÖY

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KIRŞEHİR
HAZİRAN 2013**

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET
BAĞIMLILIK, SİBER ZORBALIK VE BİLGİSAYARA KARŞI
TUTUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Nurettin BAŞKÖY

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Rüştü YEŞİL**

**KIRŞEHİR
HAZİRAN 2013**

ÖZET

Ortaöğretim 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin internet bağımlılık ve siber zorba/kurban olma düzeyleri ile bilgisayara karşı tutumlarının ne düzeyde olduğunu belirlemek, bu çalışmanın genel amacını oluşturmaktadır.

Araştırma, tarama modelinde yürütülen betimsel ve nicel bir çalışmadır. Araştırma verileri, Kırşehir il merkezinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 16 ortaöğretim okulunun 9, 10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören toplam 976 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; öğrencilere dönük Kişisel Bilgi Formu, İnternet Bağımlılık Ölçeği, Siber Zorba/kurban Ölçeği ve Bilgisayar Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Öğrencilerden toplanan veriler üzerinde, aritmetik ortalama (\bar{x}), standart sapma (Ss), bağımsız örneklem t testi, faktör analizi, varyans analizi (ANOVA), LSD testleri uygulanmıştır.

Araştırma sonunda;

1. Ortaöğretim öğrencilerinin muhtemel internet bağımlısı oldukları;
2. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılıklarında kızlar lehine farklılaşma bulunduğu ve erkeklerin daha fazla internet bağımlısı olduğu;
3. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin; okul niteliğine, sınıf düzeyine, internet kullanma amacına, evinde internet bulunma durumuna, bilgisayar kullanma seviyesine göre bazı faktörlerde farklılaşmanın anlamlı olduğu;
4. Ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım sıklığı ve internet kullanım deneyimi ile internet bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğu;
5. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeylerinin oldukça düşük olduğu;
6. Öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeylerinin; okul niteliğine, sınıf düzeyine, kullanma amacına, bilgisayar kullanma seviyesine, internet kullanma deneyimine göre bazı faktörlerde anlamlı farklılaşmaların ortaya çıktığı;
7. Öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutum sergiledikleri;
8. Öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeylerinin; cinsiyete, okul niteliğine, sınıf düzeyine, bilgisayar kullanma düzeyine, bilgisayar kursuna katılma durumuna, akademik başarı düzeyine göre bazı faktörlerde anlamlı farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmüştür.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak, öğrencilerin özellikle internet bağımlılık ve siber zorba/kurban olma durumlarının azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması; olumlu bilgisayar ve internet kullanımı üzerinde etkili diğer değişkenlerin belirlenmesine dönük farklı çalışmaların yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: İnternet, internet bağımlılığı, siber zorbalık, tutum, bilgisayar tutumu.

ABSTRACT

Internet Dependency Of Secondary School Students, Bullying And Against The Computer The Virtual Examination Of Attitudes In Terms Of Different Variables

Analysis of Secondary School Students' Internet Addiction, virtual-bullying and Attitudes toward computer in terms of different variables.

The aim of this study is to determine the 9th, 10th and 11th grades of secondary school students' level of the internet addiction and being virtual bully, and to determine the level of their attitudes to computers.

The research is a descriptive and quantitative study that is carried out screening model. The research data were collected from the 976 students of 9th, 10th and 11th grades of 16 schools in the center of Kırşehir under Ministry of Education. In research, the personal information form, the internet addiction scale, the virtual bully/victim scale, and the computer attitude scale were used for the data collection tool. On the data collected from the students, arithmetic mean, standard deviation, independent samples, factor analysis, analysis of variance and LSD tests were applied.

At the end of the research;

1. Secondary school student are addicted to internet.
2. There are internet difference in favor of girls of secondary school students and the boys are more addicted to the internet than girls.
3. Levels of internet dependency of secondary school students differs according to the nature of the school, the level of the class, the aim of the usage of internet, the presence of the internet at home and the level of the usage of internet.
4. This is a positive and significant relationship between the frequency and the experience of internet use and the level of dependence on the internet.
5. The level of secondary school students' virtual bully/victim is very low.
6. There are significant differences in the level of students' virtual bully/victim according to their nature of school, the aim and the level of the usage of the computer, the experience of using internet.
7. Students show a highly positive attitude toward computer
8. There are significant differences in the level of students' virtual bully/victim according to the their gender, the nature of school, the level

of class, the level of the usage of the computer, the condition of being participate in a computer course, the level of academic achievement.

Based on the research results, it is proposed to study for reduction of the students' internet addiction and being virtual bully and to make different studies for the determination of other variables that is effective on the positive usage of computer and internet.

Keywords: Internet, internet addiction, virtual bullying, attitude, computer attitude

TEŞEKKÜR

Araştırmanın planlanıp uygulanması ve değerlendirilmesi benim için oldukça zorlu bir süreç olduğu gibi, bu zorlu sürecin olumlu yönde ilerlemesinde birçok kişinin katkısı olmuştur. Özellikle bu uzun süreç boyunca değerli görüş ve yönlendirmeleriyle zamanını ve katkılarını benden esirgemeyen; akademik desteğinin yanı sıra manevi desteği ile de tezimi tamamlamamda büyük katkısı olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Rüştü YEŞİL'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Uygulama yaptığım okul yöneticilerine ve sabırla verdiğim ölçekleri cevaplayan sevgili öğrencilere teşekkürlerimi sunarım. Tez özetimin İngilizce çevirisini yapan ve tezi hazırlama sürecinde çeviri konusunda benden yardımlarını esirgememiş olan arkadaşlarım Semih GÜZEL ve Salih TEKİNARSLAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da araştırmamı BAP kapsamında destekleyen Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na teşekkür ederim

Bu tezi, başta babam İlhan BAŞKÖY ve Oğlum Kayra Deniz BAŞKÖY'e olmak üzere çok sevdiğim aileme ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
I. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1. Problem Durumu	1
Problem Cümlesi.....	5
2. Araştırmanın Amacı	5
3. Araştırmanın Önemi	7
4. Araştırmanın Varsayımları	9
5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	9
6. Tanımlar ve Kısaltmalar	10
II. BÖLÜM	12
KURAMSAL ÇERÇEVE	12
1. Bir Kavram Olarak Teknoloji	12
1.1. Teknolojinin Bireysel ve Toplumsal Yaşama Etkisi	12
1.2. Teknoloji ve Eğitim	143
1.3. Teknoloji Okuryazarlığı	14
2. Bir Kavram Olarak Tutum.....	15
2.1. Bilgisayara Karşı Tutum.....	15
3. Eğitim ve Bilgisayar Teknolojisi Olarak İnternet.....	18
3.1. İnternetin Eğitimde Kullanımı	18
3.2. İnternet Hastalıkları	20
3.3. Bir Kavram Olarak Bağımlılık	21
3.4. İnternet Bağımlılığı.....	22

3.5. İnternet Bağımlılığı Belirtileri	23
3.6. İnternet Bağımlılığı Nedenleri	25
3.7. Ergenlik Dönemi ve İnternet Bağımlılığı	27
3.8. İnternet Bağımlılık Nesneleri	279
3.9. İnternet Bağımlılık Tedavisi.....	30
3.10. İnternet Bağımlılığının Sonuçları	32
4. Şiddet ve Zorbalık	33
4.1. Siber Ortam	34
4.1.1. Sosyal ağlar.....	35
4.2. Siber Zorbalık	37
4.3. Geleneksel ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişki.....	38
4.4. Siber Zorbalık Şekilleri	40
4.5. Siber Zorbalığın İnsana ve Topluma Zararları	41
4.6. Siber Zorbalıkla Mücadele.....	42
4.6.1. Siber zorbalıkla mücadelede okulun yeri.....	43
İnternet Bağımlılık, Siber Zorbalık ve Bilgisayara Karşı Tutum İle İlgili Yapılan Araştırmalar	47
1. Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	47
2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar.....	53
III. BÖLÜM.....	59
YÖNTEM	59
1. Araştırma Modeli	59
2. Çalışma Evreni	59
3. Örneklem	59
4. Veri Toplama Araçları	61
4.1. Kişisel Bilgi Formları.....	62
4.2. İnternet Bağımlılık Ölçeği	62

4.3. Siber Zorba/Kurban Ölçeği.....	63
4.4. Bilgisayar Tutum Ölçeği	64
5. Verilerin Toplanması.....	66
6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması.....	66

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM.....	67
1. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Durumlarına İlişkin Bulgular.....	67
1.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumu	68
1.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Öğrenim Gördükleri Okulun Niteliğine Göre Farklılaşma Durumu	69
1.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Sınıf Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu	70
1.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İnterneti Kullanma Amacına Göre Farklılaşma Durumu	71
1.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin, İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Evlerinde İnternet Bulunmasına Göre Farklılaşma Durumu	73
1.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu	74
1.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin, İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Farklılaşma Durumu.....	75
1.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri İle İnterneti Kullanma Sıklığı, Kullanma Deneyimi Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişki	75
2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Durumları	77
2.1. Öğrencilerin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri Arasındaki Fark ve İlişki Durumu	78
2.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Cinsiyetine Göre Farklılaşma Durumu	79

2.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Öğrenim Gördükleri Okulun Niteliğine Göre Durumu	80
2.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin, Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Sınıfa Göre Durumu	82
2.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnterneti Kullanma Amacına Göre Durumu.....	84
2.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Evinde İnterneti Sahipliğine Göre Durumu	88
2.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Bilgisayar Kullanma Seviyesine Göre Durumu	90
2.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin, Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Durumu	92
2.9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnternet Kullanma Sıklıklarına Göre Durumu	93
2.10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Akademik Başarı Düzeyine Göre Durumu	94
2.11. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnternet Kullanma Deneyimine Göre Durumu	94
3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumları	95
3.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Cinsiyetine Göre Durumu	96
3.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Okul Niteliğine Göre Durumu	97
3.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Sınıf Düzeyine Göre Durumu	98
3.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Karşı Tutumlarının İnterneti Kullanma Amacına Göre Durumu	99
3.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Evlerinde İnternet Bulunmasına Göre Durumu.....	101

3.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Durumu.....	102
3.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Durumu	104
3.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının İnternet Kullanma Sıklıklarına Göre Durumu.....	105
3.9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Akademi Başarı Düzeyine Göre Durumu.....	106
3.10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının İnternet Kullanma Deneyimine Göre Durumu	106
3.11. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık ve Siber Zorba/Kurban Düzeyleri İle Bilgisayara Karşı Tutumları Arasındaki İlişki.....	107
V. BÖLÜM.....	109
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	109
1. Sonuçlar.....	109
2. Öneriler	116
KAYNAKLAR	1160
EKLER.....	135

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Görüşlerine Başvurulan Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	60
Tablo 2. Örneklem Grubunun Okul Düzeyi Ve Cinsiyete Bağlı Olarak Okullara Göre Dağılımı	60
Tablo 3. Örneklem Grubunun Okul Düzeyi Ve Cinsiyete Bağlı Olarak Okullara Göre Dağılımı	61
Tablo 4. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyi	67
Tablo 5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyete Göre İnternet Bağımlılık Durumları	68
Tablo 6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Okul Türüne Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri.....	69
Tablo 7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri	70
Tablo 8. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnterneti Kullanım Amacına Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri.....	71
Tablo 9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Evlerinde İnternet Olma Durumuna Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri.....	73
Tablo 10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayarı Kullanma Düzeylerine Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri.....	74
Tablo 11. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kursuna Katılma Durumlarına Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri.....	75
Tablo 12. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri İle İnterneti Kullanma Sıklığı, Kullanım Deneyimi Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişki.....	76
Tablo 13. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba Ve Kurban Olma Düzeyleri.....	77
Tablo 14. Siber Zorbalık Yapma Ve Kurban Olma Düzeyleri Arasındaki Fark Ve İlişki.....	79
Tablo 15. Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyetine Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Farklılaşma Durumu	79
Tablo 16. Siber Zorba/Kurbanların Okul Türüne Göre İncelenmesi.....	81
Tablo 17. Siber Zorba/Kurbanların Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi	82
Tablo 18. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnternet Kullanım Amacın Göre Durumu	84
Tablo 19. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Durumlarının Evinde İnternet Sahipliğine Göre Durumu	88
Tablo 20. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Siber Zorba/Kurban Olma Durumları	90

Tablo 21. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Siber Zorba/Kurban Olma Durumları	92
Tablo 22. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Sıklığına Göre Siber Zorba/Kurban Olma Durumları.....	93
Tablo 23. Ortaöğretim Öğrencilerinin Akademik Başarı Durumuna Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri	94
Tablo 24. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Deneyimine Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri	95
Tablo 25. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumları	95
Tablo 26. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu	96
Tablo 27. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Okul Niteliğine Göre Durumu	97
Tablo 28. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Bilgisayara Karşı Tutumları....	98
Tablo 29. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Amacına Göre Bilgisayara Karşı Tutumları.....	99
Tablo 30. Ortaöğretim Öğrencilerinin Evlerinde İnternet Bulunma Durumuna Göre Bilgisayara Karşı Tutumları	102
Tablo 31. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Bilgisayara Karşı Tutumları.....	103
Tablo 32. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kursuna Katılma Durumuna Göre Bilgisayara Karşı Tutumları	104
Tablo 33. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Sıklığına Göre Bilgisayara Karşı Tutumları.....	105
Tablo 34. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Okul Başarı Düzeyine Göre Durumu.....	106
Tablo 35. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Deneyimlerine Göre Bilgisayara Karşı Tutumları	107
Tablo 36. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Ve Siber Zorbalık Düzeyleri İle Bilgisayara Karşı Tutumları Arasındaki İlişki.....	107

EKLER LİSTESİ

EK-1. Araştırma İzin Belgesi	135
EK-2. Öğrenci Kişisel Bilgi Formu	136
EK - 3. Bilgisayar Tutum Ölçeği.....	137
EK-4. Siber Zorba/Kurban Ölçeği.....	138
EK-5. İnternet Bağımlılık Ölçeği.....	139

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Bilgi ve iletişim alanında birtakım teknolojik gelişmeler yaşanmakta ve buna bağlı olarak toplumsal değişimler ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerden en önemlisi ve belki de en çok kullanılanı elektronik iletişim ağı olan internet'tir. Dünya çapında İnternet kullanımı günden güne hızla artmaya devam etmektedir (Yen vd., 2007 akt: Gençer 2011: 1).

Çağımızda gelişen teknolojilerin birçok olumlu yanı olduğu gibi birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirebilmektedir. Bu bağlamda gelişen teknolojilerin, bir yandan hayatı kolaylaştırırken diğer yandan yaşantımızda birtakım sorunlar yarattığı söylenebilir. (Karaman ve Kurtoğlu, 2009: 642).

İnternet kullanımının; zaman ve mekândan bağımsız birçok işlemi yapabilme, bilgiye kolay ulaşma, rahat ve hızlı erişilebilir haber kaynaklarına sahip olma, veri (ses, görüntü, vd.) iletimi sağlayabilme gibi birçok yararının olmasının yanı sıra asosyallik, kişisel bilgi hırsızlığı, fiziksel rahatsızlıklar, uygunsuz sitelere giriş kolaylığı ve siber zorbalık gibi birtakım olumsuzluklarının da bulunduğu söylenebilir (Erdur- Baker ve Kavşut, 2007).

Görüldüğü üzere, birçok olumlu ve olumsuz etkisi bulunan internet, teknoloji ile iç içe geçmiş toplumun vazgeçilmez araçlarından biri haline gelmiştir. Bu teknolojik imkânının zararlarını esas alarak ondan uzaklaşmak mı, yoksa yararlarını düşünerek internete bağımlı hale gelmek mi?. Her iki durumda tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bu bağlamda teknolojinin ve internetin olumlu yönlerinden etkin bir şekilde yararlanıp, zararlarına karşı önlem almak en doğru seçenek gibi görünmektedir. Bu durum da, “doğru”, “etkin” ya da “sağlıklı internet kullanımı” gibi bir takım kavramlar ortaya çıkmaktadır (Özcan, Buzlu, 2005).

Davis (2001)'e göre “sağlıklı internet kullanımı” *“düşünsel, davranışsal herhangi bir rahatsızlık duymaksızın, uygun bir zaman diliminde, istedik amaca ulaşmak için internet kullanmaktır”*. Bazı bireyler internet kullanımını gereksinim duydukları miktarla sınırlarken, bazılarının bu sınırlamayı yapamadığı, iş ve sosyal yaşamlarında aşırı kullanım nedeniyle sorunlar yaşadıkları görülmüştür (Davis, 2001'den akt Özcan ve Buzlu, 2005: 19). Caplan internet kullanımının kontrol

edilememesinin bireyler üzerinde birtakım sorunlar ortaya çıkardığı ve bu durumun problemlili olarak tanımlanmaya başlandığı üzerinde durmaktadır (Caplan, 2002'den akt: Özcan ve Buzlu, 2005).

Young (1996), internet kullanımını DSM IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)'ün kumar bağımlılığı ölçütlerini uyarlayarak araştırmış (Young, 1996'den akt: Turnalar Kurtaran, 2008). Young'ın ardından birçok araştırmacı internet bağımlılığı kavramını tartışmış, tanımlamaya çalışmış ve çeşitli testler geliştirerek bu konuyu araştırmışlardır. Bağımlılık ile ilgili alan yazın incelendiğinde; önceki yıllarda internet bağımlılığı kavramının, bir bağımlılık türü olup olmadığı tartışılmakta iken günümüzde böyle bir bağımlılığın varlığı kabul edilmekte hatta tedavisi üzerinde durulmaktadır (Çakır Balta ve Horzum, 2008: 190). Bunun yanı sıra internet bağımlılığı çoğunlukla bireyler tarafından fark edilememekte bu yüzden daha tehlikeli bir durum haline gelebilmektedir

İnternet bağımlılığı ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; genel olarak internet kullanım şekli ve internetin neden olduğu sonuçların ele alındığı ve incelendiği görülmektedir. Cengizhan (2003) ve Young'a (2005) göre, internet bağımlılığının belirtileri;

- *“Yalnızca bir kaç dakika harcamaya niyetli olunmasına rağmen saatler harcamaya;*
- *Arkadaşlarına yalan söyleme;*
- *Ekranın başında her oturuşta saatlerce kaldığı için fiziksel sorunlara maruz kalma;*
- *Sürekli olarak bir sonraki bağlanma zamanını bekleme;*
- *Aradığı bilgiyi bulmada hep bir adımcık kaldığını düşünme;*
- *İnsanlar ile internet üzerinden konuşmayı, insanlarla yüz yüze konuşmaktan daha rahat bulma;*
- *E-postada yeni bir şeyler var mı diye bakmak için sürekli istek duyma;*
- *İnternete girmek ya da internette kalmak için yemek öğünlerini, derslerini veya randevularını görmezden gelme;*
- *İnternetin başında bu kadar fazla zaman geçirdiği için suçluluk duyma ve hoşlanma arasında gidip gelme;*

- *Herkese mail adresi, sohbet odası adları ve ICQ numarası verme veya dağıtmaya çalışma;*
- *İnternet dışı uğraşlara ilginin kaybolması ve iş verimliliğinin düşmesi; İnternette çok geç saatlere bağlı kalmak yüzünden sürekli uykusuz kalma ve yorgunluk;*
- *Bilgisayar kullanımı nedeniyle eşler arasında anlaşmazlık ve sorun çıkması olarak ifade edilmiştir.” (Cengizhan, 2003; Young, 2005’den akt: Çakır Balta ve Horzum, 2008: 190)*

Bu belirtiler incelendiğinde internet bağımlılığının; kişiler arası iletişimin azalmasına, yoğun ve ihtiyaç dışı internet kullanımıyla doğan zaman kaybına ve bununla birlikte sosyal ve mesleki başarısızlığa, çoğu zaman önlenemeyen internet kullanımı isteği ile ortaya çıkan bazı fiziksel sorunlara neden olduğu söylenebilir. Bu nedenle okul ortamında da öğrenciler üzerinde birçok olumsuz etkiye sahip olabileceği düşünülen internet bağımlılığının, nasıl tespit edileceği ve ortaya çıkardığı olumsuzlukların belirlenmesi önem kazanmaktadır. İnternet bağımlılığının bireylerde oluşturduğu istenmeyen davranışların yanı sıra sosyal çevresine de bazı olumsuz etkilerinin olduğu düşünülmektedir (Çakır Balta ve Horzum, 2008). Bu etki çoğu zaman siber (sanal) zorbalık davranışları olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Siber zorbalık, genel olarak “*diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar*” şeklinde tanımlanmaktadır (Arıcak, 2009).

Hinduja ve Patchine göre fiziksel olarak uzakta bulunan bireye karşı birtakım olumsuz durumları (taciz, tehdit, vs.) kapsayan siber zorbalık, “*çoğunlukla kişisel bilgisayar veya cep telefonları kullanılarak karşı taraftaki kişiye onun hoşlanmadığı ifadeleri göndermeyi içermektedir. Siber zorbalıkta saldırgan ile kurban arasında herhangi bir temas olmamasına rağmen saldırıya uğrayan kişi psikolojik zarar görebilmektedir*” (Hinduja ve Patchin, 2006’ den akt: Çetinkaya, 2010: 9).

Belsey ise siber zorbalığı, “*bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlamaktadır*”(Belsey, 2008’ den akt: Sarak, 2012: 5).

Bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarının kullanımının gençler arasındaki yaygınlaştığı buna bağlı olarak da siber zorbalığa uğrama ya da siber zorbalık yapma oranlarının arttığı gözlenmektedir. (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Arıca ve ark., 2008; Dilmaç, 2009; Çetin ve ark., 2010; Ayas, 2011; Eroğlu, 2011'den akt: Sarak, 2012: 5). Siber zorbalığa uğrama ya da siber zorbalık yapma davranışlarını gerçekleştirirken bireylerin birtakım teknolojik cihazları kullandıkları bilinmektedir. Bu cihazlardan belkide en çok kullanılanı bilgisayarlardır.

Bilgisayarların kullanım alanlarının her geçen gün arttığı bilinmektedir. Ancak bunların içerisinde "eğitim" daha çok dikkati çekmektedir (Yurdakul, 1996; 12). Alkan'a göre *"eğitim sistemi yükünün artması, bilgi miktarının artması ve içeriğin karmaşıklaşması, öğrenci sayısının artış göstererek bu artışa yetersiz gelen öğretmen sayısı, bireysel kabiliyet ve farklılıkların önem kazanması bilgisayarların eğitimde kullanılma gereksinimi daha da arttırabilmektedir"* (Alkan, 1995: 87).

Gelişen teknolojilerden birisi olan bilgisayar, yaşamın birçok alanında olduğu kadar eğitim kurumlarının farklı kademelerinde de bir öğretim aracı olarak kullanılabilir (Erkan, 2007). Bu bağlamda öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının incelenmesi, bilgisayarın öğretimdeki etkileri hakkında ipuçları verebilir.

Turgut tutum kavramını: *"belli bir objeye karşı bireylerin olumlu veya olumsuz tepki gösterme eğilimi"* olarak tanımlamaktadır (Turgut, 1978'akt. Baykul, 2005: 42). *"Doğrudan gözlenemeyen bir değişken olan ve insan davranışlarını belirlemede etkisinin olduğu bilinen tutumların ölçülmesi, ya da tutum derecesinin bilinmesi birçok alanda istenen bir durumdur"* (Tezbaşaran, 1997'den akt: Gerçek vd., 2006: 131). Bilgisayar tutumu ise *"bireyin bilgisayara, bilgisayar kullanımına, bilgisayar kullananlara ve bilgisayarların toplumsal ya da kişisel etkilerine yönelik olarak sahip olduğu duygu, düşünce ve davranışlarını da içeren"* (Deniz, 1994: 32) geniş kapsamlı bir kavram olarak düşünülmelidir. Çağın en gelişmiş aracı olarak düşünülen bilgisayarların eğitimde etkili bir biçimde kullanılabilmesi için, öğrencilerin bilgisayara yönelik olumlu, olumsuz tutum ve düşüncelerinin, başka bir deyişle bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Yaşar, 1992). *"Olumlu tutumlar bilgisayar ve internetin kullanımını olumlu etkilerken, olumsuz tutum bilgisayar ve internetin kullanımında olumsuz bir etken olarak algılanabilir"* (Bahar, İçli ve

Gülaçtı, 2010: 52). Bilgisayar ve internetin etkili kullanımı için öncelikle kullanıcıların bilgisayar ve internete yönelik olarak olumlu bir tutum sergilemesi beklenir. Araştırmalarda, bilgisayar deneyiminin arttıkça, bilgisayar kullanımına karşı olumlu tutum geliştiği (Deniz 2000), hiç deneyimi olmayan öğrencilerin bilgisayara yönelik olumsuz tutum gösterdikleri (Hashim ve Mustapha 2004' den akt: Köseoğlu vd, 2007: 204) tespit edilmiştir.

Bilgisayara yönelik olumlu tutum sahibi bireylerin, öğretim sürecinde bilgisayar kullanma konusunda kendilerine daha fazla güvendikleri, ayrıca bu bireylerin bilgisayarı daha etkin ve daha uzun süre kullandığı bilinmektedir.(Yanık, 2010: 379). Bilgisayara karşı olumlu tutum benimseyen bireylerin bilgisayarı daha uzun süre kullandığı bilindiğine göre; uzun süre bilgisayar kullanan bireylerin internete bağımlılık derecesi ve siber zorbalık düzeyi arasında bir bağlantının olup olmadığı merak uyandırmaktadır. Ayrıca internet bağımlılığının siber zorbalık davranışı üzerinde bir takım etkilerinin olduğu da bilinmektedir.

Bu araştırma ile teknolojik bilincin şekillendiği orta öğretim kademesinde, öğrencilerin ne sıklıkla siber zorbalığa maruz kaldıklarını ve/veya uyguladıklarını, internet bağımlılık düzeylerini, bilgisayar kullanımına karşı tutumlarını farklı değişkenlere göre ele almak amaçlanmıştır.

Problem Cümlesi

Orta öğretim öğrencilerinin internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumları, farklı değişkenler açısından incelendiğinde ne düzeydedir?

2. Araştırmanın Amacı

Günlük yaşantımızda ve eğitim-öğretim kurumlarının birçok kademesinde doğrudan veya dolaylı bir şekilde, bilgisayar ve internetin kullanıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin bilgisayara karşı tutumları ve interneti kullanım amaçları önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı orta öğretim öğrencilerinin internet bağımlılık ve siber zorbalık durumları ile bilgisayara karşı tutumlarının ne durumda olduğunu belirlemektir. Böylelikle orta öğretim öğrencilerinin internet bağımlılık ve siber zorbalık durumları ile bilgisayara karşı tutumları hakkında bilgi sahibi olunarak bu konularla ilgili ileride yapılacak çalışmalara ön bilgi oluşturabilecek bilimsel veriler elde edilmesi amaçlanmıştır.

Bu genel amaç çerçevesinde, araştırmada başlıca şu sorulara cevap aranmiştır:

Ortaöğretim öğrencilerinin İnternet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumları konusunda belirlenmiş alt boyutları;

1. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ne durumdadır?
2. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri;
 - a. Cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
 - b. Öğrenim gördükleri okulun niteliğine göre farklılaşmakta mıdır?
 - c. Sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
 - d. İnterneti kullanma amacına göre farklılaşmakta mıdır?
 - e. Evinde internet bulunma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
 - f. Bilgisayarı kullanma düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
 - g. Bilgisayar kursuna katılma durumunda göre farklılaşmakta mıdır?
3. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile;
 - a. İnterneti kullanma sıklıkları arasında bir ilişki var mıdır?
 - b. Akademik başarıları arasında bir ilişki var mıdır?
 - c. Yıl itibarıyla interneti kullanma deneyimi arasında bir ilişki var mıdır?
4. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri ne durumdadır?
5. Siber zorbalık yapma ve maruz kalma düzeyleri arasında bir farklılaşma var mıdır?
6. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve maruz kalma düzeyleri;
 - a. Cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
 - b. Öğrenim gördükleri okulun niteliğine göre farklılaşmakta mıdır?
 - c. Sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
 - d. İnterneti kullanma amacına göre farklılaşmakta mıdır?
 - e. Evinde internet bulunma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
 - f. Bilgisayarı kullanma düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
 - g. Bilgisayar kursuna katılma durumunda göre farklılaşmakta mıdır?
7. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve maruz kalma düzeyleri ile
 - a. İnterneti kullanma sıklıkları arasında bir ilişki var mıdır?

- b. Akademik başarıları arasında bir ilişki var mıdır?
- c. Yıl itibarıyla interneti kullanma deneyimi arasında bir ilişki var mıdır?
8. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları ne düzeydedir?
9. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları;
 - a. Cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
 - b. Öğrenim gördükleri okulun niteliğine göre farklılaşmakta mıdır?
 - c. Sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
 - d. İnterneti kullanma amacına göre farklılaşmakta mıdır?
 - e. Evinde internet bulunma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
 - f. Bilgisayarı kullanma düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
 - g. Bilgisayar kursuna katılma durumunda göre farklılaşmakta mıdır?
10. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları ile;
 - a. İnterneti kullanma sıklıkları arasında bir ilişki var mıdır?
 - b. Akademik başarıları arasında bir ilişki var mıdır?
 - c. Yıl itibarıyla interneti kullanma deneyimi arasında bir ilişki var mıdır?
11. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

3. Araştırmanın Önemi

Gelişen dünyada internetin; iletişim olanaklarını arttırmak, bilgi paylaşımını kolaylaştırmak ve araştırmacılara yeni olanaklar sunmak gibi birçok amacının olduğu bilinmekte olup, internetin öneminin hızla artmasıyla birlikte, birçok alandan daha fazla kişi her gün çeşitli nedenlerle internete bağlanmakta ve interneti kullanmaktadır (Çakır-Balta ve Horzum, 2008: 189). Bu alanlardan birinin de eğitim-öğretim kurumları olduğu söylenebilir.

Öyle ki Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUIK) 2005 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre hanelerin %8.66 internet erişim olanağına sahipken bu oran 2007 yılında %19, 2009 yılında %30, 2011 yılında %42,9'a çıkmış, bu oran 2012 yılı ağustos ayında ise 47,2'ye yükselmiştir. Yine aynı dönemde TUIK tarafından yapılan araştırmaya göre Bilgisayar ve İnternet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24'tür (TUIK, 2012). Bu yaş grubu göz önüne alındığında ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin bilgisayar ve

internet kullanım durumlarının incelenmesinin oldukça yerinde olacağı düşünülmektedir.

Anıl'a göre hızlı bir değişim geçiren dünyada birey davranışlarındaki değişiklikleri kalıcı hale getirebilmek, gelişmelere açık uydurabilen, çağın beklentilerine cevap verebilen, araştıran, sorgulayan ve özgüven duygusu gelişmiş bireyler yetiştirmek, ancak eğitimle mümkün olabilmektedir. (Anıl, 2009).

Eğitim sistemi, okul yoluyla toplumun kültür mirasının aktarılması, bireyin toplumsallaşması, kişilerin birlik ve beraberliğinin sağlanması ve yeniliklere açık bireyler yetiştirme gibi işlevleri yerine getirmiştir. Bunu başarabilmek için eğitimin kendisini yeniliğe taşıması, okulun da bu süreçte düzenleyici ve uyumlayıcı bir kurum olması gerekmiştir (Tezcan, 1992: 49).

Ülkemizde okulların şu andaki teknolojik durumlarıyla ilgili verilere bakıldığında, okulların tamamına yakınında bilgisayar sınıflarının mevcut olduğu ve % 96'sının internet bağlantısına sahip olduğu, bu okulların 1500'ünde bilgisayar destekli fen laboratuvarları, 18 bin 500'ünde yazarlık yazılım programlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır. FATİH projesiyle 3 yıl içerisinde, 40 bin okuldaki 500 binden fazla dersliğe 614 bin 364 adet dizüstü bilgisayar ve projeksiyon cihazı ile 38 bin 688 çok amaçlı fotokopi makinesi ve bir o kadar da akıllı tahtanın sağlanacağı belirtilmektedir (Kobiefor, 2010). Ayrıca Fatih projesi ile geleneksel yaklaşım yöntemi yerine yapılandırmacı yaklaşım yöntemi, ezbere dayalı bilgi yüklenmiş bireyler yerine; özgür, yaratıcı ve bilimsel düşünen bireyler yetiştirmeyi amaçladığı söylenebilir (Yavuz ve Coşkun, 2008: 279).

Teknolojinin hayatımızı ve eğitim sistemimizi bu denli etkilediği günümüzde, öğrencilerinde teknolojinin olumlu yönlerini etkin bir şekilde kullanması gerektiği düşünülmektedir. Bilgisayar ve internet kullanımında en aktif yaş grubu olan 16-24 yaş aralığını düşünülerek (TUIK, 2012) özellikle ortaöğretim kurumlarındaki öğrenciler ile üniversitede okuyan öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanım amaçları hakkında bilgi sahibi olunarak, olumsuz davranışlar en aza indirilerek bu davranışlara önlem alınması gerekmektedir..

Yapılan araştırmada da ortaöğretim öğrencileri ele alınmış. Bu öğrencilerin internet bağımlılık düzeyi, internet bağımlılık düzeyi ile yakın ilişkisi olduğu düşünülen siber zorbalık kavramı ile bilgisayara karşı tutumları farklı demografik

özelliklere göre ne durumda olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede bu araştırma ile ortaöğretim öğrencilerinin;

- İnternet bağımlılık düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunabileceği,
- Siber zorbalık düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunabileceği,
- Bilgisayar karşı tutumları konusunda ne durumda oldukları,
- Eğer var ise internet bağımlılık düzeyleri ile siber zorbalık davranışlar arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılabileceği,
- Eğer var ise bilgisayara karşı tutumlar ile internet bağımlılık konuları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılabileceği,
- Eğer var ise internet bağımlılık düzeyi ile siber zorba davranışlar arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılabileceği,
- Teknoloji kullanımında yaptığı yanlışların ortaya çıkarılabileceği,
- Uygulanabilir önlemler alabilmek için daha sağlıklı ve yapıcı kararlar alınmasına katkı sağlayabileceği,
- Bu alanda yapılacak daha sonraki çalışmalar, uzman ve eğitimciler için bir ön çalışma niteliğinde olacağı; onlara yol gösterici bilgiler sağlayabileceği ümit edilmektedir.

4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

1. Veri toplamak amacıyla görüşlerine başvurulmuş öğrenciler, belirttikleri düşüncelerinde samimidirler.
2. Veri toplama araçlarında yer alan maddeler, araştırmanın amacını gerçekleştirebilecek bir içeriğe sahiptir.
3. Okulların niteliği ve toplam okul sayısı yönünden, örneklem, evreni temsil yeteneğine sahiptir.
4. Toplam öğrenci sayısı yönünden örneklem, evreni temsil yeteneğine sahiptir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma başlıca;

1. Kırşehir il merkezinde bulunan ve devlet okulu statüsündeki ortaöğretim okullarıyla,
2. Ortaöğretim 9, 10 ve 11. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ile,

3. Ortaöğretim 9, 10 ve 11. sınıf düzeyindeki öğrencilerin;
 - a. İnternet bağımlılık düzeyleri
 - b. Siber zorbalık düzeyleri
 - c. Bilgisayara karşı tutumları ile
4. 2011 -2012 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.

6. Tanımlar Ve Kısaltmalar

Eğitim: “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir”. (Ertürk, 1998: 12).

İnternet: “Dünya çapında yaygın bilgisayar ağlarına dayalı bir iletişim sistemi olarak tanımlanmıştır”(İçel, 1998: 23).

Bağımlılık: “Bağımlılık, bir maddenin organik bir hastalığın belirtilerini ortadan kaldırma amacını gütmeyen, tekrarlanan dozlarla ve artan miktarlarda alınması sonucu ortaya çıkan önüne geçilmez bir arzu ve istektir, kesilmesi halinde bir takım ruhsal ve bedensel rahatsızlıklar ortaya çıkar”(Ziyalar, 1999’dan akt: Gençler, 2011: 12).

İnternet Bağımlılığı: “İnternet’in yoğun kullanılması ve bu kullanımın kontrol altına alınamaması ile kişinin yaşamına ciddi düzeyde zarar vermesi” olarak tanımlanmıştır (Morahan-Martin ve Schumacher, 2000’den akt: Gençler, 2011: 15).

Akran Zorbalığı: “Bir öğrencinin, bir ya da daha fazla öğrenci tarafından belli bir zaman aralığında ve sürekli olarak rahatsız edici davranışlarına maruz kalmasıdır”. (Hamarus ve Kaikkonen, 2008’den akt: Özdemir ve Akar, 2011: 608)

Siber Zorbalık: “Bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır” (Belsey, 2008’den akt: Eroğlu ve Peker, 2011: 3).

Tutum: “Bireyin kendi dünyasının (iç aleminin) bir yönü ile ilgili olarak belirli değer yargılarına ve inançlarına bağlı olarak ortaya çıkan coşku ve tanıma süreçleri” olarak tanımlanmışlardır (Krech ve Crutchfield’ den akt: Eren, 1984: 14).

Bilgisayar Tutumu: “Bireyin bilgisayara, bilgisayara, bilgisayar kullanımına, bilgisayar kullananlara ve bilgisayarların toplumsal ya da kişisel etkilerine yönelik olarak sahip olduğu düşünce, duygu ve davranışları içeren bir eğilim” olarak tanımlanabilir (Deniz, 1994).

Tezde kullanılmış kısıltmalar, aşağıda verilmiştir:

BDE: Bilgisayar Destekli Eğitim

BTÖ: Bilgisayar Tutum Ölçeği

BT: Bilişim Teknolojileri

Lev: Levene

İBÖ: İnternet Bağımlılık Ölçeği

SZÖ: Siber zorbalık ölçeği

Sch: Scheffe Testi

Tam: Tamhane Testi

TE: Teknoloji Eğitimi

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal temellerini oluşturacak olan temel bilgilere yer verilmiştir.

1. Bir Kavram Olarak Teknoloji

İnsanoğlu temel ihtiyaçlarını karşılamak ve diğer istek ve arzularını gerçekleştirmek üzere çok sayıda araç-gereç, makine, malzeme ve teknik icat etmiş; insanın iş yapabilme ve verim alma kapasitesini artıran su ve buhar gücünü, elektrik ve diğer güç kaynaklarını keşfetmiş ve onlardan etkin biçimde yararlanmaya çalışmıştır (Günay ve Arıdur, 2001).

En genel anlamda; insanın işlerini daha kolay ve verimli yapabilmek için kullandığı araçlar, makineler, malzemeler, teknikler ve güç kaynaklarını kapsayan teknoloji (Günay ve Arıdur, 2001: 1) kavramı, tarihi süreç içerisinde önemli gelişmeler göstererek günümüzdeki kapsam ve tanımına ulaşmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

James Finn'e göre teknoloji, *“makine kullanımının yanı sıra sistemler, işlemler, yönetim ve kontrol mekanizmalarıyla hem insandan hem de eşyadan kaynaklanan sorunlara, bu sorunların zorluk derecesine, teknik çözüm olasılıklarına ve ekonomik değerlerine uygun çözümler üretebilmek için bir bakış açısıdır”* (Finn, 1960' dan akt: Çakmaz, 2010: 8).

Newby teknolojiyi; *“bilimsel veya organize edilmiş bilgilerin sistematik bir şekilde işe koşulması”* şeklinde tanımlamakta ve teknolojinin, teorik bilgi ile gerçek yaşam problemleri arasındaki ilişkiyi anlamada yardımcı olduğunu belirtmektedir (Newby, 1996' den akt: Çakmaz, 2010: 9).

Teknoloji uygulamaları, insanın ortaya çıkışından itibaren bulunmaktadır *“Çünkü insanoğlu dünyayı daha yaşanabilir duruma getirmek için tarih boyunca doğayı kontrol altına alma ve kendi istediği yönde yönlendirme çabasına girmiştir. İnsanlar teknoloji ürettiklerinin farkında olmadan doğayla başa çıkma, giyinme, barınma, yiyecek saklama vb. ihtiyaçlarını karşılamışlardır”* (Akbaş, 2003: 2).

1.1. Teknolojinin bireysel ve toplumsal yaşama etkisi

Teknoloji, kavram olarak *“bir yönüyle, fiziki nesnelere, aletlere ve süreçlere işaret ederken bir yandan da toplumsal ve bireysel açıdan bir anlam taşımaktadır”*

(Ural, 2000; 27). Kavram olarak iki boyutta incelenen teknolojinin topluma etkilerini araştıran toplum bilimciler teknolojinin topluma etkileri açısından olumlu ve olumsuz yanlarının olduğunu belirtmektedir (Kuban, 1999). Bu nedenle teknolojinin topluma etkisinin, hem iyi hem de kötü yönleriyle incelemenin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Teknoloji, yaşamının birçok alanında yer alarak insan yaşamına birçok kolaylık sunabilmektedir. Aynı zamanda teknoloji, yaşamı kolaylaştırabildiği gibi, sağlık, eğitim ve ekonomi gibi birçok alanda olumlu etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bunların yanı sıra teknoloji, yeni gerilim ve şaşkınlık türleri üreterek toplumsal yaşantımıza yeni tehlikeler doğurabilmektedir. Bu nedenle de, teknoloji kendi içinde bir ikilemi de beraberinde getirebilmektedir. Örneğin: Uçaklar, şu ana kadar kullanılan ulaşım teknolojileri içinde en güvenilir olanı iken endişe verici pek çok uçak kazasını da beraberinde getirebilmektedir. Kimyasal maddeler, yiyecekleri ölümcül mikroplardan korurken, insanlar için ölümcül bir riske de sahiptir. (Guest, 2002’ den akt: Kabakçı ve Odabaşı, 2004: 20)

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak bu teknolojiyi kullanacak insan gücüne ihtiyaç da artış göstermektedir. Teknolojiyi etkili bir şekilde kullanabilecek insan gücünü yetiştirmek de eğitimle sağlanabilir. Bu yönüyle teknoloji ve eğitim arasında ilişkinin incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.(Akıncı ve Seferoğlu, 2010: 475)

1.2. Teknoloji ve Eğitim

Eğitim *“bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir”* (Ertürk, 1998: 13). Tanımdan yola çıkarak eğitimde davranış değişikliği gerekmektedir. Bunu da bireylerin kendi yaşantıları yoluyla gerçekleşebileceği düşünülmektedir.

Alkan’a göre eğitim, insanın doğuştan kazandığı gizli glerin ve yeteneklerin açığa çıkarılmasında, onun daha güçlü, daha olgun, yaratıcı ve yapıcı bir varlık olarak gelişme ve büyümesine yardım etmiştir. Teknoloji ise, insanoğlunun eğitim yoluyla kazandığı bilgi ve becerilerin daha etkili biçimde yararlanabilmesinde, onları daha sistemli ve bilinçli olarak uyguluyabilmesinde yardımcı olduğu düşünülmektedir. Böylece eğitim ve teknoloji insanoğlunun, doğaya ve çevresine karşı daha üstün olasında etken olabilmektedir (Alkan, 1997: 11).

1.3. Teknoloji okuryazarlığı

Bilgisayarlar ve internet başta olmak üzere bilgi teknolojilerinin günlük hayata girmesi ile “yeni okuryazarlık türleri” tartışmaları ortaya çıkmaktadır. Başta teknoloji okuryazarlığı olmak üzere, birden çok okuryazarlık yeni okuryazarlık türleri kapsamında yer almıştır (Harste, 2003, Kist, 2004, Lankshear ve Knobel, 2003, Lankshear ve Knobel, 2006, Leu et al. 2004’den akt: Önal, 2010).

Bunların en popüler biçimde kullanılanları ve eğitim bilimlerinde bahsedilenleri; bilgi okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı ve teknoloji okuryazarlığıdır (Adıgüzel, 2005).

Uluslar arası Teknoloji Eğitim Kurulu olan ITEA tarafından yayınlanan “Teknoloji okuryazarlığı için Standartlar: Teknolojik Çalışmalar için İçerik” ve “Tüm Amerikalılar için Teknoloji Projesi ” isimli çalışmalarda teknoloji okuryazarı bir bireyin bilmesi ve yapması gerekenler belirlenmiştir.

Buna göre, teknoloji okuryazarı olan birey;

a) *“Teknolojinin ne olduğunu, nasıl ortaya çıkarıldığını, toplumu nasıl şekillendirdiğini ve toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini bilen insandır. Birey televizyondan izlediği veya gazeteden okuduğu bir teknoloji haberini çok ilginç bulur, bu bilgiyi kazanır, davranışlarına yansıtır ve buna dayalı olarak bir fikir oluşturur”.*

b) *“Teknolojinin kullanılmasında tarafsız ve rahattır. Teknoloji ve kullanımının ülke için neden önemli olduğunu anlamak tüm bireyler için gereklidir. Teknoloji okuryazarlığı kendilerine gelecekte eğitim, mühendislik, tıp ve diğer alanlarda kariyer yapmak isteyen öğrenciler içinde önemlidir. Bununla birlikte, idareciden öğretmene, çalışanından ev kadınına kadar tüm bireyler teknoloji okuryazarı olursa işlerinde daha başarılı olabileceği ifade edilmektedir”* (ITEA, 2000’ den akt: Bacanak vd, 2003, 193).

Teknoloji okuryazarlığı sadece bilgisayar ve bilgisayarın uygulamalarını bilmekten daha fazladır (ITEA, 2006’ den akt: Metin, 2011: 51). *“Teknoloji okuryazarlığı bireylerin, teknoloji ile kendileri ve toplum arasındaki ilişkinin anlaşılmasından gerekli olan entelektüel süreç, yeterlilik ve düzenin tümü olarak tanımlanabilir”* (Odabaşı, 2000: 2).

2. Bir Kavram Olarak Tutum

Tutum, “*bireyin ilgili durum ya da nesnelere ilişkin tepkisi üzerinde dinamik ya da yönlendirici bir etki yapan, yaşantı içinde biçimlenmiş bir zihinsel ya da sinirsel hazırlık durumudur*” (Allport, 1935’ den akt: Gerçek vd, 2006: 131).

Özyürek’e göre ise tutum, “*belli nesneye ya da duruma yönelik bir dizi düzenli ve süreklilik gösteren duygu ve inanılanlardır*”. Bu duygu ve inanılanlar, düşüncelere belli bir kalıba girme eğiliminde olmayı getirir (Özyürek, 2000: 8). Bu eğilimleri, her zaman sözlü ifadelerle açıklamak mümkün olmayabilmekte, çoğu zaman tutumlar gözlem yoluyla daha rahat ortaya çıkabilmektedir. (Şimşek, 2006: 163). Gay ve Airasian’a göre tutumlar, “*bizim objelere, fikirlere ve gruplara karşı kabul yavda red meyillerimizi, onlara karşı lehinde ve aleyhinde hislerimizi gösterir*” (Gay ve Airasian, 2000’den akt: Şahin ve Dişsiz, 2009: 266).

Kâğıtçıbaşı (2004: 103), bir olay veya nesneye karşı olabilecek tutumların olumsuzdan aşırı olumluya doğru giden bir boyut üzerinde ele alınabileceğini belirtmektedir. Olumlu tutumlar bireyin isteklerini yerine getirme isteğini artırırken, olumsuz tutumlar ise bu istekleri azaltabilmektedir. Kısacası bireyin tutumu bir nesneye karşı olumluysa o nesne veya durum sevilirken olumsuz ise bu durum tersine dönebilir. Bu olumluluk ve olumsuzluk, duygularda, düşüncelerde ve davranışlarda görülebilir (Kağıtçıbaşı, 2004; 103).

Bu durumda tutum kavramı teknoloji ve bilgisayar kullanımı konusunda ele alındığında bu konulara ve objelere olumlu tutum sergileyen bireylerin (öğretmen, öğrenci, yönetici) onu destekleyeceği, öğrenilmesi ve kullanılmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir.

2.1. Bilgisayara Karşı Tutum

Bilgisayar tutumları “*bireyin bilgisayara, bilgisayar kullanımına, bilgisayar kullananlara ve bilgisayarların toplumsal ya da kişisel etkilerine yönelik olarak sahip olduğu düşünce, duygu ve davranışları içeren bir eğilim*” olarak tanımlanabilir” (Deniz, 1994: 30).

Eşgi ve Bardakçı ise bilgisayara yönelik tutumları, “*bireyin bilgisayara ve bilgisayar kullanımını içeren faaliyetlere ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarının temelinde yatan ve kaynağını bilgisayar objesine ilişkin inançları, tecrübeleri ve*

değer yargılarından alan zihinsel süreçler olarak tanımlamışlardır”(Eşgi ve Bardakçı, 2007: 13).

Bilgisayara karşı tutumlarının, onu izleyen davranışları etkilediği (Levine ve Donitsa-Schmidt, 1998’den akt: Yüksel, 2010: 20), bunların sırasıyla bireylerin bilgisayar kullanımları üzerinde etkisi olduğu tartışmaları yapılmaktadır. Bilgisayar tutumları, bilgisayar deneyimlerinin olumlu ilişkilendirilmiş olması olarak gösterilebilir (Smith, 1999’dan akt: Yüksel, 2010: 20). Buna göre bilgisayarla ilişkisi ne kadar fazla olursa, olumlu tutum ortaya çıkarma olasılıkları da artabilir (Bozionelos, 2001’den akt: Yüksel, 2010: 20).

Bilgisayarlar teknolojinin eğitim sistemine katkı sağlayabilmesi için, bireylerin bilgisayar ve teknolojiye karşı tutumları önemli bir role sahiptir. Öğretmen öğrenci ve yöneticilerin teknolojiye karşı olumsuz tutumları, teknolojik gelişmelerin eğitimde kullanılmasına yönelik en önemli engeller arasında yer alabilmektedir (Deniz, 2005).

Bilgisayar tutumlarının birçok alanı kapsadığı söylenebilir. Bilgisayar tutumlarına yönelik çalışmalar incelendiğinde (Marcoulides,1989; Loyd ve Loyd, 1985’den akt: Erdoğan, 2005: 15) bilgisayar tutumlarını oluşturan alt boyutların tespiti yapılabilir. Bu boyutlar;

- a- Bilgisayar kaygısı,
- b- Bilgisayarda kendine güven duyma,
- c- Bilgisayara ilgi duyma,
- d- Bilgisayardan hoşlanma,
- e- Bilgisayara kullananlara yönelik önyargılar olarak sınıflandırılabilir.

Bilgisayar tutumlarına yönelik yapılan araştırmalar, bilgisayar tutumlarını çeşitli değişkenlerle açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmalarda en çok cinsiyet, tecrübe ve bilgisayar okuryazarlığı değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar dışında ise denetim odağı, matematik kaygısı ve yaş (Tans, 1990’den akt: Erdoğan, 2005: 16) gibi değişkenler de sınırlı sayıda araştırmada kullanılmıştır.

- a. Cinsiyet
- b. Tecrübe
- c. Bilgisayar okur yazarlığı

Birçok araştırmada erkeklerle kızların bilgisayar tutumları arasında farklılıklar olup olmadığı çeşitli boyutlarıyla (bilgisayar kaygısı, bilgisayara ilgi duyma gibi) sınanmıştır. Ayrıca cinsiyet ile bilgisayar okuryazarlığı, bilgisayar sahibi olma, bilgisayar ile ilgili etkinliklere katılma gibi çeşitli değişkenler arasındaki olası ilişkiler de araştırmalara konu olmuştur.

Yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar çıkmakla birlikte, bu konuda daha fazla araştırma yapılmasının gereği, belirtilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Bilgisayara karşı tutumlar üzerinde etkisi olduğu düşünülen bir diğer değişken ise tecrübedir.

Bilgisayar tecrübesinin belirlenmesine yönelik çabalarda bir ya da birden fazla ölçütün kullanıldığı görülmektedir. Çeşitli araştırmalarda (Anderson, 1987' den akt: Erdoğan, 2005: 16) kullanılan bilgisayar tecrübesini belirlemeye yönelik ölçütler şunlardır;

- 1- Bilgisayar dersi almak,
- 2- Bilgisayar başında geçirilen vakit (hafta/saat gibi),
- 3- Evde bilgisayara sahip olmak,
- 4- Bilgisayarı çeşitli amaçlarla kullanabilme,

Bilgisayar yönelik tutumlar ile tecrübe arasındaki ilişki incelendiğinde, bilgisayar deneyiminin arttıka, bilgisayar kullanımına karşı olumlu tutum geliştiği (Deniz 2000), hiç deneyimi olmayan öğrencilerin bilgisayara yönelik olumsuz tutum gösterdikleri (Hashim ve Mustapha 2004' den akt: Köseoğlu vd, 2007: 204) tespit edilmiştir.

Ayrıca bilgisayarla ilgili deneyim, kullanım sıklığı ve erişim koşulları öz-yeterlik algısını etkilemektedir (Aşkar ve Umay, 2001). Bilgisayar kullanmayı gerektiren bazı etkinliklerde, bilgisayar yönelik tutum ile öz yeterlilik arasında pozitif yönde ilişki vardır (Arslan, 2008: 106)

Geçmiş dönemlerde kişiler bilgiye ulaşmak için az sayıda kaynaktan yararlanırken, günümüzde bilgisayar teknolojileri ile bilgiye daha kolay ve birçok farklı kaynaktan ulaşabilmektedir. Bireyin bu şekilde bilgiye ulaşabilmesi ve teknolojiyi etkin şekilde kullanabilmesi için iyi bir bilgisayar okuryazarı olması, artık zorunluluk haline gelmektedir (Dinçer, 2011: 142).

Bilgisayar okuryazarlığı, *“bireyin bilgisayarın özellikleri, yeterlilikleri ve uygulamaları hakkında bir anlayışa sahip olması kadar, sahip olunan bu bilgileri*

kişinin toplumdaki yerine uygun olarak üretken ve beceri dolu bilgisayar uygulanmalarına uyarlaması yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (Simonson, 1987’den akt: Erdoğan, 2005: 18).

Ateş, Özdemir ve Karabaş’ ın yaptıkları bir araştırmaya göre öğretmenlerin, bilgisayar okuryazarlığı arttıkça internete yönelik tutumun daha olumlu hale geldiği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, bilgisayara sahip olan öğretmen adaylarının bilgisayar kullanma becerilerini daha yüksek düzeyde olduğu ve internete yönelik tutumlarının daha yüksek çıktığı belirlenmiştir (Ateş vd., 2007: 65).

3. Eğitim ve Bilgisayar Teknolojisi Olarak İnternet

İngilizce “international” ve “network” kelimelerinden meydana gelen internet, toplumundaki birçok kurum ve kuruluşun ürettikleri, bilgileri yayımlayabilecekleri ve gereksinim duyduklarında bu bilgilere kolayca ve hızlı bir biçimde erişebilecekleri bir araçtır (Tsai, Lin ve Tsai, 2001’den akt: Taçyılmaz, 2010: 2).

İnterneti, “dünyanın farklı coğrafi mekânlarında bilgisayarların birbirlerine bağlanarak oluşturdukları ve milyonlarca kullanıcının aynı anda veya farklı zamanlarda kullandığı bir iletişim ağı veya ağlar ağı” olarak tanımlamak mümkündür (Yalçın, 2003: 77).

İnternet, geleneksel kitle iletişim araçlarından farklı olarak, geleneksel kitle iletişim araçlarındaki (televizyon ve radyo gibi) çoğu zaman tek yönlü iletişimin yanı sıra, kullanıcıların da aktif olduğu bir iletişim olanağı tanır. Kullanıcılar istediği konuda yorum yazabilmekte ve bilgisini paylaşabilmektedir. Kullanımı günden güne artan internet teknolojisinin, eğitim kaynağı olarak da yaygınlaştığı görülmektedir (Janoschka, 2004’ten Akt: Taçyılmaz, 2010: 2).

Teknolojiden okullarda yararlanılması özellikle bilgisayar ve internet teknolojilerinin eğitim alanına kullanılması eğitim-öğretimin kalitesinin yükseltilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda eğitimde teknolojiden yararlanabilmek için eğitim-öğretim sistemimizle gelişen teknolojilerin uyumlu bir şekilde çalışması beklenmektedir (Akın ve Baştuğ, 2005).

3.1. İnternetin Eğitimde Kullanımı

Yaşamımızın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da internet gün geçtikçe ilgi çekmektedir. İnternet bize “*Her zaman her yerden her internet*

kullanıcısı bilgiye erişebilir ifadesiyle büyük bir imkan sunmaktadır. İnternetin bu özelliği, zaman ve mekandan bağımsız olarak herkese eğitim sunabilmek için kullanılabilir. Geleneksel yüz yüze eğitimin “Aynı zaman, aynı ortam ve sınırlı sayıda öğrenci” sunan yapısı, internet sayesinde “Herhangi bir zaman, herhangi bir yer, çok sayıda öğrenci” özelliklerine sahip bir yapıya dönüşebilir” (Aggarwal & Belto, 2002’den akt: Uzun, 2008: 14).

Günümüzde uzaktan eğitim uygulamalarına bakıldığında, genellikle internet tabanlı öğretim sistemleri ile karşılaşılmaktadır. Uzaktan eğitim, “*öğretmen ile öğrencilerin zaman ve konum olarak ayrıldığı bir eğitim sistemi*” (Buford, 2005’den akt: Uzun, 2008; 11) olduğu bilinmektedir. Uzaktan eğitim incelendiğinde, taraflar arasındaki haberleşme ortamı ile ilgili herhangi bir kısıtlama getirilmediğinden, uzaktan eğitimin geniş kapsamlı bir kavram olduğu söylenebilir. Ayrıca uzaktan eğitim faaliyetleri incelendiğinde, internet tabanlı sistemlerin, haberleşme ortamı olarak yoğun bir biçimde kullanıldığı görülmektedir (Uzun, 2008: 12).

İnternetle öğrenimin yararları lojistik, eğitsel ve ekonomik yararlar olmak üzere 3 grupta incelenebilmektedir (Hannum, 2001’den akt: Kenanoğlu, 2008: 23). İnternetle öğretimin, eğitimin kullanımına ve dağıtımına getirdiği kolaylıklar lojistik yararlar, eğitimin kalitesi ve etkisi ile ilgili getirdiği kolaylıklar eğitsel yararlar, internetle öğretimin maliyet açısından öğrenci, öğretici ve kuruma getirdiği olanaklar ise ekonomik yararlar olarak ele alınabilir.(Khan, 1997’den akt: Kenanoğlu, 2008: 23).

Bilgisayar teknolojilerinin her geçen gün yaşamın farklı alanlarında kendini göstermesi, toplumun bilgisayara daha bağımlı hale gelmesi ile sonuçlanabilmektedir. İnternet, eğitim, ekonomi, askeri, üretimsel ve kamusal hizmetler, iletişim, gibi birçok alanda bireyin fazla zaman harcamadan işlerini halletmesini sağlayacak ve onu eğlendirecek olanaklara sahiptir (Balay ve Erses, 2005’ten akt: Günüş, 2009: 7).

İnternet üzerinden birçok işlemin özgürce ve çoğu zaman denetimsizce yapılması, bireylerin bir takım sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. İnternet bağımlılığı, siber zorbalık, hackerlik gibi kavramlarla ifade edilen ve hastalık boyutuna varan sorunlar buna örnek olarak verilebilir (Göregenli, 2005).

3.2. İnternet Hastalıkları

İnternet, yaşantımı yeniden yönlendirirken, internet kullanıcılarına has rahatsızlıklarında ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

İngiltere'nin saygın tıp dergisi The New Scientist, milyonlarca insanı bilgisayar başına bağlayan internetin, ego sörfü, blog ifşacılığı, youtube narsizmi ve wikipedializm gibi ilginç hastalıklara davetiye çıkardığını savunmaktadır. The New Scientist'e göre internet kullanıcılarını bekleyen hastalıklar (The New Scientist'den akt: Özsoy, 2009: 660):

Ego sörfü: *“Düzenli aralıklarla internette kendi ismini aratan ve hakkında internette ne gibi bilgilere ulaşıldığını kontrol eden kişilerin yakalandığı rahatsızlıktır”*.

Enformografi: *“Pornografi ve enformasyon sözcüklerinden türetilmiş bu kelime, “bilgi açılığını internette dindirmeye çalışma” olarak tanımlanmaktadır”*.

Blog ifşacılığı: *“Bilinmemesi ve yayılmaması herkes açısından faydalı olan bilgileri online yayınlama merakı”*.

Youtube-Narsizmi: *“Kendisini tanıtmak için sürekli kendi videolarını İnternet sitelerinde yayınlama, yayınlama”*.

Myspace Taklitçiliği: *“İnternette başka bir kişiliğe, başka bir role bürünme takıntısı”*.

Google Takibi: *“Tüm yakınları ya da tanımadıkları kişiler hakkında internet üzerinden bilgi edinmeye çalışmak”*.

Siberhondrik: *“En ufak bir hastalık belirtisinde, doktora gitmek yerine internette tedavi yöntemleri arama”*.

Photolurking: *“İnternette saatlerce başkalarının fotoğraf albümlerine bakma.”*

Wikipedializm: *“Günün önemli bir kısmını İnternet ansiklopedisi Wikipedia'ya katkıda bulunmak, yazılar yazmak ve metinlerde tashih yapmaya harcamak.”*

Crackberry: *“Özellikle yöneticilerin yakasına yapışan bu hastalık, adını daha çok kurumsal iletişimde kullanılan, e-mail alıp gönderebilen, internette sörf yapılabilen ‘avuç içi’ bilgisayar türü Blackberry telefonlarından alıp, bu tür telefonlar amacı dışında ve uzun süre kullanmak”*.

Cheesepodding: *“Türkçe’ de tam karşılığı olmayan bu sözcük ise, zamanının büyük kısmını internetten şarkı indirmekle geçirenler için kullanılmaktadır.”*

Görüldüğü gibi birçok rahatsızlığın temel nedeninin internette fazla zaman harcama ile bağlantılı olduğu görülmektedir. İnternette geçirilen zamanın olağandan fazla olması internet bağımlılığı ile ilişkisi olup olmadığı ise incelemeye değer bir konu olarak düşünülmektedir

3.3. Bir Kavram Olarak Bağımlılık

İnternet bağımlılığı kavramına geçmeden önce “bağımlılık” kavramı hakkında genel bir bilgi verilmesi yararlı olabilir.

Köknel’a göre *“insan ve insanın kişiliği bedensel, ruhsal, toplumsal yapıların, işlevlerin birleşip bütünleşmesinden oluşur. Bu bütünlük içinde değişik katmanlarda yer alan yapılar ve işlevler bulunur. Normal davranış bu katmanlarda bulunan yapıların ve işlevlerin dengeli, düzenli ve uyumlu olması sonucunda; normal dışı davranış ise dengesiz, düzensiz ve uyumsuz olması sonucunda ortaya çıkar. Bu durumda bağımlılığı normal dışı bir davranış olarak ya da bireyin fiziksel, biyolojik ve ruhsal işlevleri üzerinde sorun yaratarak, bireyin dengesini ve düzenini bozan davranışların bütünüdür şeklinde de tanımlamak mümkündür”* (Köknel, 1998).

Çavuşoğlu ise bağımlılığı, *“kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen bırakamaması, giderek madde dozunu arttırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi ile belirli bir durum”* olarak tanımlamaktadır (Çavuşoğlu, 2009: 23). Bu durum bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik olarak sıkıntılar yaşamasına sebep olabilmektedir

Fizyolojik (fiziksel) bağımlılık, *“bağımlılık yapıcı maddenin uzun süre ya da kısa ve düzenli kullanılması durumunda bedenin bağımlılık yapıcı maddenin etkisine alışması, alışılan maddenin alınmaması ya da azaltılması durumunda ise, bedende yorgunluk belirtilerinin ortaya çıkması”* şeklinde tanımlanabilir (Bektaş, 1999, 32).

Psikolojik bağımlılık ise *“sıkıntı ve huzursuzluktan kurtulmak için devamlı ve tekrarlayan aralıklarla maddenin aranması, alındığında doyum, rahatlama ve zevk meydana gelmesi”* olarak tanımlanabilir (Ziyalar, 1999).

Psikolojik bağımlılıkta;

1. “Maddenin yeniden alınması yönünde aşırı ve güçlü istek olması,
2. Maddenin, miktarının artırılmasına gerek duyulmadan kullanılması,
3. Kullanılan maddeye bağlı zararlı etkilerin çoğunlukla kişisel sınırlar içinde kalması” gibi özellikler bulunur (Köknel, 1998; 14).

Teknolojik gelişmelerin olumsuz bir etkisi olarak ortaya çıkan, internetin toplumsal yaşantıya etkisi olarak gelişen, “İnternet Bağımlılığı” da, Psikiyatride tanımlanan yeni bağımlılık türlerinden birisi olmakla birlikte (Bayhan, 2011; 917) bireyi hem fiziksel hemde psikolojik olarak etkileyebilmektedir.

3.4. İnternet Bağımlılığı

Tüm dünyadaki bilgiyi paylaştıran bir ağ olan internet kullanımının artması, birçok olumlu sonuçla birlikte olumsuz sonuçlar da ortaya çıkarabilmektedir (Karaman ve Kurtoğlu, 2011: 651). İnternetin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlardan bir tanaesininde internet bağımlılığı olduğu söylenebilir.

İnternet bağımlılığı, bireylerin olağandan fazla internet kullanımını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. İnternet bağımlılığında da “*alkol bağımlılığına benzer olarak, bağımlı kişilerin alışkanlıktan ötürü kendilerini bağımlı oldukları unsurun etkisine maruz bırakması, ondan ayrılamaması şeklinde gerçekleşir*” (Lengel, 2004’ den akt: Taçyılmaz, 2010: 3). İnternet bağımlılığı, madde bağımlılığından farklı olarak dürtüler değil, “davranışlar” üzerinde etki göstermektedir (Taçyılmaz, 2010: 3).

Young (1998’ den akt: Bayhan, 2011: 917) bağımlı internet kullanımını, “*sarhoş edici bir madde alımını içermeyen bir dürtü kontrol bozukluğu*” şeklinde tanımlamakta ve “*patolojik kumar oynamaya*” benzetmektedir. Ayrıca “*internet bağımlıları, internetle ilgili kaygılanmakta ve tatmin olmak için interneti gittikçe artan sürelerde kullanmakta; internet kullanımını kontrol etmek, kesmek ya da durdurmak için çaba göstermekte fakat başarısız olmakta; internet kullanımını azaltmaya çalıştığında huzursuzluk hissetmekte; baştaki niyetten farklı olarak daha uzun süre çevrimiçi kalmakta; eğitim ya da kariyer gibi önemli işlerini internet kullanımı yüzünden aksatabilmekte; çevresindekilere internetle olan bağıın kapsamını gizlemek için yalan söylemek ve interneti, sorunlardan kaçmak ya da hoşla gitmeyen bir ruh halinden (örneğin, umutsuzluk, suçluluk, kaygı ve depresyon hissi) kurtulmak için kullanmak gibi davranışlar sergilemektedir. İnternet bağımlılığında, alkol*

bağımlılığına benzer şekilde insanların kendilerini maddenin etkisine maruz bırakması söz konusudur” (Chen ve ark. 2004: 50, Işık 2007: 45’den Aktaran: Balcı ve Gülnar, 2009: 7).

Erişkinler için olduğu kadar çocuklar için de büyük bir eğlence, iletişim ve eğitim kaynağı olan internetin kullanımı gün geçtikçe artış göstermektedir. Çocuklara birçok yeni bilgi öğrenmeleri ve eğlenmeleri için bir ortam hazırlayan internetin, çocuklara yönelik gözlenen bir takım riskleri de bulunmaktadır ve bu risklerin varlığı dikkate değer olduğu düşünülmektedir (Şahin, 2007).

3.5.İnternet Bağımlılığı Belirtileri

İnternet kullanımının bağımlılık boyutuna gelmeden önlem alınmasını sağlamak insan hayatına faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle internet bağımlılığının belirtilerinin bilinmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İnternet bağımlılık hakkında karar vermek üzere gözlenebilir bazı davranış ve durumlar alan yazında birçok uzmanın ortak görüşü olarak belirlenmiş ve bağımlılığın belirtileri oluşturulmuştur.

Bunlar; *“her gün internete bağlanmak, bağlı iken zamanın farkında olmamak, sorulduğunda ise inkâr etmek veya yalan söylemek, bilgisayarın başında fazla zaman geçirdiği için suçluluk duyma ve büyük bir zevk alma arasında gidip gelmek, herkese e-posta adresi, ICQ numarası, sohbet odası adları vs. vermek veya dağıtmaya çalışmak, internet dışı uğraşlara ilginin kaybolması ve internete bağlı olmadığında sürekli internete bağlanma isteğinin bulunması, sosyal faaliyetlerde azalma, dostları tarafından anlaşılama duygusu, spor faaliyetlerinden uzaklaşma ve güç kaybı oluşması. İş verimliliğinin düşmesi, sürekli uykusuz kalma ve yorgunluk, alışverişin internet üzerinden yapılması, aile fertlerine yeterli zamanı ayıramama nedeni ile aile bağlarının zayıflaması, günlük yaşamdaki diğer iş ve kişilerin, çevrimiçi yaşama engel olduğu düşüncesi, bilgisayar kullanımı nedeniyle eşler arasında anlaşmazlık ve sorun çıkması”* gibi belirtiler internet bağımlılığına işaret etmektedir (Cengizhan, 2003; Young, 2005’den akt: Çakır-Balta ve Horzum, 2008; 190).

Benzer şekilde Griffiths’in yaptığı araştırmada verdiği 10 uyarı da şu şekildedir(Griffiths, 1997’den akt: Karaman ve Kurtoglu, 2009: 652):

- *“Yalnızca birkaç dakika harcamaya niyetli olduğunuz halde, bilgi aramak için saatler harcadığınızı fark etmek.*

- Çalışma arkadaşlarınıza, özel hayatınızdaki arkadaşlarınıza ya da eşinize bilgisayar başında geçirdiğiniz zaman hakkında yalan söylemek.
- Monitörün başına her oturduğunuzda saatlerce kaldığınız için fiziksel sorunlardan muzdarip olmak.
- Sürekli olarak bir sonraki internet oturumunu iple çekmek.
- Aradığınız bilgiyi bulmaya hep bir adımcık kaldığını düşünmek.
- Anonim bir kişiliğe bürünmek size heyecan veriyor, insanlarla internet üzerinden konuşmayı yüz yüze konuşmaktan daha rahat bulmak.
- E-postanızda bir şey var mı diye bakmak için zorlayıcı bir istek duymak.
- İnternete girebilmek için temel öğünlerinize, derslerinize ya da randevularınıza boş vermek.
- Bilgisayarınızın başında bu kadar zaman geçirdiğiniz için suçluluk duyma ve büyük bir zevk alma arasında gidip gelmek.
- Bilgisayarınızdan uzak kaldığınız zaman canınız bilgisayar çekiyor ve yoksunluk semptomları göstermek”

Goldberg ise internet bağımlılığı için tanı ölçütünü on iki aylık bir dönem içinde herhangi bir zaman ortaya çıkan klinik olarak belirgin bir bozulmaya ya da sıkıntıya yol açan uygunsuz internet kullanımı; aşağıdaki belirtilerden 3 tanesi veya daha fazlasının ortaya çıkması ile belirlemiştir (Akt:Öztürk vd., 2007: 36). Bunlar;

1. Aşağıdakilerden biriyle tanımlanan tolerans gelişimi.
 - a. *“İstenen keyfin alınabilmesi için belirgin olarak artmış internet kullanım süresi*
 - b. *Sürekli olarak aynı sürelerde internet kullanımı ile alınan keyifte azalma olması*
2. Aşağıda tanımlanan şekilde yoksunluk gelişmesi

Ağır ve uzun süreli internet kullanımı sonunda aşağıdakilerden en az 2 tanesinin günler içinde ortaya çıkması (1 ay içinde ortaya çıkabilir) ve kişilerin bunlardan dolayı iş, soysal ve önemli işlevsel alanlarda sıkıntı yaşamaması.

 - a. *Psikomotor ajitasyon*
 - b. *Bunaltı*
 - c. *İnternette neler olduğu hakkında takıntılı düşünceler*
 - d. *İnternet hakkında fanteziler ve hayal kurma*
 - e. *İsteyerek ya da istemeyerek tuşlara basma hareketi yapma*
 - f. *Bu sıkıntılı durumlardan kurtulmak için internete veya benzeri servislere bağlanma*

3. *İnternet kullanımı genellikle planlandığından daha uzun süreler alır*
4. *İnternet kullanımını bırakmak veya denetim altına almak için sürekli bir istek veya boşa çıkan çabalar vardır.*
5. *İnternet ile ilgili eylemlere çok uzun süreler ayrılır (kitap almak, yeni web tarayıcıları ve programları denemek, dosyaları düzenlemek vb.)*
6. *İnternet kullanımı nedeniyle önemli toplumsal mesleki etkinlikler veya boş zamanları değerlendirme etkinlikleri bırakılır veya azaltılır.*
7. *İnternet kullanımı, yol açtığı sorunlara (uykusuzluk, evlilik problemleri, işe ve randevulara geç kalma vb.) rağmen aşırı olarak devam eder.”*

Belirtiler incelendiğinde internet bağımlılığının; belirgin derecede artan bilgisayar ve internet kullanımı ile ders başarısızlığına, sosyal ve mesleki yönde aksamalara ve başarısızlıklara, hemen her gece önlenemeyen internet kullanımı isteği ve ertesi güne sarkan yorgunluk hissine neden olduğu görülmektedir. İnternet bağımlılığının nedenleri hakkında bilgi sahibi olarak bu olumsuzlukluklar ortaya çıkmadan engellenebileceği düşünülmektedir.

3.6. İnternet Bağımlılığı Nedenleri

İnterneti fazla kullanan bireyler incelendiğinde bu kişilerin insan ilişkilerindeki hayal kırıklıklarına karşı aşırı duyarlı oldukları yabancılarla iletişime girmenin bu kişilerin asabiyet düzeylerinin görünür derecede artırdığı saptanmıştır (Whang, 2003’ den akt: Öztürk vd, 2007: 37).

İnternet bağımlılığının nedenlerine gelince araştırmacılar tarafından vurgulanan en önemli nokta sosyalleşme ihtiyacıdır. Ayrıca sosyal bağlantıların internet üzerinden rahatlıkla kurulabilmesi; tanımadığı kişilerle kolaylıkla ve risksiz bir şekilde iletişim kurabilmesi; insanların kendi duygu ve düşüncelerini bastırmadan özgürce ifade edebilmeleri; internet üzerindeki paylaşma ortamlarında ses çıkarmadan diğer insanları takip etme olanağı bulunması, bağımlılık oluşturmada interneti çekici kılan faktörlerin başında gelebilmektedir (King, 1996’dan akt: Karaman ve Kurtoğlu, 2009; 652)

İnternet kullanımında cazip gelen durumların saptanması, internet bağımlılığı nedenlerinin belirlenmesinde yardımcı olabilir. Bununla bağlantılı olarak, bazı kuramlar internet kullanımının nedenlerine ilişkin açıklayıcı, fikirler öne sürmüştür.

Davranışçı kuram iki temel öğrenme stiliyle internet bağımlılığını açıklamıştır. Bunlardan biri olan klasik koşullanma ile açıklanan ve internetin kişi için başta anlam taşımazken internet ortamındaki oyunlar ve sosyal ağlar sayesinde kişiler eğlendiğinde bu eğlencenin sürekli yaşama isteği olduğu söylenebilir. Edimsel koşullanma temelinde ise internet aracılığıyla bilgilere çabucak ulaşmanın ve insanlarla siber iletişim kurmanın pekiştirici olduğu düşünülmektedir (Küçükkaragöz, 2002).

Sosyal öğrenme kuramına göre *“kişi, çevresindekilerin davranışlarını gözlemler ve sonra da bunlar içinden kendine uygun gördüğü davranışları sergiler. Sosyal öğrenme sürecinde model alınan kişinin özellikleri model alma üzerinde etkilidir. Ergenlik döneminde birey, daha çok akranlarını model alır. Akranlar arası yaygın internet kullanımı yönündeki eğilim, bireyi internete bağlı bir hale getirdiği”* düşünülmektedir (Arı, 1995; Beard, 2005’den akt: Taçyılmaz, 2010: 6).

Gestalt kuramı açısından *“birey, bağımlılık sürecinde bilgisayara fazla yoğunlaştığı için bilgisayarla ilgili aktiviteler “şekil” ve onun dışındaki her türlü unsur daha az önem taşımamasından ötürü “zemin” olarak görür. Bunun yanında internetin çok yönlü kullanımı nedeniyle birey interneti hayatının bir “parçası” olarak değil “bütünü” olarak görür”* (Küçükkaragöz, 2002; Beard, 2005’den akt: Taçyılmaz, 2010: 6).

Bilişsel yaklaşımlara bakıldığında ise *“daha çok “mantıkdışı inançlar” ve bu inançların değişimi üzerine durdukları görülür. Belirtileri arasında da bahsedildiği gibi birey, internet başında kaldığı saati eksik söylemekte ve buna kendisini de inandırmakta, internetin başında daha fazla kalmak için kendisini de kandıran bahaneler bulmaktadır”* (Beard, 2005; Corey, 2008’den akt: Taçyılmaz, 2010: 6).

Gelişimsel yaklaşıma bakıldığında, *“kişinin sosyalleşme ihtiyacına, sosyal yeteneklerden yoksun olması durumunda siber ortamlarda karşıladığına yoğunlaşmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde önemi artan akranların çeşitli talepleri ergen üzerinde ciddi bir yönlendirme oluşturur. Ayrıca ergenin içinde bulunduğu toplumsal yapının etkisiyle karşılaştığı çeşitli anne baba tutumları ve meslek seçimi gibi faktörlerle onun üzerinde baskı oluşturmakta ve kendini internet içindeki siber dünyaya kapatmasına yol açmaktadır”* (Pamukçu, 1994; Beard, 2005’den akt: Taçyılmaz, 2010: 6).

Sosyo-kültürel bakış açısı ise “aşırı internet kullanımını harekete geçiren ailesel, sosyal ve kültürel dinamikler üzerinde durmaktadır. Örneğin; kişi, interneti önce aile içi anlaşmazlıktan kaçmak için kullanıyorken bir süre sonra bu kaçışın bağımlılığa dönüştüğünü öne sürmektedir. Kullanıcılar, çevrelerindeki diğer başkalarıyla tanışma, eğlenme ve sorunları çözme yolu olarak interneti görmelerine neden olmaktadır” (Bacanlı, 1998; Beard, 2005’den akt: Taçyılmaz, 2010: 6).

Bütün bu bilgilerin yanında önemli olan bir diğer unsur da internet bağımlılığının daha çok kimler üzerinde etkiye sahip olduğudur. İnternet bağımlılığına farklı kültürlerde rastlanmakla birlikte (Cao ve Su, 2007’den akt: Kayri ve Günüş, 2009: 162), en fazla risk altında bulunan grup ergenler olarak belirtilmiştir (Şendağ ve Odabaşı, 2007’den akt: Kayri ve Günüş, 2009: 162). Bu çerçevede, ergenlik dönemini ve bu dönemde yaşanan başlıca değişimleri görmek gerekebilmektedir.

3.7. Ergenlik Dönemi ve İnternet Bağımlılığı

Lise öğrencilerinin de içinde bulunduğu ergenlik dönemini fırtınalı, stresli bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde kimlik bulma en önemli problemler arasındadır. Ergenlik dönemi, özellikle lise öğrencilerinin duygusal iletişime yöneldiği ve meslek seçimine karar vermek zorunda kaldığı dönemde öğrencilerin daha fazla yıpranmasına neden olabilmektedir. Bu süreçler, lise öğrencileri üzerinde gerginlik yaratmakta ve çeşitli sorunlara yol açabilmektedir (Ergin, 1993).

Öğrencilerin ergenlik döneminde yaşadığı bu problemler, bireylerin hayatları ile ilgili birtakım isteksizlik durumlarına da yol açabilmektedir. Çeşitli kaynaklarda bu isteksizlik durumlarından bahsedilmiştir (Hawton, 1986; Berman ve Jobes, 1997; Ergin, 1993; Güçlü, 2001; Kaya, 2002; Aydın, 2005’den akt: Taçyılmaz, 2010: 8). Bu durumları bazıları şu şekilde listelenebilir:

“Yalnızlık İsteği: Ergen, yaşadığı içsel tutarsızlıklar nedeniyle çevresinden uzaklaşma isteği yaşar.

Vücuttaki Ahenksizlikler ve Sakarlık: Hızlı büyüme nedeniyle meydana gelen sakarlıklar, ergeni hata yapma kaygısına iter ve bu kaygıdan ötürü hareket etmektan kaçınır.

Çalışma İsteksizliği: Fiziksel olarak hızlı büyümesi bütün enerjisini çekmekte ve ders çalışma isteğini azaltmaktadır.

Can Sıkıntısı: Bu dönemde ergen, daha önce zevkle yaptığı aktivite ve görevlerden bıkmış toplumsal eylemlerden kendini çeker.

Huzursuzluk: Ergen, uzun süre bir yerde oturamaz. Bu fiziksel gerginlik, onu durmadan diğer insanlarla çatışmaya iter.

Toplumsal Zıtlık: Çevredekilerin etkinliklerine katılmakla kalmaz, her an kavga ve saldırıya hazır bir durumda onların neşe ve huzurlarını engellemeye çalışır.

Otoriteye Karşı Direniş: Ergen, kendinden büyük herkesle çatışma halindedir. Karşı gelemediği zaman ise gergin ve küskündür.

Karşı Cinse Yönelmiş Zıtlık: İki cins arasında açık düşmanlık belirtisi duygu, düşüce ve davranışlarda kendini gösterir.

Duygu Yoğunluğunun Artması: Hiçbir şeyden hoşnut olmama, her söylenenin kendine yöneltmiş bir eleştiri gibi alma ve alınma çok yoğundur.

Cinsiyetle Fazla Uğraşma: Cinsiyet organlarındaki büyüme ve bu büyümenin yarattığı duygular, ergenin ilgisini bu bölgelere çekmektedir.

Kendine Olan Güven Duygusunda Azalma: Ergen, kendisi ve toplumsal ilişkileri ile ilgili ümitsiz ve güvensizdir; başarısızlık kaygısı yaşar.

Aşırı Çekingenlik: Bu dönemde ergenler, doktor önünde bile soyunmak istemezler. Eylemleri için hazırlanırken kendilerini saklamaya çalışırlar. Odalarını kimsenin görmesini istemezler.

Gündüz Rüyaları ve Hayaller: Kendilerini haksızlığa uğramış, ihanete kurban gitmiş kimseler olarak hayal ederler. Kahramansı bir senaryoyla kendilerini özel hissetmek isterler.”

Bu tip birçok karmaşık duygu yaşamasına rağmen ergen, psikolojik ve sosyal olarak gelişmekte ve var olan potansiyelini açığa çıkarabilmektedir. Çevresindeki kişilerin, kendilerini koşulsuz olarak sevdiğine inanmaları ve ilişkilerde samimi olduklarını görmeleri ergenler için çok önemli olabilirken, paylaşılan değerlerin artması ve kişilerin birbirlerinin farklı yönlerine saygı göstermeleriyle, ilişkiler derinleşir, içtenlik kazanır ve karşılıklı güven duygusu artar (Aydoğdu, 2003).

Ancak bu tip paylaşımlar olmazsa ergenin güveneceği bir desteği de kalmıyor olabilir. Bu noktada birey, yakın çevresinden alamadığı gerekli desteği ve onlarla yaşadıkları iletişim problemlerini siber bir dünyada ifade etmeye

çalışabilmektedirler. Bu nedenle, kimlik arayışında olan ergene, özgürce istediğini yapabildiği, tanıştığı kişilerle hesap verme zorunluluğu olmadığı siber ortam cazip gelebilmektedir (Orhan ve Akkoyunlu, 2004). Bu bağlamda fazlaca ve denetimsizce kullanılan internet zaman ilerledikçe problemlerle bir hal alabilmektedir. Ayrıca “*internet ve bilgisayar oyunlarının aşırı kullanımının, ödüllendirici bir davranış olarak görülmesi ve dolayısıyla oluşan negatif duygularla (korku, huzursuzluk ve hayal kırıklığı) mücadele etmeye yarayan bir strateji olarak kullanılması internete olan yönelmeyi artırmaktadır*” (Lim ve diğ., 2004’ den akt: Taçyılmaz, 2010: 9).

3.8. İnternet Bağımlılık Nesneleri

Soule ve arkadaşlarına göre internet bağımlılığının nesneleri şunlardır (Soule vd., 2003’den akt: Bayhan, 2011: 918):

“Siber Seks Bağımlılığı: Yetişkinlere özgü sohbet odası ve siber porno bağımlılığı olarak dikkat çekmektedir.

Siber İlişki/ Arkadaşlık Bağımlılığı: Sohbet odaları ve siber porno sitelerinde arkadaşlıklar edinme

İnternette Kumar Bağımlılığı: Aşırı derecede kumar oynama, alış-veriş yapma ve açık artırma ya da bahis sitelerini kullanma

İhtiyaç Dışı Bilgi Arama Bağımlılığı: Gereğinden fazla web veya veri bankalarında tarama yapma

Bilgisayar Bağımlılığı: Aşırı derecede oyun oynama ve program hazırlama (yazma) bağımlılığı”.

Teknolojik bağımlılıklar; alkol veya madde bağımlılığı gibi kimyasal bağımlılıkların dışında, davranışsal bağımlılıklar kapsamına girmekte olup, insan makine etkileşimine dayanır. Teknolojik bağımlılıklar televizyon izleme gibi pasif bir bağımlılık şeklinde olabileceği gibi, internet üzerinden chat yapma veya uzun süre bilgisayar oyunları oynama gibi aktif bir bağımlılık şeklinde de olabilmektedir (Griffiths, 1995’ den akt: Arısoy, 2009: 58).

Siber ortamda bireylerin gerçek kimliklerini daha kolay saklamaları, toplumun kınama, aşağılama ve dışlama durumlarından çok daha az etkilendiği bilinmektedir. Bu çerçevede bazı bastırılmış duyguların (kumar oynama, pornografi, örgütsel faaliyetler vb.) internet ortamında daha rahat sergilendiği, bu rahatlıkla bireyler internette daha fazla zaman geçirdiği, ve bu zamanın giderek artmasıyla

internet bağımlılığı ortaya çıkabildiği bilinmektedir. Bu gibi durumlar düşünülerek internet bağımlılık tedavisi incelenmeye değer bir konu olarak ele alınmıştır.

3.9. İnternet Bağımlılık Tedavisi

İnternet bağımlılığı, toplumsal bir sorun olarak ilgi çekmeye devam etmekte ve tedavi arayışları artış göstermektedir. Hem biyolojik hem de psikolojik tedaviler konusunda önermeler bulunmaktadır (Canan, 2010).

İnternet bağımlılarının büyük bir kısmında bulunan psikiyatrik hastalıklar bazen hastalığın gidişatını kötüleştirebilmekte ve bazen internet bağımlılığın nedeni de olabilmektedir. Bu nedenle altta yatan böyle bir psikiyatrik rahatsızlık varsa öncelikle bunun tedavisinin yapılması gerekmektedir.

Temel prensipler genel bağımlılık tedavisinden çok farklı olmamakla beraber, görülme yaşının kısmen daha düşük olması ve çocuk ve ergenleri özellikle akademik dönemlerinde etkilemesi açısından tedavinin hızlı ve etkin şekilde yürütülmesi ve bu konuda aile ile sıkı işbirliğinin yapılması gerektiği düşünülmektedir(Öztürk vd, 2007: 39).

İnternet bağımlılığı konusunda gerekli bilgilendirmelerin hem aile hem de çocuklara verilmesi de bağımlılığın önlenmesi açısından önem kazanmaktadır. Birçok vakada antidepresan kullanımı var olan depresyonu azaltmakla birlikte tek başına yeterli olmayabilir. Bu bağlamda bağımlı kişinin bu uğraşı azaltması için birtakım engeller organize etmek gerekebilir. Örneğin, *“akşam eve gelir gelmez internet başına geçen bir kişinin eve daha geç gelmesini sağlamak için bir kursa başlatmak, sabah saatlerinde spor yapıyorsa bunu akşama kaydırmak gibi müdahaleler etkili olabilir. Bilgisayarın belirli bir süre sonra kendi kendini kapadığı ve hasta tarafından bilinmeyen bir şifre girilmeden tekrar açılmadığı bir program bilgisayara yüklenebilir”* (Young, 1999’dan akt: Öztürk vd, 2007: 39).

İnternet modern hayatın vazgeçilmez bir teknolojik kolaylığıdır. Bu yüzden amaç, bireyi internette tamamen uzaklaştırmak olmamalıdır. Ancak daha önceden alkol ve madde bağımlılığı olan kişiler interneti “ güvenli “ bir bağımlılık olarak görüp diğer bağımlılıklarının yerine koymaya çalışabilirler, bu nedenle bu kişilerde bağımlı davranışı tamamen kesmeye yönelik bir strateji izlenebilir (Young, 1999’dan akt: Öztürk vd, 2010).

İnternet bağımlılığının tedavisinde ilaç tedavisine destek olarak ya da ilaç tedavisinden bağımsız olarak bilişsel-davranışçı yöntemlerin kullanılabilir.(Arısoy, 2009: 60) İnternet bağımlılığın bilişsel özellikleri dikkate alındığında bilişsel-davranışçı tedavilerinde bu bozukluğun tedavisinde önemli yer alacağı düşünülmekte olup, Davis, 11 haftalık bir bilişsel-davranışçı tedavi protokolü önermiştir (Davis, 2001' den akt: Arısoy, 2009: 60). Bu bağlamda;

1. *“Kişinin internetten uzak kalıp kalamadığının tespiti*
2. *Bilgisayarın yerinin değiştirilmesi ve diğer insanların bulunduğu yere nakli*
3. *Diğer insanlar ile beraber internete bağlanması*
4. *İnternete bağlanma zamanını değiştirmesi*
5. *İnternet defteri oluşturması*
6. *Kişisel kullanımına son vermesi*
7. *Arkadaşlarından ve yakınlarından internet ile ilgili problemleri olduğunu saklamaması*
8. *Spor aktivitelerine katılması*
9. *İnternet tatillerinin verilmesi*
10. *Otomatik düşüncelerin ele alınması*
11. *Gevşeme egzersizleri*
12. *İnternete bağlanma sırasında hissedilenlerin not edilmesi*
13. *Yeni sosyal becerilerin kazandırılması”*

Young ise, internet bağımlılığının tedavisinde interneti tamamen yasaklamanın uygun bir çözüm yolu olmadığını düşünmektedir. Çünkü internetin eğitim, haberleşme ve bankacılık gibi hayatı olumlu yönde etkileyen işlemlerde de ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve internet kullanımının tamamen terk edilmesi yerine kontrol altına alınmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir (Young, 1999'dan akt: Arısoy, 2009: 62).

Literatürde bu düşüncelere katılmayanlar da vardır. Örneğin Shapira, bir sorunun varlığını kabul etmekte olup, fakat bunun yeni bir hastalık türü değil 'itki denetimi' problemi olduğunu ve internet bağımlılarının zaten başka psikiyatrik bozukluklar çektiklerini savunmaktadır. (Akt: Karaman ve Kurtoglu, 2009: 653)

Grohol'da böyle bir hastalık olmadığını, internet bağımlısı olduğu düşünülen kişilerin aslında depresyon, anksiyete gibi başka sorunla yüzleşmek yerine kendilerini internete verdiklerini, çok az sayıda kullanıcının aşırı bağımlılıktan şikayetçi olduğunu bunların da bilinen bağımlılık tedavi yöntemleri ile tedavi edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Grohol, 1999'dan akt: Karaman ve Kurtoğlu, 2009: 653).

İnternet bağımlılığının hastalık olup olmadığı hakkında farklı görüşler bulunmasına rağmen aşırı internet kullanımının birtakım olumsuzlukları beraberinde getirdiği destekleniyor görünmektedir. Bu bağlamda internet bağımlılığının olumsuz sonuçlarının incelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

3.10. İnternet Bağımlılığının Sonuçları

İnternet bağımlılığında süre belirleyici bir faktör olmamasına rağmen internet bağımlıları, interneti haftalık 40 ile 80 saat kullandıkları ve kimileri tek seansta 20 saat harcadığı saptamıştır. Bu kişilerin, gece geç vakitlere kadar internette kaldıkları için uyku düzenleri bozulmakta ve ertesi gün uyanamadıklarından dolayı okula ya da işe geç kalmakta, akademik ve iş hayatları bu durumda olumsuz etkilenmektedir (Young, 2001: 413).

Young, internet bağımlılığının olumsuz sonuçları üç başlık altında toplamıştır (Young, 1999'den akt: Günüç, 2009).

- Ailevi sorunlar
- İş ile ilgili sorunlar
- Akademik sorunlar

Ailevi sorunlar, Young, internet bağımlılığının %53'ünün evlilik, sevgililik ve ebeveyn çocukluk ilişkilerinde ciddi şekilde bozulduğunu belirtmiştir. Kişiler internet başında daha fazla vakit geçirmek uğruna hayatındaki insanlarla giderek daha az vakit geçirmekteler (Young, 1999'dan akt: Günüç, 2009).

İşle ilgili sorunlar, çalışanların internet kullanımı işverenlerin en önemli sorunlarından biridir. İşverenler internet bağımlısı olan biriyle çalışmayıdoğal olarak istemeyebilirler, çünkü çalışanlar internet başında olmasa zihinsel olarak internet ortamını düşünecekleri için verim düşebilmektedir (Young, 1999'den akt: Günüç, 2009).

Akademik sorunlar, internet eğitim açısından önemli bir materyal olarak görülmüş ve bu teknolojik yenilikten eğitim ortamlarında da faydalanılmaya başlanmıştır. Young, yaptığı bir araştırmada öğretmenlerin, kütüphanecilerin ve okul idarecilerinin %86'sının internetin öğrencilerin performansını arttırmadığını, tam tersine bozduğu görüşünde olduklarını belirtmiştir. Young yapmış olduğu başka bir çalışmada ise internet kullanımına bağlı olarak öğrencilerin %58'inde çalışma düzeninde bozulma, ders başarısında düşme, sınıf tekrarı gibi sorunların görüldüğünü belirtmiştir (Young, 1996).

Araştırmalar birçok çocuğun internette kandırıldığını ve be nedenle de istismarla karşılaştığını göstermektedir (Şahin, 2007). Çocukların uygunsuz yayın yapan internet sitelerine tesadüfen ve kolaylıkla girebiliyor olması, yaşına uygun olmayan görüntülerle karşılaşıyor olması, kimliği belirsiz ve tehlikeli kişilerce kandırılma ya da taciz edilme ihtimali tüm yaşantılarını etkileyecek ve kalıcı izler bırakacak sonuçlar doğurabilmektedir (güvenliinternet.org, 2012).

4. Şiddet ve Zorbalık

Fazlasıyla rastlanan kendini ifade etme biçimlerinden biri olan şiddet; bireysel ve toplumsal bir olgudur. Şiddetin birçok boyutunun olmasıyla birlikte insanın doğasında bastırılmış halde bulunan bu davranış biçimi, sözlüklerde “*sert, katı davranış, azarlama ve cezalandırmada aşırı gitme; inandırma ve anlaşmaya varma yerine kaba kuvvet kullanma şeklinde*” tanımlanmaktadır (MEB, 2008).

Şiddeti, düzensiz ve kendi başına ortaya çıkan bir sorun olarak değerlendirmek yanıltıcı olabilir. Şiddet, kökleri itibariyle, temelde çok daha geniş bir tabana yayılan, sosyo-ekonomik, örgütsel, sosyolojik, psikolojik ve kültürel unsurları da kapsayan yapısal ve toplumsal bir sorun olduğu bilinmektedir (Aşkın, 2009'dan akt: Çifçi, 2010: 23).

Zorbalık ise, “*kişiler arasında güç dengesizliği nedeniyle ortaya çıkan, diğer kişi ya da kişilerde fiziksel veya psikolojik zarara yol açma potansiyeline sahip saldırgan bir davranış türü olarak tanımlanabilir. Zorbalıkta daha baskın kişi ya da kişiler kasıtlı olarak ve tekrarlı biçimde daha az baskın olan kişiye zarar verir*”.(Bosworth ve ark., 1999; Garret, 2003'den akt: Çifçi, 2010; 20)

Zorbalık, saldırgan davranışın tekrarlı olması ve kurbanla zorba arasında belirgin bir güç farkının bulunması iken bedensel veya zihinsel olarak birbirine denk

güçteki iki kişinin tartışması veya kavga etmesi saldırganlık olarak değerlendirilebilirbu bağlamda zorbalık ve saldırganlık birbirinden ayrılmaktadır (Olweus,1999 akt. Gökler,2009).

Okullarda meydana gelen saldırganlık olaylarının bir türü olan okul zorbalığı ise, *“yaşça daha büyük ya da fiziksel olarak daha güçlü olan öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz olan çocukları sürekli olarak hırpalaması, eziyet etmesi ve rahatsız etmesidir”*(Pişkin, 2002).

Zorbalık, zaman zaman başka kişi ya da kişilere fiziksel saldırganlık içeren davranışlar yoluyla aktif bir şekilde ortaya çıkarken, bazende kişilerin istenmeyen bilgilerini ortaya çıkarma veya hakkında söylenti çıkarma gibi psikolojik açıdan zarar verebilecek, incitici davranışlar yoluyla pasif bir şekilde de ortaya çıkabilir (Garret, 2003’den akt: Çifçi, 2010; 20).

Siber alanda cep telefonu ya da bilgisayar gibi iletişim araçları kullanılarak tehdit edici, korkutucu, incitici mesajlar göndermek ve bunların başkalarına yayılmasını sağlamak kolay ve hızlı gerçekleşebilmektedir.

Buradan da anlaşılacağı gibi zorbalık davranışları artık sadece fiziksel ortamlarda değil teknolojinin ürünü olarak ortaya çıkan sanal ortamlarda da gerçekleşebilmektedir.

4.1. Siber Ortam

Siber ortamda bireylerin vakit geçirdikleri birtakım iletişim ortamları bulunmaktadır. Bu ortamlardan belki de en çok kullanılanları anlık mesajlaşma, metin mesajı, e-posta, sohbet odaları ve bloglardır (Campell, 2003’den akt: Eroğlu ve Peker, 2011;3). Bu ortamlardan bahsedecek olursak.

Anlık Mesajlaşma: *“Eşzamanlı olma özelliği dışında e-posta ile aynıdır. İnternet aracılığıyla yapılan eşzamanlı konuşmada her iki tarafta aynı zamanda çevrimiçi olup, karşılıklı mesajlaşırlar. Anlık mesajlaşma ile ilgili endişelerden bir tanesi, iki kişi mesajlaşırken bir tarafın diğer tarafın iradesi dışında bunu kopyalayabilmesi ve bir başkasına gönderebilmesidir.”* (Willard, 2006; Bauman, 2007’ den akt: Çetinkaya, 2010: 12).

Sohbet odaları: *“IRC (İnternet Relay Chat), birçok kişinin aynı anda etkileşimli mesajlarla haberleşebildiği bir platformdur. Sohbet kişiler istedikleri ile konuşup istedikleri sohbet dışında tutabilirler* (Bauman, 2007; akt. Çetinkaya, 2010).

Bu odalarda kişiler kendilerini avatarlar adı verilen küçük görsel resim ile temsil ederler. Katılımcılar bu odalarda kendilerini istedikleri gibi tanıtarak, hayranı oldukları kişiler gibi davranabilirler. Online oyundan farklı olarak etkileşim yazı yolu ile olur” (Suler, 2005; akt: Çetinkaya, 2010: 13).

E-posta: *“E-posta listesi grup haberleşme yöntemidir. E-posta listesinde üye olan bir kullanıcının listeye attığı e-posta o listeye üye olan diğer kullanıcılara dağıtılır. Haber grupları ve e-posta listeleri, birçok insanı birbiriyle etkileşimini sağlasa da bu eş-zamanlı bir iletişim değildir. E-posta, saldırı mesajları göndermek, taciz etmek ve rol yaparak başkasına acı vermek için kullanılabilir”* (Bauman, 2007’ den akt: Çetinkaya, 2010).

Metin mesajları: *“Gençler arasında tercih edilen iletişim yöntemlerinden birisidir. Metin mesajları(SMS, MMS mesajları olarak da bilinirler) kelimeler ve kısaltmaların kullanıldığı, cep telefonu aracılığı ile gönderilen kısa mesajlardır”*. (Berrier, 2007’ den akt, Çetinkaya, 2010).

Bloglar: *“Bir sayfa üzerinde tarihe göre ters sırada listelenmiş içeriklerden oluşan Web sayfaları olarak tanımlanır”*. Bloglara yazılan yazılar sayesinde kişiler birbiriyle samimiyet kurabilir ve bu yazılara istediği gibi yorum yazabilir. Ayrıca blog kayıtlarında çeşitli resim, müzik ve video öğeleri kullanılabilir. (Bauman, 2007’den akt: Çetinkaya, 2010).

4.1.1. Sosyal Ağlar

Sosyal paylaşım siteleri *“bireylerin halka açık ya da yarı halka açık olarak profillerini kayıtlı bir sistemde oluşturmalarını, bir bağlantıyı paylaştıkları, diğer kullanıcıların listesini göstermesini ve sistem içerisinde bulunan kişilerin ilişki listelerini de görmeyi sağlayan, online topluluklardaki insanların beğenilerini, aktivitelerini paylaştıkları ve ağ üzerinden birbirlerine mesaj, e-mail, tartışma grupları video, sesli sohbet, dosya paylaşımı yaptıkları sitelerdir”* (Boyd ve Ellison, 2007’ den akt: Kalafat ve Göktaş, 2011: 1).

Sosyal ağlar kullanım amacına göre aşağıdaki şekilde özetlenebilir. (Dawley, 2009’ dan akt: Vural ve Bat, 2010: 3356):

Sosyal siteler: MySpace, Facebook, Twitter.

Fotoğraf Paylaşım Siteleri: Sicker, PhotoBucket.

Video Paylaşım: YouTube.

Profesyonel Ağ Siteleri: LinkedIn, Ning.

Bloglar: Blogger.com, Wordpress

Wikiler: Wetpaint, PBWiki.

İçerik Etiketleme: MERLOT, SLoog.

Siber Kelime: SL, Active Worlds, There, Whyville, Club Penguin, HiPiHi.

Yaygın olarak kullanılmaya başlayan sosyal paylaşım ağlarında insanların kendilerini ifade edebilmeleri, eğlenerek stres atabilmeleri, ortak amaçlar ya da görüşler doğrultusunda birleşebilmeleri söz konusu olabilmektedir. Hızlı bir yükseliş sağlayan ve geniş bir üyeye sahip olan sosyal paylaşım ağlarından biri de Facebook.com' dur. Facebook genellikle genç üyeler tarafından kullanılmakta, sayfaya üye olma sebebi olarak ise arkadaş bulma gösterilmektedir. (Kobak ve Biçer, 2008).

Facebook application (uygulama) özelliği ile diğer sosyal paylaşım sitelerinden ayrılmaktadır. Bu uygulamalar çoğunluğu Facebook'un haricindeki yazılım geliştiriciler tarafından hazırlanan ve belli işlevleri olan ufak yazılımlardır (Chip, 2011). Bu yazılımların her geçen gün artarak çoğaldığı bilinmektedir.

Facebook'un kullanıcılar tarafından kullanımı kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Fransa'da öğrenciler arkadaşlarıyla irtibatta kalmak için Facebook'u kullanmakta, eğlence içeren uygulamaları ve gruplara üyeliği tercih etmezken, Meksika'da internet üzerindeki sosyal ağlar, arkadaşlarla irtibatta kalma, yeni arkadaşlar edinme ve sevgili bulma amaçlı kullanılmaktadır. Buna karşın Japon gençleri tarafından "güvenli" bulunmadığı için fazla tercih edilmemektedir (Kennedy, 2009' den akt: Şener, 2012: 1)

Şener tarafından yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de Facebook kullanımı yaşa, cinsiyete ve sosyo ekonomik duruma göre değişiklik göstermekle birlikte araştırmada genel olarak Facebook'un kullanıcıların gündelik pratiklerin hayatta tekrarlı yapılan bir faaliyet olduğu söylenmektedir. *"Kullanıcının ihtiyaç duyduğu her an bağlandığı ve boş zamanını geçirdiği, arkadaş çevresini genişletmekten ziyade var olan arkadaşlıkları sürdürmesini sağlayan bir araç olarak kullandığı, kullanıcının kendisiyle ilgili bilgileri kontrol ettiğini düşündüğü ve dolayısıyla sınırlarını kendisinin belirlediği bir kamusalığın yaşandığı ve paylaşımından ziyade arkadaşları gözetlemenin ön plana çıktığı gözlenmiştir"* (Şener, 2012: 7).

Facebook sosyal ağ siteleri arasında hızla büyüyen öğrenciler tarafından sıkça tercih edilen sosyal ağ sitesidir (Genç, 2010: 2). Türkiye, Facebook kullanıcılarının sayısına bakıldığında dünyada 5. sırada yer almaktadır (Kalafat ve Göktaş, 2011: 2).

Hızlı bir yükseliş yakalayan ve geniş bir üye kitlesine sahip sosyal paylaşım siteleri, siber ortamın büyük bir bölümünü oluşturduğu düşünülmektedir. Siber ortamda güçlü bir yere sahip sosyal medya sitelerinde (Kobak ve Biçer, 2011: 2). de bireylere istenmeyen davranışlar sergilenmesi veya yapılabilmesi kaçınılmaz olmakla birlikte bu tür ortamlarda siber zorbalığa sıkça rastlanabilmektedir.

4.2. Siber Zorbalık

Teknolojik alanda meydana gelen değişiklikler ve yenilikler insanların hayatını kolaylaştırarak olumlu yönde değiştirirken, teknolojik gelişmeleri amacının dışında kullanan bireyler olumsuz sonuçlarla karşılaşabilmektedir. Bu olumsuz sonuçlardan bir tanesi de siber zorbalıktır (Peker vd., 2012: 206).

Siber zorbalık *“bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır”* (Li, 2006; Belsey, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009'den akt: Peker vd.,2012: 206). *“Fiziksel olarak uzakta bulunan bir kurbanı karşı saldırganlık ve tacizi de kapsayan siber zorbalık, çoğunlukla kişisel bilgisayar veya cep telefonları kullanılarak diğer kişiye onun hoşuna gitmeyen ifadeleri göndermeyi içermektedir”* (Shariff ve Gouin, 2005'den akt: Peker vd., 2012: 207).

Shariff'e göre siber zorbalığın üç özelliği vardır. Bunlar; zorba tarafından bakıldığında zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belli olmaması, yapılan zorbalığa sayısız kişinin seyirci olabilmesi yani bundan haberdar olabilmesi ve cinsel tacizdir. Utanç veren bu durum mağdurun yardım istemesinin önündeki en büyük engeldir (Shariff, 2005'den akt: Ayas ve Horzum, 2011: 624).

Siber zorbalık mevcut teknolojiye bağlı olarak birçok şekilde görülebilmektedir. Siber zorbalığın ortaya çıkış formları genel olarak yedi kategoriye ayrılmaktadır (Smith vd., 2006' den akt: Çetinkaya, 2010: 10).

Bunlar;

- “Metin mesajı zorbalığı,
- Resim/video klip zorbalığı (cep telefonu kamerası ile),
- Telefon araması zorbalığı (cep telefonu aracılığı ile),

- E-mail zorbalığı,
- Chat odası zorbalığı,
- Anlık mesajlaşma aracılığı ile yapılan zorbalık,
- Web sitesi aracılığı ile yapılan zorbalıktır”.

Ayrıca siber zorbalık bilinen zorbalık türlerinden daha farklı bir kavramdır. Akran zorbalığı genelde mağdura yönelik tekmeleme, itme, vurma, kızdırma, alay etme, tehdit etme gibi açık saldırılar şeklinde (Olweus, 1993’den akt: Eroğlu ve Peker, 2011: 3) ya da sosyal izolasyonu, sosyal dışlamayı ve dedikodu yaymayı kapsayacak bir biçimde meydana gelmektedir (Bjorkqvist, Lagerspetz ve Kaukianien, 1992; akt. Eroğlu ve Peker, 2011: 3). Siber zorbalık ise, anlık mesajlaşma (instant messaging), telefon, chat odaları, e-posta, sosyal ağ siteleri, bloglar (web günlüğü), forumlar ve web siteleri gibi iletişim araçları kullanılarak gerçekleştirilmektedir (Eroğlu ve Peker, 2011: 3).

Araştırmacılar geleneksel zorbalığın elektronik ortamda gerçekleşen halinin de siber zorbalık olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle fiziksel ortamda karşılaşılan geleneksel akran zorbalığı hakkında bilinenler temel alınarak siber zorbalığın ne olduğu ve nasıl önlenebileceği tartışılmaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004a’den akt: Burnukara, 2009: 16).

4.3.Geleneksel ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişki

Klasik zorbalık, “yüz yüze gerçekleştirilen akran ilişkileri temel alınarak” tanımlanan bir kavramdır (Wolak ve diğ,2007’den akt: Çifçi, 2010: 31). Klasik zorbalık ve siber zorbalıkta diğer kişilere güç ve baskı uygulayarak zarar verme davranışı ortak olarak görülmekle birlikte siber zorbalığı klasik zorbalıktan farklı kılan, siber zorbalığın zaman ve mekandan bağımsız internet ağının erişebildiği herhangi bir yerden gerçekleşebilmesidir. (Belsey, 2008’ den akt: Çifçi, 2010: 35).

Zorbalık yapan kişilerin rahatlıkla kimliklerini kolayca gizlemesi, siber teknolojilerin herhangi birine ait bilgilerin kolayca ele geçirilip hızlı bir şekilde başkalarına iletilebilmesine olanak tanınması gibi unsurlar siber zorbalığın ortaya çıkma ihtimalini kuvvetlendirebilmektedir (Belsey, 2008; David-Ferdon ve hertz, 2007’den akt: Çifçi, 2010: 31).

Gerçek hayatta kendini duygusal veya fiziksel anlamda yetersiz olarak algılayan bir bireyin, bilgisayarın arkasına geçtiğinde birden bire tüm bu olumsuzluk

özelliklerin bir kenara bırakarak, kendisine güveni artabilmektedir. Dolayısıyla, yüz yüze durumlarda zorbalık yapmayan/yapamayan kişi siber dünyada kolaylıkla zorbalık davranışı sergileyebilmektedir (Ponsford,2007’ den akt: Çifçi, 2010: 38)

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık birlikte değerlendirildiğinde; Munro siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan birçok açıdan farklı bir kavram olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. *“Birinci olarak siber zorbanın kimliğini gizlemesinin çok kolay olduğunu, buna rağmen geleneksel zorbalıkta zorbanın kimliğinin açık olduğunu belirtmektedir. İkinci olarak, siber zorba hiçbir kontrol olmadan ve istediği herhangi bir zamanda mesaj yollayabilir ve fiziksel görüntüsü gizlidir. Ayrıca yapılan siber zorbalık davranışına kurbanın nasıl tepki verdiğini göremez. Üçüncü farklılık olarak siber alan aldatici olarak görülmektedir çünkü görsel ve işitsel işaretler yoktur. Dördüncü olarak ise siber zorbaların gerçek hayatta cesaret edemedikleri alanlarda (cinsiyet, iş, uzmanlık vb.) siber alanda kendilerini özgür hissetmeleridir”* (Munro, 2002’den akt’Çetinkaya, 2010: 20).

Strom ve Strom siber zorbaların geleneksel zorbalardan farklı olarak; *“kurbanlarından daha güçsüz olabileceklerini, siber zorbalıkta kullanılan metin, fotoğraf veya videoların kısa zamanda birçok kişiye ulaşarak bu tür zorbalığın kimi zaman kurbanı geleneksel zorbalıktan daha fazla zarar verebileceğini, siber alanda siber zorbalar kolay tanınmayacağı için zorbalığın daha kolay yapılabileceğini, zorbalık olaylarının birçoğu okul dışında gerçekleştiği için okullardaki idarecilerin probleme müdahale edip etmemeleri gerektiğine karar veremeyeceğini, son olarak ortaya koydukları farklılık ise kurbanlar telefonlarına veya bilgisayar ve internet kullanımlarına limit getirilmesinden korktukları için ailelerine bilgi vermekte tereddüt edebileceklerini”* ifade etmektedir (Strom ve Strom, 2004’den akt: Çetinkaya, 2010: 20).

Siber zorbalık geleneksel zorbalıktan ayrıldığı üzerine birçok araştırma bulunmasına rağmen bazı durumlarda genel zorbalığa karşılık verebilmek amacıyla siber zorbalık, siber zorbalığa karşılık verebilmek amacıyla genel zorbalık yapılabilmektedir. Geleneksel zorbalıkta fiziksel olarak güçsüz olan birey güçlü olan bireye karşılık veremezken, sanal zorbalıkta fiziksel güç zorbaya karşılık vermeye engel olmayabilmektedir. Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasında ilişki olduğunu iddia eden araştırmacılar (Li, 2005; Erdur-Baker, 2010; Erdur-Baker vd.,

2006' den akt: Çetinkaya, 2010) yaptıkları çalışmalarda bu iki zorbalık türü arasında pozitif ilişkiler bulmuşlardır. Yapılan araştırmalar iki zorbalık türünün de birbirlerinin dünyasına erişebildiklerini ve birbirlerinin uzantıları olduğunu göstermektedir.

Siber zorbalık ile geleneksel akran zorbalığı birçok araştırmacı tarafında incelenmiş birbiriyle zıt olmamak üzere birçok sonuç ortaya çıkmıştır. Yalnız araştırmacıların bir çoğu siber zorbalık davranışları sergileyen bireylerin çevrimdışı dünyada bastırdıkları bazı duygularını siber ortamda kimliklerini gizleyerek daha rahat ortaya çıkardığını ve kendisinden fiziksel güçlü bireyler de dahil olmak üzere bir çok kişiye ulaşarak siber zorba davranışları sergiledikleri görülmektedir.

4.4. Siber Zorbalık Şekilleri

Siber zorbalık, *“başkalarına karşı acımasızca davranarak incitici, kırıcı, tehdit içeren materyaller veya mesajlar göndermek veya internet ya da diğer dijital teknolojileri kullanarak başkalarına zarar vermektir”*. Siber zorbalık farklı biçimlerde ortaya konabilir (Willard, 2005'den akt: Çetinkaya, 2010: 13). Bunlar;

Parlama (Şaming): *“Bir kişi hakkında başka bir kişiye veya gruba e-mail ya da metin mesajı ile kızgın, müstehcen ve kaba mesajlar yollama.”*

Taciz (Harassment): *“Bir kişiye sürekli olarak e-mail ya da metin mesajı ile çirkin, kaba ve aşağılayıcı mesajlar yollama.”*

İftira (Denigration): *“Bir kişi hakkında başka kişilere onun ismine veya arkadaşlığına zarar verecek doğru olmayan, utandırıcı, acımasız sözler veya bunlara benzer online materyaller gönderme.”*

Taklit Etme (Impersonation): *“Başka bir kişiymiş gibi yaparak o kişi ile ilgili başkalarına onun ismine veya arkadaşlığına zarar verici mesajlar ya da materyaller gönderme.”*

Ortaya Çıkarma (Outing): *“Birisinin sırlarını veya mahcup edici bilgilerini veya görüntülerini çevrimiçi ortamda başkaları ile paylaşma.”*

Hilekârlık (Trickery): *“Başka bir kişinin kılığında girerek başka birisiyle konuşup ondan bilgilerini alma ve bunu başkalarıyla paylaşma.”*

Dışlama (Exclusion): *“Birini bile bile ve acımasızca bir çevrimiçi gruptan çıkartma.”*

Korku Yaratma (Cyberstalking): *“Defalarca yinelenen, kişinin gözünü korkutucu, şiddetli, acı verici ve iftira içeren tehditlerle tacizde bulunma”*.

Farklı şekillerde ortaya çıkan siber zorbalığın insan ve topluma da birtakım zararları bulunmaktadır.

4.5. Siber Zorbalığın İnsana ve Topluma Zararları

Zorbaca teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler ve teknolojinin gençler arasında yaygın kullanımı, okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını teknolojiyi kullanarak gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır. Bu tür zorba davranışlar siber zorbalık olarak nitelendirilmektedir (Ayas ve Horzum, 2011: 2).

Siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalar, siber zorbalığın bireyleri birçok yönden olumsuz etkilediğini göstermektedir. Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde; depresyon, suç işleme, madde kullanımı (Ybarra vd., 2007’den akt: Eroğlu ve Peker., 2011: 5), hayal kırıklığı, üzüntü, öfke, kaygı, derse karşı motivasyon kaybı, akademik başarısızlık, okul devamsızlığı (Beran ve Li, 2005’den akt: Eroğlu ve Peker, 2011: 5), intihar etmeye kadar varabilen sorunlar (Hinduja & Patchin, 2009’den akt: Eroğlu ve Peker, 2011: 5) görülmüştür. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalan kızların erkeklere oranla daha çok boyun eğici bir tutum izledikleri (Eroğlu ve Peker, 2011) tespit edilmiştir.

Beran ve Li ise siber tacize uğrayanların özellikle yoğun öfke ve üzüntü yaşadıklarını bulmuşlar (Beran ve Li 2005’ den akt: Sarak, 2012: 33), Ybarra and Mitchell, siber kurbanların %58’inin üzüntü ve umutsuzluk gibi depresif duygular yaşadıklarını rapor etmiştir (Ybarra and Mitchell 2007’ den akt: Sarak, 2012: 33). Patchin ve Hinduja, siber zorbalığa uğramış çocuklarda çoğunlukla kızgınlık ve üzüntünün yanı sıra dışlanmışlık ve çaresizlik duygularının da yoğun olarak yaşanabildiğini bildirmiştir (Patchin ve Hinduja 2006’ dan akt: Sarak, 2012: 33).

Raskauskas ve Stoltz siber kurbanların, siber zorbalıktan dolayı kendisini kötü ve çaresiz hissettiğini ve okula gitmekten korktuğunu belirtmiştir. Ayrıca siber zorbalığın, siber kurbanın duygusal ve sosyal iletişimini olumsuz etkilediğini, arkadaşlık kurmada güçlük yaşamasına neden olduğunu, sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurmada zorlanmasına yol açtığını ve siber kurbanı yalnızlığa ittiğini ifade etmektedir (Raskauskas ve Stoltz 2007’den akt: Sarak, 2012: 34).

Siber zorbalığın ortaya çıkardığı sonuçlardan bir tanesi de, hakaretlerin veya yapılan yorumların devam ettirilebilir olması, kurbanların bunları geriye dönerek tekrar tekrar okuyabilmesidir. Ayrıca siber zorbalık sonucunda birçok intihar vakası, ve bilinmeyen sayıdaki okul terkleri ile sonuçlanabilmektedir (Brown vd., 2006' den akt: Çetinkaya,2010: 23).

4.6. Siber Zorbalıkla Mücadele

İnterneti yeni kullanan çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin siber alanda denetlenme ihtiyaçlarının daha fazla ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Bu konuda ailelerin büyük sorumluluk sahibi olduğu ve bazı önlemler alarak çocukları zorba davranışlardan uzaklaştırabileceği bilinmektedir. Ailelerin, çocuğun bilgisayarını kendi odasında bulundurmamak yerine herkesin görebileceği bir odada bulundurması, çocuğun bilgisayarına filtreleme programları indirerek hangi sitelere girdiğine dikkat etmeleri ve çocukları internetin güvenli ve etik bir şekilde nasıl kullanılacağına ilişkin bilgilendirme yapabilmeleri aileler tarafından alınabilecek önlemler arasında sayılabilir. (Mason, 2008'den akt: Çetinkaya, 2010).

Ailelerin çocuklarının internet kullanımlarını denetleyebilmeleri için, bu konu hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte birçok çocuk ailelerinin bilgisayar kullanımında bilgili olmadıklarını düşünmektedirler. Yapılan bir çalışmada çocukların %89'u teknoloji kullanımında ailelerinden daha bilgili olduklarını söylemişlerdir (King vd., 2007'den akt: Çetinkaya, 2010).

Ayrıca ailelerinin rol model olduğu unutulmamalı, aileler internette çevrim içi durumdayken, özellikle çocukları yanlarında ise; başkalarının rahatsız etmek, karşısındaki internet kullanıcıları ile alay etmek gibi konularda daha dikkatli davranarak onların bu tür kötü davranışları öğrenmelerini engellenmeye çalışmanın zorbalık davranışlarını azaltabileceği düşünülmektedir. Ailelerin, çocuğun bilgisayarda ne yaptıklarıyla ilgilenmeleri, çocuğun internette girdiği web sayfalarından haberdar olmaları ve aile koruma paketleri hakkında bilgi sahibi olarak bu programları kullanmaları gibi davranışların da siber zorbalıkla mücadelede etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çocuk ve ergenlerin internette istenmeyen durumları yaptıklarında onları cezalandırmak bir çözüm yolu olarak görünmemektedir. Bireylerin, bilgisayar ve internet kullanımını sınırlandırmak yerine, okul ve ailelerle işbirliği içeren tedbirler

almak sorunun çözümünde daha yardımcı olabilmektedir (Willard, 2007'den akt: Çetinkaya, 2010: 25).

Alınabilecek önlemler arasında belkide en etkili olanı, öğrencilerin siber zorba/kurbanlık hakkında eğitilmeleri ve bu davranışlarla karşılaştıklarında nasıl baş edecekleri konusunda bilgilendirilmesi olabilir. Aynı zamanda öğrenciler siber zorbalığa kurban ya da şahit olduklarında yetişkinlere söylemeleri için cesaretlendirilmelidirler (Brown vd., 2006; Campbell, 2005'den akt: Çetinkaya, 2010).

Velilere yönelik olarak yapılacak olan çalışmalarda çocukların teknoloji kullanımlarını denetleyebilmeleri için neler yapmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmeleri büyük önem taşımaktadır.

Eğitimciler, öğrencilerle vakit geçirmekte ve öğrenci aileleri üzerinde söz sahibi olabilmektedirler. Bu bağlamda öğretmenlerin, güvenli internet kullanımını ve internetteki sorumlu davranışların nasıl olduğunu öğrencilere ve öğrenci ailelerine öğretebilecek kişiler oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda ailelerde çocuklarının online davranışlarını kontrol etmede rol oynayan kişiler arasındadır. Birçok literatür çalışmasında internet güvenlik kuralları öğretiminde ailelerin de çocukları ile birlikte eğitime katılması gerektiği vurgulanmaktadır (Aftab, 2005).

4.6.1. Siber zorbalıkla mücadelede okulun yeri

Siber zorbalık olayları okul dışında herhangi bir yerde gerçekleşse bile siber zorbalığın en önemli kaynaklarından birinin öğrencilerin okulda yaşadıkları olumsuz yaşantılar olduğu söylenebilmektedir. Bu yönüyle siber zorbalık olaylarının okullarda ele alınması önem kazanmaktadır Öğretmenlerin okullardaki, siber zorbalık olaylarını azaltmada büyük oranda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin siber zorbalığın ne olduğu, sonuçlarının neler olacağı ve önleme yollarını bilmeleri yani siber zorbalık algıları oldukça önemlidir (Ayas ve Horzum, 2011: 632).

Ayrıca çocukların, internette uyulması gereken kurallar ve davranışlar konusunda eğitilmesi, teknolojinin yanlış kullanımı sonucunda yaşanabilecek sorunların anlatılması ve internette gördükleri her şeyin doğru olmayabileceğinin anlatılması da siber zorbalıkla mücadelede kullanılacak tutumlar arasında sayılabilmektedir.

Zorbalık olayları okul ortamında yaşanmış olsa da, sadece öğretmenin gösterdiği çaba yeterli olmayabilir. Bu bağlamda öğrencilerle ilişkisi olan herkesin (öğretmen, aile, okul yöneticisi) zorbalık konusunda duyarlı olması ve bu sorunun çözülmesi için gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmektedir. Ayrıca ilgili kişilerin bu hassasiyeti göstermeleri için zorbalık hakkında bilinçli olmaları gerekmektedir (Ayas, 2008).

Sosyal faaliyetler öğrencileri zorbalıktan uzaklaştırdığından, sosyal becerilerin geliştirilmesi yönünde gerekli destekler sağlanabilir. Okullarda çatışma çözme becerileri, sosyal ilişki kurma becerileri, karar verme becerileri, empati becerilerini geliştirmeye yönelik programlar düzenlenebilir (Çetin vd., 2011; 1075).

Milli eğitim bakanlığı bu konuda yaptığı bir çalışmada çocukları internetin zararlarından korumayı planlamış olup bu konuda ailelere şu önerilerde bulunmaktadır: (MEB, 2012)

1. *“Her şeyden önce çocukla iyi bir iletişim kurulmalı, ailelerin çocuğun arkadaşları, zevkleri, korkuları, sevdikleri ve sevmedikleri konular hakkında bilgi sahibi olmaları ve çocuğa, her konuyu ailesiyle paylaşabilme güveni verilmelidir.*
2. *Çocuğun Internet’e girdiği bilgisayarın çocuğun odasında olmamasına, evinizin ortak kullanım alanı içinde olmasına dikkat edilmelidir.*
3. *Çocuğun Internet’te kalma süresine ve bilgisayar kullanma süresine mutlaka kısıtlama getirilmeli. Çocuğun yaşına uygun olacak kullanma süresini belirlenmelidir. Uzun süre bilgisayar veya Internet kullanımı çocuğun sosyalleşmesine olumsuz etki yapabileceği gibi hareketsiz kalmasına, bazı fiziksel rahatsızlıklara neden olabilmektedir. Çocuğun oyuna, kitap okumaya, spor yapmaya ve sanata vakit ayırması sağlanmalıdır.*
4. *Her konuda olduğu gibi internet kullanımı ve siber zorbalık konularında da, ebeveyn olarak çocuklara iyi birer örnek olunmalı. Bilinçli ve güvenli Internet kullanım kurallarını öğrenilmelidir.*
5. *Çocukla bilinçli ve güvenli Internet kullanımı kuralları konusunda konuşulmalı, Bu kuralların neler olduğunu anlaşılır bir şekilde*

açıklanmalı ve kurallar kesin olarak belirtilmelidir. Koyulan kurallar ve konuşmalarda pozitif tutum sergilenmeli, olumsuz söylemlerin çocukla kuralacak iletişimde çatışmayı artırıcı unsur olabileceği unutulmamalıdır.

6. *Çocukla ve okul öğretmenleriyle birlikte çocuğun yaşına uygun ve güvenli olan İnternet sitelerinin adreslerini belirlenmelidir*
7. *İnternet'te mümkünse çocukla birlikte gezinilmeli, eğer çocuk bu konuda isteksiz ise, sadece ailelerin ve okul öğretmenlerinin onayladığı siteleri ziyaret etmesi konusunda çocuk uyarılmalıdır.*
8. *Çocuğun İnternet kullanımını sık sık denetlenmeli, hangi sitelere girdiği, hangi sohbet ortamlarında bulunduğu konusunda fikir sahibi olunmalı, mümkünse sohbet ortamlarındaki arkadaşlarını tanımaya çalışılmalıdır.*
9. *Çocuğun İnternet ortamında güvenliğini sağlamak ve zararlı içeriklerden koruması amacıyla gerekli güvenlik ve filtreleme programlarını edinilmelidir.*
10. *Çocuğa İnternet ortamında tanımadığı kişilerle sohbet etmemesi, iletişim kurmaması öğretilmelidir.*
11. *Çocuk, ziyaret ettiği sitenin "güvenlikle ilgili sorularını" dikkatlice okumalı, sitenin istenilen bilgileri ne amaçla istediğini öğrenmesini ve gerektiği takdirde velilerine danışarak istenilen bilgileri vermesi, Veli onayı olmaksızın kendi ve aile resimlerini, adresini, telefon numaranı, okul adını vermemesi gerekmektedir.*
12. *Çocuğa veli izni olmaksızın, kendi adresini, okulunun adını, telefon numarasını, ebeveyninin iş adresleri ve iş yeri telefon numaraları gibi kişisel bilgileri İnternet sohbet ortamında kimseye vermemesi gerektiği öğretilmelidir*
13. *Çocuk, İnternet kullanıcı adını ve şifresini ebeveyn dışında hiç kimseye vermemelidir.*
14. *İnternet ortamında, sohbetlerde çocuğu rahatsız eden görüntü, ses ve yazılar yer aldığı takdirde hemen bulunduğu İnternet ortamından çıkmasını ve ebeveyne haber vermesini sağlanmalıdır.*

15. *Çocuğa, bir sitede yer alan oyunlara, aktivitelere, yarışmalara katılmadan önce bunların yaşına uygun olup olmadığı konusunda mutlaka ebeveyne ve öğretmenine danışması gerektiği öğretilmelidir.*
16. *Çocuğa, İnternet ortamında yeni tanışılan kişilerin her zaman kendileri ile ilgili doğru bilgiler vermeyebileceği, kimlikleri ve yaşlarıyla ilgili yanıltıcı bilgiler verebileceği gerçeğini anlatılmalıdır.*
17. *Çocuğa, ailesine sormadan İnternet ortamında alış veriş yapmaması gerektiğini; istenilen kredi kart numaraları bilgilerini vermemesini gerektiği anlatılmalıdır.*
18. *Çocuklara, İnternet ortamında başkalarını rahatsız edecek davranışlarda bulunmamalarını öğretilmelidir.*
19. *Şaka yapmak amacıyla dahi arkadaşlarıyla hatta hiç kimseyle korkutmak amacıyla tehdit edici bir üslupla iletişim kurmamalarını anlatılmalı, günlük hayatta olduğu gibi, İnternet’te de kötü ve kaba kelimeler kullanmamalarını, kibar ve güzel bir dil kullanmaları gerektiği öğretilmelidir.*
20. *Çocuğa, İnternet ortamında kaba dil kullanan, onları rahatsız ve tehdit eden kişileri haber vermeleri konusunda uyarınız.*
21. *İnternet ve bilgisayar evde ya da çocuğun okulunda yoksa ve çocuk İnternet’i başka bir yerde kullanmak zorunda ise bu yerin neresi olduğu hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Aile izni olmaksızın bu yerlere gitmemesi gerektiği konusunda çocuklar uyarılmalıdır.”*

Yapılan araştırmalar sayesinde Ülkemizde interneti en yoğun şekilde kullanan grubun 12-24 yaş aralığında olduğu söylenebilir (TUİK, 2012). Ayrıca internet kullanımının yoğun olduğu bu dönemde internetin olumsuz etkilerini azaltmada gerek ailelerin gerekse öğretmen, öğrenci ve okul yöneticilerinin bir takım sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu yaş grubunun okul çağını kapsadığı ele alınırsa ve okulların planlı eğitim kurumları olması nedeniyle bu konu hakkında bir takım önlemleri daha kolay alabileceği düşünülmektedir. Geçmiş bölümlerde de belirtildiği gibi internetin olumsuzluklarını azaltmada gerek birey

gerekse bireyin çevresinin (aile, arkadaş,öğretmen) eğitilmesinin büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda internet kullanımına bağlı olumsuzları azaltmak için muhatap kitlenin mevcut durumunun tespit edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İnternet Bağımlılık, Siber Zorbalık Ve Bilgisayara Karşı Tutum İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde, yapılan bu araştırmanın konumunu belirlemek ve sonuçlarını tartışmak üzere; internet bağımlılığı, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutum konularında yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

1. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Yurtdışında 1990 lı yıllarda çalışma konusu haline gelen internet bağımlılığı konusu Ülkemizde 2000 li yıllardan itibaren çalışma konusu haline geldiği görülmektedir.

Bayraktar'ın yaptığı araştırmada, internet kullananlar ile kullanmayanlar arasında internet bağımlılık ölçeğinden alınan puanlara göre, internet kullanım amaçları, ziyaret edilen siteler ile, saldırganlık düzeyi, depresyon düzeyi ve akademik başarı düzeyi açısından anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; erkeklerin, kızlara göre daha fazla internet bağımlısı oldukları, sosyo-ekonomik düzey arttıkça internet kullanımının da arttığı ve internetin çoğunlukla eğlence ve iletişim amaçlı kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Bayraktar, 2001).

Avrupa Çevrim-içi Çocuklar Araştırma Projesi'nin yaptığı çalışmada ise; Türkiye'de yaşayan çocukların diğer Avrupa ülkelerine oranla daha az riskli duruma karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Bu araştırmaya göre;

Türkiye'de çocukların yaklaşık %13'ü cinsel içerikli fotoğrafla karşılaştığı ve oranın Avrupa ortalamasına yakın olduğu, internet vasıtasıyla cinsel içerikli fotoğrafa maruz kalıp rahatsız olma oranı Türkiye'deki çocuklar için %46 iken, Avrupa çapında rahatsızlık oranı sadece %33'dür. Türkiye'deki çocukların %9'u zorbalığa maruz kalmakta ve sadece %3'ü zorbalığın internet aracılığı ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Avrupa'da ise çocukların %20'si zorbalığa maruz

kalmakta ve sadece %5'i zorbalığın internet aracılığı ile gerçekleştiğini belirtmektedir.

Ayrıca bu projede Türkiye'deki 9-16 yaş arasındaki çocukların %14'ünün yüz yüze tanışmadığı kişilerle internet'te görüştüğünü, sadece %2'si bu kişilerle İnternet dışında da buluştuğunu belirtmiştir. Avrupa'da ise çocukların %25'inin tanımadığı kişilerle ilk defa internet'te görüştüğünü, %6'sı ise bu kişilerle internet dışında da buluştuğu belirlenmiştir (eukids.metu.edu.tr, 2010).

Bilgisayar okuryazarlığı bireylerin bilgisayar kullanımı konusunda sahip oldukları bilgi ve beceriler iken, internette işlem yapabilme becerisi ise internet okuryazarlığı olarak adlandırılmaktadır (microsoft.com, 2009). Avrupa Çevrim-içi Çocuklar Araştırma Projesi sonuçlarında internet okur-yazarlığı ile ilgili beceriler açısından 9-16 yaş arasındaki çocukların çok azının bu becerilere sahip olduğu gözlenmiştir. Ayrıca çocukların sadece %39'unun internet'te bulduğu bilgilerin doğru olup olmadığına karar vermek için farklı siteleri karşılaştırdığı ve yaklaşık %17'si filtre seçeneklerinin nasıl değiştirileceğini bildiğini belirtmiştir (eukids.metu.edu.tr, 2010).

Balta ve Horzum, tarafından 2006-2007 öğretim yılı güz ve bahar yarıyılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin altı farklı bölümünde, Bilgisayara Giriş (Bilgisayar I, Eğitimde Bilişim Teknolojileri I ve Bilgisayar) dersini alan toplam 292 öğrenci ile yapılan araştırmaya göre ise; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre internet bağımlılığı düzeylerinin yüksek olduğu, haftada sekiz saatten fazla internete bağlı kalanların, haftada sekiz saatten az internete bağlı kalan öğrencilerden internet bağımlılık düzeyi olarak daha yüksek olduğu ayrıca ders öncesinde internet bağımlılık düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemesine rağmen, ders sonrasında istatistiksel olarak farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (Çakır-Balta ve Horzum, 2008).

Özcan ve Buzlu tarafından problemlerli internet kullanımı çalışmasında, bireylerin ortalama internet kullanım süresinin 3.17 yıl olduğu, öğrencilerin en fazla haftada 2-5 saat internette vakit geçirdikleri, internette en sık gerçekleştirdikleri etkinliklerin; genel bilgi arama, eğitimle ilgili araştırma yapma ve e-posta kullanımı olduğu belirlenmiştir (Özcan ve Buzlu, 2005: 24).

Yapılan diğer bir çalışmaya göre ise öğrencilerin büyük bir bölümünün internet'i bilgiye ulaşma, haberleşme ve oyun gibi çok amaçlı kullandıkları, İnternet'i sadece ders/dev için bilgiye ulaşma amaçlı kullanan öğrencilerin oranının % 13,9 olduğu, bu bağlamda, dev için bilgisayar kullanan ğrenci sayısının, bilgisayarlı öğretimle hedeflenen genel oranın çok altında olduğu ve öğrencilerin interneti daha çok iletişim ve eğlenme amaçlı kullandığı bulgularına ulaşılmıştır (Orhan ve Akkoyunlu, 2004).

Cengizhan'ın aşırı internet kullanım oranını belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada, evinde bilgisayar olduğu olanların oranının %95 olduğu belirlenmiştir. İnternet kullanımını nedeniyle yaşadıkları olumsuzlukları sorulduğunda; 29 kişi (%50) zaman kaybı, gereksiz işler için zaman harcama gibi nedenler belirtmiş, en önemli gördükleri sorunu zaman olarak belirlemişlerdir. Bununla birlikte diğer işler için (ders çalışma, ödevler, projeler, vb.) zaman ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca ğrencilerin, internet başında uzun zaman geçirmeleri ve asıl kullanım amaçlarından biri olması gereken dev ve ders çalışma gibi işleri yapmamaları, sürecin bağımlılık boyutunu ciddi bir şekilde ortaya koymaktadır (Cengizhan, 2005).

Türkiye'deki lise ğrencilerinin internet kullanım süreçlerinde internet kullanım oranlarını ortaya koymak ve bu oranda oluşabilecek değişikliklerin nedenlerini araştırıldığı tez çalışmasında ise; internetten alınan haz faktörleri ile internet bağımlılığı arasında belirgin bir ilişki bulunmuştur. Bu faktörler internet bağımlılığındaki değişimi % 39 açıklamıştır. Bazı demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra bazı durumsal faktörler internet bağımlılığıyla ilişkili çıkmıştır (Aslanbay, 2006).

Topçu, Erdur-Baker ve apa-Aydın'ın öğrencilerin siber zorbalık deneyimlerini farklı okul türlerine göre inceledikleri araştırmada, özel okul ğrencilerinin devlet okulu öğrencilerine göre daha sık internet iletişim araçlarını kullanmalarına rağmen devlet okulu ğrencilerinin özel okul öğrencilerine göre daha çok siber zorba ve siber kurban olduklarını, zel okulda okuyan siber kurbanlar siber zorbalık davranışlarını şaka olarak algıladıkları için önemsemediklerini, devlet okulunda okuyan siber kurban öğrenciler ise yapılan siber zorbalık davranışlarına karşı sinirlendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %70'inin siber zorbalıkla karşılaştıklarında başkalarından yardım aldığı tespit edilmiştir. Devlet okulunda

okuyanların %28,6'sı, özel okulda okuyanların ise %43,6'sı arkadaşlarından yardım aldığını belirtmişlerdir. Özel okulda okuyan öğrencilerin hiç biri öğretmenlerinden yardım almazken devlet okulunda okuyan öğrencilerin çok az bir kısmının öğretmenlerinden yardım istediği bulunmuştur (Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008).

Erdur-Baker siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki ilişkiyi cinsiyete ve internet aracılı iletişim araçlarının sık ve riskli kullanımına göre incelediği araştırmasında, katılımcıların %32 sinin hem geleneksel hem de siber kurbanı olduğu, %26 sınıfın ise hem geleneksel hem de siber zorba oldukları ve erkeklerin kızlara göre her iki zorbalık türünde de daha fazla zorba ve kurban oldukları belirlenmiştir (Erdur-Baker, 2010).

Özdemir ve Akar'ın lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerini incelediği çalışmada, *“katılımcıların %86'sı son bir ay içerisinde hiçbir şekilde siber zorbalığa maruz kalmadıkları, %9'u bir defa, %3,6'sı bir iki defa, %0,9'u çok kez ve %0,6'sı pek çok kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Buna karşın katılımcıların %90'ı son bir ay içerisinde hiç siber zorbalık yapmadıklarını ifade ederken, geri kalan %3,3'ü bir defa, %2,4'ü bir iki defa, %2,4'ü çok kez ve %1,8'i pek çok kez siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Siber zorbalık vakalarının en fazla yaşandığı siber ortam, 'Facebook' olmakla birlikte, katılımcıların 65'i 'Facabook' da siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade ederken, 35 katılımcıda 'Facebook' da siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Katılımcılar, siber zorbalığa, en az Twitter'da maruz kaldıklarını ifade ederken, siber zorbalık yapanların 6'sı 'Myspace' isimli internet sitesinde siber zorbalık yaptığını dile getirmiştir. Ayrıca katılımcıların siber zorba kurbanı olma puanları cinsiyete göre fark göstermeyip, katılımcıların siber zorba kurbanı olma puanları, yaş, sınıf ve günlük internet kullanma süresine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Benzer şekilde katılımcıların siber zorba olma puanları, yaş ve sınıf düzeylerine göre anlamlı şekilde fark göstermemektedir. Ancak katılımcıların siber zorba olma puanlarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiği görülmekte olup buna göre günlük internet kullanım süresi beş saat ve daha üzeri olan öğrenciler diğer gruplara göre, görece daha fazla siber zorbalık yapmaktadır”* (Özdemir ve Akar, 2011).

Ergenlerdeki siber zorbalık durumunu belirlemek için yaptığı çalışmada, öğrencilerin %35,7'si zorba davranış gösterirken, %23,8'i hem zorba hem de kurban davranışları göstermiştir. Öğrencilerden sadece %5,9'unun yalnızca kurban durumunda olduğu, erkekler kızlara oranla daha fazla zorba, kurban ve hem zorba hem de kurban olduğu, öğrencilerin %49'u siber zorbaların yakalanacağını düşündükleri %40'ıda siber zorbalıkla karşılaştıklarında kimlere başvuracaklarını bildiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu siber zorbalıkla karşılaştıklarında zorbayı ya da mailleri bloke ederek, zorbaya davranışlarını yapmamasını söyleyerek, kullanıcı adını değiştirerek baş ettiklerini söylerken %15'i arkadaşlarından yardım aldığını, %10'u ailesine söylediğini, %1'i öğretmenlerine ve %3,4'ü kimseye söylemediğini belirtmişlerdir (Arıcak vd., 2008).

Topçu yüksek lisans çalışmasında, siber zorbalık ve empati düzeyi arasındaki incelenmiş olup, incelenen bireylerin yaş ortalaması 16.83'tür ve bu çalışmada 717 araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında Siber Zorbalık Envanteri (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007) yenilenmiş, Geleneksel Zorbalık Ölçeği geliştirilmiş ve Temel Empati Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması yapılmış ve kullanılmıştır. Elde edilen bulgular incelenecek olursa; Katılımcıların yarısından fazlasının geleneksel zorbalık yaptığı, %47,6'sının ise siber zorbalık yaptığı, erkek katılımcıların hem geleneksel zorbalık deneyiminde hem de siber zorbalık deneyiminde kız katılımcılardan daha yüksek puanlar aldığı, geleneksel zorbalık deneyiminin ve bilgi ve iletişim araçlarını sık kullanmanın, siber zorbalık deneyimini yormada başarılı değişkenler olduğu bulunmuştur (Topçu, 2008).

Bilgisayara karşı tutumlar alanında yapılan araştırmalar incelendiğinde ise şu sonuçlar dikkati çekmektedir:

Yüksel, ilköğretim II. kademe öğrencilerinin bilgisayar tutumları ve öğrenme stilleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi adlı yüksek lisans tezinde ulaştığı verilere göre; bilgisayara karşı tutumlar ile evde bilgisayar sahipliği arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir fark olduğu, tutum ölçeği puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği, evde internet sahipliğinin öğrencilerin bilgisayar tutumları üzerinde bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada bilgisayara karşı olumlu tutuma sahip olan öğrencilerin, bilgisayarla ilgili bir meslek seçme eğilimleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yüksel, 2010).

Uzunboylu tarafından yapılan ve 269 öğrencinin katıldığı araştırmada ise; *“erkek ve kızlar arasında bilgisayara karşı tutumlar konusunda anlamlı bir fark bulunmadığı, hem kız hem de erkek öğrencilerin bilgisayara karşı tutumları olumlu olup erkek öğrencilerin tutumları çok az bir farkla da olsa daha olumlu olduğu, okul türleri ile bilgisayara karşı tutum arasında bir fark olmadığı, tüm okul türündeki öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutum sergilediği bilgisine ulaşılmıştır. Bunun yanında öğrencilerin herhangi bir bilgisayar kursuna katılma durumuna göre tutum incelendiğinde aralarında anlamlı bir farkın bulunmadığı, ortaokulda bilgisayar dersi alan öğrencilerin bu dersi almayan öğrencilere göre daha olumlu tutum sergilediği, son olarak evinde bilgisayar olan öğrencilerin evinde bilgisayar olmayanlar öğrencilere göre daha olumlu tutum sergilediği görülmektedir”* (Uzunboylu, 1995).

Bahar, İçli ve Gülçatı'nın ortaöğretim öğretmenlerinin bilgisayar ve internet tutumlarını incelediği çalışmalarında *“öğretmenlerin bilgisayar ve internete güven duymakla birlikte, birtakım kaygılar taşıdığı, cinsiyete göre öğretmenlerin bilgisayara yönelik tutumlarının anlamlı farklılaşma olduğu, erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre bilgisayara karşı daha olumlu tutum sergiledikleri ve ortaöğretim öğretmenlerinin bilgisayara yönelik tutumlarının kıdem durumuna göre farklılık gösterdiği görülmekte olup, kıdemi 10 yıldan daha az olan öğretmenler-de bilgisayara yönelik tutumun diğerlerine göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Kıdemi 1-5 yıl olan öğretmenlerin bilgisayar tutumları, kıdemi 6-10 yıl olanların bilgisayar tutumundan biraz daha düşük olmakla birlikte aradaki fark anlamlı bulunmamıştır. Kıdemi 10-15 yıl olan öğretmenlerde bilgisayar tutum puanı daha düşük, kıdemi 16 yıl ve daha fazla olan öğretmenlerde ise en düşük düzeydedir. Çalışma grubunda bulunan öğretmenlerin branşlarının hem bilgisayar hem de internete yönelik tutumlarında önemli olduğu görülmüştür. Bilgisayar-Elektrik-Elektronik ve İngilizce branşlarında hem bilgisayar hem de internete yönelik tutum puanlarının yüksek; Edebiyat branşında ise düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca din kültürü-Arapça branşında bilgisayar tutumu düşük, tarih branşında ise yüksek olduğu bulunmuştur”* (Bahar, İçli ve Gülçatı, 2010).

Köse, Gencer ve Gezer tarafından yapılan bilgisayar ve internet tutum anketi incelendiğinde; *“Buldan MYO öğrencilerinin bilgisayar ve internet kullanımına*

yönelik olumlu tutum geliştirdiği, erkeklerin bilgisayar ve internet kullanımına yönelik tutumlarının kızlara göre olumlu olduğu, araştırmaya katılan öğrencilerin %55'inin bir bilgisayara sahip olmadığı, bu öğrencilerin bilgisayarı olan öğrencilere göre tutumlarının olumsuz olduğu ve istatistiksel olarak da aralarında anlamlı bir farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların %51'i kendi kendine öğrenebileceğini, %75'i bilgisayarı bir eğitim aracı olarak nasıl kullanacağını bildiğini ve %80'i de iş bulmak için iyi bilgisayar kullanmayı bilmesi gerektiğini düşündüğü, katılımcıların %64'ünün üniversitede aldığı bilgisayar derslerini yeterli bulmadığı, %47'sinin bilgisayar dışındaki derslere ilgi duyduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin %88'inin internetin avantajları yanında dezavantajlarının olduğuna inandığı, %37'sinin internetin toplum yapısını bozduğu görüşünde olduğu ve %87'si de internetsiz bir yaşam düşünemediğini belirtmiştir” (Köse, Gencer ve Gezer, 2007).

Diğer bir çalışmada ise öğretmen adaylarının bilgisayara yönelik tutumlarının; cinsiyetlerine, yaşlarına, sınıflarına, akademik başarılarına, ailede bilgisayar kullanımına, mezun olunan lise türüne, bilgisayar dersi almalarına, derslerde bilgisayar kullanma, bilgisayar erişim koşullarına, bilgisayar kullanma sıklıklarına ve deneyimlerine göre incelenmiş olup aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum incelenen değişkenlerin öğretmen adaylarının bilgisayara yönelik tutumları üzerinde etkisinin olmadığını düşündürmektedir (Gerçek vd, 2006).

2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Young'un yaptığı çalışmada, internet kullanıcılarını arayan bir ilana cevap verenlerin oluşturduğu (self-selected) bir örnekleme dayanmaktadır. DSM-IV'ten uyarlanmış testte üç ya da daha yüksek olumlu cevabı verenler "internet bağımlısı" olarak tanımlanmış olup. bu grup 100 kişilik "*bağımlı olmayan internet kullanıcıları*" grubu ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada; "*internet bağımlısı bireyler haftada 38.5 saat internet kullanırken, bağımlı olmayan bireyler haftada 4.9 saat internet kullanmaktadır. Ayrıca Young deneklerin çoğunun, çevrimiçi bağımlılık ve buna bağlı olarak tolerans, kontrol kaybı, geri çekilme belirtileri (withdrawal), işlevselliğin azalması ile sonuçlanan olumsuz akademik, sosyal, mali ve mesleki sonuçlar sergilediklerini belirtmiştir*" (Young, 1996'dan akt: Turnalar-Kurtaran, 2008).

İnternet kullanım durumlarını ve internet bağımlılığının doğasını açıklamak adına yapılan diğer bir çalışmada ise; araştırmacı madde bağımlılığı semptomlarına paralel 10 klinik belirtiyi içeren bir kontrol listesi (checklist) geliştirmiş ve bu on soru öğrencilere sorulmuştur. Öğrencilerden, yıl boyunca hangi belirtilerle karşılaştırsa işaretlemeleri istenmiş ve sorulardan en az üçünü işaretleyenler internet bağımlısı olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmanın sonucunda, *“anketi cevaplayanların %13’ü bağımlı olarak kabul edilmiş ve bu kişilerin %71,4’ünün erkek, %28,6’sının kadın olduğu belirtilmiştir. İnternet”te harcanan süre haftada ortalama 8,1 saat olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %13’ü, İnternet kullanımlarının akademik çalışmalarına ve mesleki başarılarına engel olduğunu ve aynı zamanda da sosyal hayatlarına müdahale ettiğini düşündüklerini, %2’si ise İnternet’in hayatlarında tamamıyla olumsuz etkiye yol açtığını düşündüklerini belirtmişleridir”* (Scherer, 1997’den akt: Gençler, 2011; 17).

Young ve Rogers’in patolojik internet kullanımıyla depresyon arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ise; 8 soruluk tanı anketini uygulamışlar ve depresyonu değerlendirmek için de Beck Depresyon Envanterini kullanmışlardır. Bu çalışmada; patolojik internet kullanıcılarının, normal kullanıcılara oranla, hafif veya orta düzeyde, depresyonla daha fazla ilişkili olduğunu bulunmuştur (Young ve Rogers, 1998’den akt: Turnalar-Kurtaran, 2008: 27).

Morahan-Martin ve Schumacher 277 üniversite öğrencisinde patolojik internet kullanımı davranışı incelemişlerdir. 13 maddelik bu anket sonucunda 4 ya da daha çok olumlu yanıt verenleri patolojik İnternet kullanıcısı olarak tanımlanmıştır. Katılımcıların %27,7’sinin hiçbir semptom göstermediği, %64,7’sinin ise sınırlı semptom gösterdiği ve patolojik kullanıcıların örneklemin %8,1’ini oluşturduğu belirlenmiştir. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre daha fazla patolojik internet kullanıcısı olduğu, patolojik kullanıcıların, haftada ortalama 9-16 saat, sınırlı semptom gösterenler 3-7 saat, semptom göstermeyenler ise ortalama 2,5 saatlerini internette geçirdikleri belirlenmiştir (Morahan-Martin ve Schumacher, 2000’den akt: Gençler, 2011: 17) .

542 üniversite öğrencisiyle yapılan çalışmada ise katılımcıların %9,3’ü kendisini internet bağımlısı olarak tanımlamış ve aşırı internet kullanımları nedeniyle okuldaki işlerinde sorun yaşadıklarını, ders saatini kaçırdıklarını, suçluluk ve kontrol

eksikliği hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca haftalık İnternet kullanım sürelerinin bağımlı olanların bağımlı olmayanlara göre yaklaşık üç kat daha fazla olduğu belirtilmiştir (Kubey vd. 2001'den akt: Gençler, 2011: 19).

Tsai ve Lin, gençlerin bilgisayar ağı ve internet bağımlılığına olan yaklaşımları arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, 753 Tayvanlı genci başlangıç örneklemini alıp anket cevaplarının incelemesinden sonra 90 internet bağımlısını inceleme için seçmişler, *“gençlerin internete ilişkin tavırlarının, internet bağımlılığının oluşmasında etkili olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda, internetin faydalı olduğu algısı içinde olan gençlerin interneti daha fazla kullandıkları belirlenmiştir”* (Tsai ve Lin 2001'den akt: Turnalar Kurtaran, 2008).

Başka bir araştırmada ise öğrenciler arasında internet bağımlılığının varlığına daha fazla kanıt sağlamak amacıyla, Nottingham Trent Üniversitesi'nden 371 İngiliz öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmada, *“katılımcıların yüzde 18,3'ünün patolojik internet kullanımı belirtileri gösterdiğini bulgulamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre internet bağımlıları, bağımlı olmayanlara nazaran akademik, sosyal ve kişiler arası ilişkilerinde daha fazla problem yaşamaktadırlar”* (Niemz vd., 2005'den akt: Gençler, 2011: 22).

Li ve Chung, 76 üniversite öğrencisine internet bağımlılık ölçeğini uygulamışlar ve sonuç olarak *“sosyal işlevin internet bağımlılığı üzerinde ana rolü oynadığını”* bulmuşlardır. *“İnterneti sosyal işlevi için kullananların, dürtüsel kullanım, geri çekilme, tolerans, zaman idare sorunu ve sağlık sorunları gibi internet kullanım problemlerine nispeten daha çok sahip oldukları ve internet bağımlılığına daha yatkın oldukları tespit edilmiştir”* (Li ve Chung, 2006'dan akt: Turnalar-Kurtaran, 2008: 37).

İnternet bağımlılığının olumsuz bir sonucu olarak ortaya çıkan siber zorbalık durumu hakkında yapılan yurtdışı araştırmalarda ise başlıca şu sonuçlara ulaşılmıştır:

. Kişisel bilgi sorularını siber zorbalığı ve sosyoekonomik durumları arasındaki ilişkiyi açıklamak için yapılan çalışmada; *“siber zorbalık oranının %33,9 olduğu, kızların %36,7 si, erkeklerin %28,4 ü siber zorbalık davranışlarını yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca yapılan çalışmada siber zorbalık davranışlarını uygulamada cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu çalışmada araştırmacı siber zorbalığa verilen tepkileri 5'e ayırmıştır. Bunlar; hiçbir tepki verilmemesi (bloke*

etme/engelleme), pasif tepkiler (aileye/yetişkinlere/arkadaşlara söyleme), aktif tepkiler (o anda birisinden yardım isteme), seyirciler (bekleyip izleyenler ve şaka olduğunu düşünenler) ve katılımcılar'dır (zorbalığa katılanlar). Çalışmada öğrencilerin %28,2'si zorbayı bloke ettiklerini söylerken, %6,6'sı ailesine, %1,8'i okuldaki yetişkinlere, %17,2'si arkadaşlarına söylediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %6,6'sı bunun şaka olduğunu düşünürken %1,8'i zorbaya durmasını söylemiştir. Araştırma sonuçları aynı zamanda geleneksel ve siber zorbalık arasında ilişki olduğunu göstermiştir” (Stsy, 2004'den akt: Çetinkaya, 2010: 28).

Shariff ise çalışmasında siber zorbalığın üç özelliği olduğunu ve bu özelliklerin; “*zorba tarafından bakıldığında zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belli olmaması, yapılan zorbalığa sayısız kişinin seyirci olabilmesi yani bundan haberdar olabilmesi ve cinsel taciz olduğunu belirlemiştir” (Shariff, 2005'den akt: Ayas ve Horzum, 2011: 624).*

Siber zorbalıkla ilgili çalışmalar incelendiğinde; öğrencilerin %10 ile %34 oranları arasında siber zorbalığa maruz kaldıkları ve yarıdan fazlasının siber zorbalığa şahit olduğu bulunmuştur (Bamford, 2005; Beran ve Li, 2005; Finn, 2004; Kowalksi ve Limber, 2007; Mark, 2009; Li, 2007; Martin, 2005; Patchin ve Hinduja, 2006; Smith ve diğerleri, 2006; Ybarra, Mitchell, 2004; Williams ve Guerra, 2007'den akt: Ayas ve Horzum, 2011: 624).

Hinduja ve Patchin, siber zorbalığın duygusal ve psikolojik sonuçlarını açıklamak için yapılandıkları araştırmada 1500 internet kullanıcısı ergen ile çalışmışlardır. Araştırma sonuçları siber kurbanların %34'ünün kendilerini engellenmiş hissettiklerini ortaya çıkarmıştır. Engellenmiş hisseden bu kişilerin %30,6 sı kızgınlık ve %22'si kendilerini üzgün hissettiklerini belirtmişlerdir (Hinduja ve Patchin, 2006'dan akt: Çetinkaya, 2010: 31).

Fiziksel ve sözel zorbalık ile internet zorbalığının yaygınlığını karşılaştırmak için 5., 8. ve 11. sınıfta okuyan çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmada, “*sözel zorbalığın en sık görülen zorbalık türü olduğu, daha sonra bu zorbalık türünü fiziksel zorbalık, elektronik posta ve anında mesajlaşma zorbalığının takip ettiği görülmüştür. Araştırma bulgularına göre tüm öğrenciler arasında siber zorbalığın yaygınlık oranının %9,4 olduğu, sınıf düzeyleri açısından siber zorbalığın yaygınlık oranlarının ise, 5. sınıflarda %4,5, 8. sınıflarda %12,9, 11. sınıflarda ise bu oranın*

% 9'a gerilediği görülmüştür" (Williams ve Guerra, 2007'den akt: Soydaş, 2011: 13).

Slonje ve Smith tarafından ortaokul ve liseye devam eden 12-20 yaş arası ergenlerle yürütülmüş olan bir araştırmada, yazılı mesaj, elektronik posta, telefon görüşmesi ve resim-video klip yoluyla siber zorbalığa maruz kalma oranları incelenmiştir, bu bağlamda ergenlerin siber zorbalık türlerinden herhangi birine maruz kalma oranı okul içinde %5.8, okul dışında ise % 11.7 olarak bulunmuştur. (Slonje ve Smith, 2008'den akt: Soydaş, 2011: 13).

Smith, Mandavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett'in İngiltere'de yaşları 11 ile 16 arasında değişen 533 katılımcı ile yaptıkları çalışmada, siber zorbalık olaylarının oranının anlık mesajlaşma aracılığı ile %5,3 olduğu, telefon aramaları ile de %4,3 olduğu bildirilmiştir. Ayrıca araştırmada siber zorbalık deneyimlerinde kız ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır (Smith vd., 2008'den akt: Çetinkaya, 2010).

Bilgisayar tutumları ile ilgili yapılan araştırmalarda ise;

Bhargava, Kırova-Petrova ve Mcnair tarafından yapılan araştırmada; *"kız öğrencilerin, erkeklerden daha az bilgisayar kullanmaları, bilgisayar kullanmayı matematik ve fen bilimleri ile ilişkilendirerek bilgisayardan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca bu durumun sonucunda kız öğrencilerde şu algılar gelişebilmektedir; bilgisayarlar erkekler içindir ve çoğunlukla erkekler bilgisayar kullanır, bilgisayar matematikle ilişkilidir, matematik yeteneği de erkeklere özgüdür. Bilgisayarlar makine olarak görülür ve kızlarda makinelerden rahatsızlık duyarlar. Bu durumda kız öğrencilerin bilgisayar derslerine karşı ilgileri azalmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre erkek öğrenciler bilgisayar derslerine daha fazla katılarak kızlardan daha olumlu tutum sergileyebilmektedir"* (Bhargava, Kırova-Petrova ve Mcnair, 1999'dan akt: Ateş, 2007: 56).

Bir başka araştırmada, 54 kız, 59 erkek 9. sınıf öğrencisinin, bilgisayara yönelik tutumlarını, cinsiyet ve bilgisayar deneyimi yönünden incelenmiş, erkek öğrencilerin bilgisayara yönelik tutumları kızlardan daha olumlu olduğu ve aynı örneklemden, 51 kız ve 54 erkek öğrenci üzerinde yapılan diğer bir araştırmada ise; erkeklerin bilgisayar bilimlerine ilgisi kızlardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Ancak bu farklılıklar, *“bilgisayara yönelik tutumlarda cinsiyetler arası farklılıkları açıklamada yetersiz kalmaktadır”* (Kadijevich, 2000’den akt: Ateş, 2005: 58).

Oosterwegel, LITTLETON ve LIGHT tarafından yapılan araştırmada ise, bilgisayarla ilgili tutum ölçeğinin tamamı ve tüm alt boyutları için, *“cinsiyet yönünden anlamlı fark saptanmamış, öğrencilerin bilgisayarda yaptıkları etkinlikler arasında, kelime işlemci, veritabanı programları, ödev ve çizim işlemlerine göre en fazla oyunlardan zevk aldıkları belirlenmiş; tüm katılımcılar, erkeklerin bilgisayar oyunlarında kızlardan fazla hoşlandıklarını; kızların ise kelime işlemcilerden erkeklerden fazla hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kız öğrenciler, kızların; erkek öğrenciler ise erkeklerin bilgisayardan daha fazla hoşlandıklarını belirtmiştir”* (Oosterwegel ve diğ., 2004’den akt: Ateş, 2005: 57).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, tarama modelinde yürütülen betimsel ve nicel bir araştırma niteliği taşımaktadır. Betimsel araştırmalar, Balcı (1989: 412)'nin belirttiği gibi, *“geçmişte ve bugün var olan bir olay ya da durumu var olduğu şekilde tanımlayan araştırmalardır”*. Daha geniş bir ifade ile olayların daha önceki durumları dikkate alınarak değişkenler arasındaki ilişkilerin açıklanmasına dayanan ve verilerin anket, sınav ve gözlem formu gibi bir ölçme aracıyla toplanmasını gerektiren çalışmalardır. Tarama modeli ise, *“geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır”* (Karasar, 2008: 77). *“Bu yaklaşımda, olaylar doğal ortamı içinde ele alınabilmekte ve araştırma grubuna zorluk çıkarmadan, mevcut düzen bozulmadan ve değiştirilmeden yapılabilmektedir”* (Keser, 2007: 43).

Bu bağlamda ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri, bilgisayara karşı tutumları ve siber zorbalık davranışları betimlenmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan mevcut durumun; öğrencilerin cinsiyetlerine, okul başarı düzeylerine, yaşadığı yere, internet kullanım düzeyine ve evinde internet-bilgisayar bulunma durumuna göre değişip değişmediği saptanmaya çalışılmıştır.

2. Çalışma Evreni

Kırşehir il merkezinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 16 ortaöğretim okulunun 9,10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören toplam 6711 öğrenci araştırmanın çalışma evrenini oluşturmaktadır. Üniversite sınavı nedeniyle 12 sınıf öğrencilerinin bir kısmının okulda bulunmayacağı düşünülerek bu öğrenciler araştırmaya dahil edilmemiştir.

3. Örneklem

Araştırmada, verilerin toplanması için görüşlerine başvuru öğrenci sayısının çok fazla olması nedeniyle örneklem alma yoluna gidilmiştir. Örneklem yapılırken, liseler kendi içinde gruplara (Meslek, Anadolu ve Genel Liseler) ayrıldığı için, olasılık temelli örneklem yöntemlerinden tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede belirlenen 11 ortaöğretim okulunun 9,10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören toplam 969 öğrenci, araştırmanın örneklemi

oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan öğrencilerin cinsiyetleri ve sınıf düzeylerine göre dağılımı, Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Görüşlerine Başvurulan Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Örneklem Grubu	Cinsiyet	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	Toplam
Öğrenciler	Kız	180	143	167	490
	Erkek	156	156	167	479
Genel Toplam		336	299	334	969

Örnekleme yer alan 969 öğrencinin 490’ı (%51) kız, 479’u (%49) ise erkektir. Araştırma grubunda bulunan 9. sınıf öğrencilerinin toplam sayısı 336 (%34,6) bunlardan 180’i (%18,5) kız, 156’sı (%16) erkek, 10. Sınıf öğrencilerinin toplam sayısı 299 (%30,8) bunlardan 143’ü (14,8) kız 156’sı (%16) erkek ve 11. Sınıf öğrencilerinin toplam sayısı 334 (34,4) olup 167’ si (17,2) kız 167’si (17,2) de erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde evrenin büyüklüğü, temsil yeteneği, maliyet, zaman ve veri analizi şartları dikkate alınarak, okulların %68’i alınmıştır. Diğer taraftan, örnekleme alınan okullardaki toplam öğrencilerinin ise yaklaşık % 15’i, örneklem grubuna dahil edilmiştir.

Örneklem grubunun okullara, sınıf düzeylerine ve cinsiyetlerine göre dağılımı, Tablo 2’te sunulmuştur.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Okul Düzeyi Ve Cinsiyete Bağlı Olarak Okullara Göre Dağılımı

OKUL TÜRÜ	Okul Adı	Öğrenci Sayısı						Toplam Öğrenci
		9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		
		Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
Meslek Lisesi	Fatma Muzaf. Mermer And.Mes.ve Mes.Lis.	24	-	26	-	18	7	75
	Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	-	27	-	26	-	26	79
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	9	12	12	9	19	19	80
	Neşet Ertaş Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi	20	12	12	14	6	8	72
	Anadolu Sağlık Meslek Lisesi	25	10	28	16	-	-	79
	Durdu-Muzaffer Marşap And Otel.Mes.Lis	8	14	6	19	7	22	76
	Ticaret Meslek Lisesi	16	11	-	-	32	16	75
Anadolu Lisesi	Sıdık Demir Anadolu Lis.	18	13	8	12	22	23	96
	İlhan Kılıçözlü Fen Lis.	12	10	10	14	7	14	67
	Anadolu öğretmen lisesi	14	13	12	15	12	15	81

Genel Lise	Kırşehir Lisesi	34	34	29	31	44	17	189
	TOPLAM	180	156	143	156	167	167	969

Tablo-2’de de görüldüğü gibi örnekleme giren 969 öğrencinin 536 sı (% 55) meslek lisesi bunlardan 268 i (%27,5) kız, 268 i (%27,5) erkek, 244’ü (% 25) Anadolu lisesi bunlardan 115 i (%11,8) kız, 129 u (%13,2) erkek ve 189’u (% 17) da genel liseden oluşmaktadır. Genel Lisenin 107 si (%11,1) kız, 82 si (%8,9) ise erkektir. Ancak uygulamalarda eksik ve hatalı işaretleme yapan öğrencilerin verileri işleme alınmadığından özellikle genel liselerde istenilen yüzdelik orana ulaşamamıştır.

Örnekleme grubunun okul türüne göre dağılımı, Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Örnekleme Grubunun Okul Düzeyi Ve Cinsiyete Bağlı Olarak Okullara Göre Dağılımı

Okul Türü	Öğrenci Sayısı				Toplam (N)	Toplam(%)
	Kız (N)	Kız (%)	Erkek (N)	Erkek(%)		
Meslek Lisesi	268	27,5	268	27,5	536	55
Anadolu Lisesi	115	11,8	129	13,2	244	25
Genel Lise	107	11,1	82	8,9	189	20
Toplam	490	50,4	479	49,6	969	100

Bu çalışmada, değişkenler araştırılırken, liseler kendi içinde 3 gruba ayrılmış olup bu grupları inceleyecek olursak: Fatma Muzaf. Mermer And. Mes. ve Mes. Lisesi, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi, Anadolu Sağlık Meslek Lisesi, Durdu-Muzaffer Marşap And. Otel. Mes. Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi Meslek Liseleri grubu, Sıdık Demir Anadolu Lisesi, İlhan Kılıçözlü Fen Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi Anadolu Liseleri grubu, Kırşehir Lisesi ise genel liseler grubu olarak araştırmaya dahil edilmiştir.

4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, amaca dönük veri toplamak üzere dört farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; “Kişisel Bilgi Formu (KBF)”, bilgisayar bağımlılık düzeyinin ölçülmesi için kullanılan “İnternet Bağımlılık Ölçeği (İBÖ)”, bilgisayara karşı tutumları ölçen “Bilgisayar Tutum Ölçeği (BTÖ)” ve en son olarak öğrencinin

kendisine yapılan ve öğrencinin başkalarına yaptığı siber zorbalık düzeylerini ölçen “Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ)” kullanılmıştır.

4.1. Kişisel Bilgi Formları

Araştırmacı tarafından, araştırma problemi açısından önemli olduğu düşünülen bağımsız değişkenler göz önüne alınarak Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu çerçevede ilgili form aşağıda açıklanmıştır:

Kişisel Bilgi Formu (KBF): Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, internet bağımlılık ve siber zorbalık düzeyleri ile bilgisayara karşı tutumları üzerinde etkisi olabileceği düşünülen bağımsız değişkenlerle ilgili 15 sorudan oluşmaktadır. Bu sorularla, öğrencilere ait; okul adı, cinsiyet, sınıf düzeyi, başarı ortalaması, yaşadığı yer, bilgisayar sahiplik durumu, internet sahipliği, internet kullanım sıklığı, internet kullanım amacı, internete bağlandığı yer, internet kullanım yılı, bilgisayar kursuna katılma durumu, bilgisayar kullanım düzeyi, cep telefonu kullanım sıklığına ilişkin bilgilerin belirlenmesine çalışılmıştır.

4.2. İnternet Bağımlılık Ölçeği

“Literatür incelendiğinde, İnternet bağımlılığının değerlendirilmesine ilişkin yapılan pek çok araştırmada Young (1998b)’ın “İnternet Bağımlılığı Ölçeği”nin kullanıldığı görülmektedir (Egger ve Rauterberg, 1996; Johansson & Göttestam, 2004; Widyanto & McMurrin, 2004; Yang vd., 2005’den akt: Gençler, 2011). Bu çalışmada da Young (1998b) tarafından geliştirilen “İnternet Bağımlılık Ölçeği”nin kullanılması tercih edilmiştir. Bu ölçek telif hakkı gerektirmeden internette kullanıma açılmış olduğu için izinsiz olarak kullanılacak bir ölçektir.(Gençer, 2011)

Young (1998a) DSM-IV’ün “Patalojik Kumar Oynama” ölçütlerinden uyarlanarak oluşturulan 8 soruluk “Tanı Anketini” daha sonra geliştirilerek 20 soruluk “İnternet Bağımlılık Ölçeğini” oluşturmuştur. Bu test kendi kendini değerlendirme (self-report) testi şeklinde hazırlanmıştır. Likert tipi bir ölçek olup katılımcılardan herbir madde için “Hiçbir zaman” ve “Her zaman” aralığındaki seçeneklerden birini işaretlemesi istenmektedir. Bu seçeneklere sırasıyla 0, 1, 2, 3, 4 ve 5 puanları verilmektedir. Toplam 70-100 arasında puan alanlar “bağımlı”, 40-69 arası puan alanlar “muhtemel bağımlı” ve “39 puan ve altı” alanlar “bağımlı olmayan” olarak tanımlanmıştır (Young, 1998b). Ölçekten alınan toplam puan yükseldikçe bağımlılık riski yükselmektedir” (Bayraktar, 2001). İstenirse internet

bağımlılık puanı/20 bölme işlemi yapılarak ortalama tutum puanı en az 1 en fazla 5 şeklinde kullanılabilir. Bu çalışmada da ortalama bağımlılık puanı en az 0 en fazla 5 şeklinde kullanılmış olup Toplam 3,5-5 arasında puan alanlar “bağımlı”, 2-3,49 arası puan alanlar “muhtemel bağımlı” ve 2 puan ve altı alanlar “bağımlı olmayan” olarak tanımlanmıştır.

Bayraktar (2001) “*Young tarafından geliştirilen “İnternet Bağımlılık Ölçeğini” İngilizce’den Türkçe’ye çevirerek Psikoloji Anabilim dalındaki beş akademisyene inceletmiş ve soruları anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde ve 12-17 yaş grubu gençlerin anlayabileceği şekilde uyarlamıştır. Çeviri testin Croanbach alpha değeri 0,91, Spearman–Brown değeri 0,87’dir. Bu sonuçlar testin güvenilir olduğunu göstermektedir (Bayraktar, 2001). Ayrıca, Turnalar-Kurtaran (2008) da yüksek lisans tez çalışmasında Bayraktar (2001)’in çevirdiği ölçeği kullanmış ve Cronbach alpha katsayısını 0,90 olarak hesaplamıştır.” Bu çalışmada ise Cronbach alpha katsayısını 0,88 olarak hesaplamıştır.*

4.3. Siber Zorba/Kurban Ölçeği

Ayas ve Horzum tarafından geliştirilen bu ölçek akranlarına “siber zorbalık yapan” ve “siber zorbalığa uğrayan” öğrencilerin siber zorbalığı yapma ve maruz kalma düzeylerini ortaya koymak amacıyla toplam 19 madde ve üç faktörden oluşmaktadır. “*Ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı; 1., 2., 3., 4., 5., 6. ve 18. maddeler siber ortamda cinsel zorba ve kurban; 7., 8., 9., 12., 13., 14., 15. ve 16. Maddeler siber ortamda engelleme ve zarar verme zorba ve kurban; 19., 20., 21. ve 22. maddeler siber ortamda söylenti çıkarma zorba ve kurbanı olarak bulunmuştur. Siber zorba ölçeği, biri “siber zorba ölçeği” diğeri “siber kurban ölçeği” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin siber zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, siber kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçekte yer alan maddelerle ilgili katılma düzeyini ifade etmek için 5’li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme “Her zaman (5), Sık sık (4), Ara sıra (3), Nadiren (2) ve Hiçbir zaman (1)” şeklinde oluşturulmuştur. Ölçeğin siber zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 19 en yüksek puan 95’tir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma durumu artmaktadır” (Ayas ve Horzum, 2010: 13).*

“Siber Zorba ve Kurban Ölçeğinin yapı geçerliği için açılımlayıcı (exploratory) faktör analizi yapılmış, KMO değeri .84 olarak bulunmuştur. Büyüköztürk’e (2007) göre bu değer .70’den büyük olması nedeniyle bu veriler üzerinden faktör analizi yapılabileceği sonucuna varılmıştır” (Ayas ve Horzum, 2010: 13).

“Siber Zorba ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .81 dir. Ölçeğin alt boyutları için bu oran Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt faktörü için .75, Siber Cinsel Zorba alt faktör için .68 ve Siber Ortamda Söylenti Çıkarma alt faktörü için .68 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler siber zorba ölçeğinin güvenilirlik düzeyi için kabul edilebilir değerler olarak görülmektedir” (Ayas ve Horzum, 2010: 13) .

Siber kurban ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutları için bu oran: Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt boyutu için .62, Siber Cinsel Zorba alt boyutu için .66 ve Siber Ortamda Söylenti Çıkarma alt boyutu için .70 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler siber kurban ölçeğinin güvenilirlik düzeyi için kabul edilebilir değerler olarak görülmektedir.” (Ayas ve Horzum, 2010: 12).

Bu çalışmada ise;

Siber Zorba ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .83 dür. Ölçeğin alt boyutları için bu oran Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt faktörü için .77, Siber Cinsel Zorba alt faktör için .69 ve Siber Ortamda Söylenti Çıkarma alt faktörü için .71 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler siber zorba ölçeğinin güvenilirlik düzeyi için kabul edilebilir değerler olarak görülmektedir.

Siber kurban ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutları için bu oran: Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt boyutu için .64, Siber Cinsel Zorba alt boyutu için .69 ve Siber Ortamda Söylenti Çıkarma alt boyutu için .75 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler siber kurban ölçeğinin güvenilirlik düzeyi için kabul edilebilir değerler olarak görülmektedir

4.4. Bilgisayar Tutum Ölçeği

Bindak ve Çelik tarafından geliştirilen 22 maddelik “Bilgisayar Tutum Ölçeği (BTÖ)” dört alt boyuttan oluşmaktadır. “Ölçek beş dereceli Likert tipinde olup yarısı

olumlu, yarısı olumsuz maddelerden oluşmaktadır. 2, 4, 7, 9, 10, 13, 16, 18, 19, 20, 22. maddeler olumlu olup sırasıyla 5-4-3-2-1 puan, 1, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 17, 21. Maddeler ise olumsuz olup sırasıyla 1, 2, 3, 4, 5 sıralanmış olup bu sayede olumsuz maddelerin puanları terslenerek olumlu hale getirilmiştir. Bilgisayar Tutum Puanı [BTP] bunların toplamından oluşmakta olup, toplamda en az 22, en fazla 110 puan alınabilmektedir. İstenirse BTP/22 bölme işlemi yapılarak ortalama tutum puanı en az 1 en fazla 5 şeklinde kullanılabilir. Bu çalışmada da ortalama tutum puanı en az 1 en fazla 5 şeklinde kullanılmıştır. Puanlar artması, bilgisayara karşı tutumun olumlu yönde olduğunu ifade etmektedir” (Bindak ve Çelik, 2009).

“Geçerlilik analizi çerçevesinde, verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için KMO değeri hesaplanmış ve Bartlett Testi uygulanmıştır. Sonuçta KMO değerinin (0,905) istenen değeri (0.60) sağladığı görülmüş ve Bartlett testi ki-kare değerinin anlamlı ($\chi^2 = 2491,8$; $p < 0.001$) olduğu görülmüştür” (Bindak ve Çelik, 2009). Bu çalışmada da KMO değerinin 0.84 olduğu bulunmuştur.

“Ölçek dört alt faktörden oluşmaktadır. Buna göre birinci faktör altında toplanan 9 maddenin (4, 9, 10, 13, 16, 18, 19, 20, 22.) bilgisayar ve bilgisayar ile çalışmada kendine güvenme ile ilgili (“11.Bilgisayarla çalışabileceğime eminim” gibi) olumlu ifadeler içerdiği görülmüştür. Bu nedenle bu faktöre “kendine güven boyutu” adı verilmiştir. İkinci faktör altında toplanan 5 madde (6, 11, 12, 14, 15.), bilgisayar veya bilgisayarın eğitim öğretimde kullanılması ile ilgili olumsuz önyargı belirten (“14.Bilgisayarlar kendimi rahatsız etmeme neden oluyor” gibi) ifadelerden oluştuğu görülmüş, bu faktöre “ön yargı boyutu” adı verilmiştir. Üçüncü faktör altında toplanan 4 madde (2, 7, 8, 17.) bilgisayar ile çalışma hakkında olumlu ve olumsuz ifadeler (“7.Bilgisayarla çalışmanın zevkli ve teşvik edici olduğunu düşünüyorum” gibi) ile ilgili olduğundan bu faktöre “bilgisayar kullanma boyutu” ve bilgisayarla çalışma konusunda kaygı ifade eden (“4.Bilgisayarla çalışırken sinirli olurum” gibi) 4 maddeden(1, 3, 5, 21.) oluşan faktör-4’e “bilgisayar kaygısı boyutu” adı verilmiştir. Ölçeğin tümü için iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için 0.91, ve alt ölçekler için sırasıyla 0.84, 0.79, 0.72 ve 0.66’dır ” (Bindak ve Çelik, 2009).

Bindak ve Çelik geliştirdikleri 22 maddeden oluşan Bilgisayar Tutum Ölçeğinin. Cronbach Alfa katsayısı 0,91, test yarılama yöntemi ile hesaplanan

güvenirlilik katsayısı ise Sperman-Brown düzeltmesi ile 0,87 olarak bulmuştur (Bindak ve Çelik, 2009). Elde edilen verilere göre ölçeğin yeterince güvenilir olduğu söylenebilir.

5. Verilerin Toplanması

Ölçek ve formların ilköğretim okullarında uygulanması için Kırşehir Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izin alınarak yapılmıştır. Uygulamadan önce araştırmanın amacı, veri toplama araçları ve bunların nasıl cevaplandırılacağı hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Bu doğrultuda 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine yönelik hazırlanmış olan ölçekler, kişisel bilgi formları ile birleşik olarak doldurulmak üzere verilmiştir. Doldurulan ölçek ve formlar, yine araştırmacı tarafından toplanmıştır.

6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırmanın amaçları bölümünde yer verilen sorulara cevap bulmak üzere toplanan veriler üzerinde başlıca; aritmetik ortalama (\bar{x}), standart sapma (SS), bağımlı ve bağımsız örneklem t testleri, Mann Whitney-U testi, Levene homojenlik testi ve tek yönlü varyans analizi Anova testi uygulanıp farkın çıkması durumunda farkın kaynağını belirlemek üzere Levene testinin p değerine bakılmış olup, $p < .05$ olması durumunda Tamhane, $p > .05$ çıkması durumunda ise Scheffe testi kullanılmıştır. Anlamlılık için $p < 0,05$ düzeyi yeterli görülmüştür.

Ana probleme ilişkin bulgular yorumlandıktan sonra veriler alt problemler açısından analiz edilmiş; bu amaçla deneklerin betimsel değişkenlerine göre (cinsiyet, okul niteliği, internet kullanım sıklığı, sınıf düzeyi, bilgisayar kursuna katılma durumu, internet kullanım süresi, internet kullanım amacı) istatistiksel bakımdan anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığı belirlenmiştir.

Bu çerçevede veriler üzerinde yapılan analiz sonuçlarıyla elde edilen bulgular, tablolar ve açıklamalar bulgular ve yorumlar bölümünde sunulmuştur.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar tutumları, internet bağımlılık ve siber zorbalık düzeylerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışma sonunda elde edilen bulgular, aşağıda sunulmuş; yorum ve açıklamalarda bulunulmuştur:

1. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Durumlarına İlişkin

Bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık durumlarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur:

Tablo 4. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyi

	N	X	SS
İnternet bağımlılık düzeyi	815	2,10	,79

Tablo 4’te ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin $\bar{x}=2,10$ olduğu görülmektedir. Buna göre ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılıkları konusunda muhtemel bağımlı grupta yer aldıkları söylenebilir. Öğrencilerin muhtemel bağımlı grupta yer almaları Türkiye’nin gelişmekte olan bir ülke olması, özellikle genç nüfusun yüksekliği, internet kullanımının giderek yaygınlaşması, işsizlik ve internet kafelerin kontrolsüzce çoğalması; diğer taraftan öğrencilerin interneti oyun ve eğlenme aracı olarak görmesi, fikirbirliği sağladığı kişilerle rahat iletişim kurabilmesi, siber alemde sohbet ihtiyacını gidermeye çalışması, can sıkıntısından dolayı internete yönelmesi, sosyal etkinliklere katılımın az olması ve internet aracılığıyla evrensel vatandaş olma isteği gibi faktörlerin öğrencilerin muhtemel bağımlı grupta yer almalarında etken olabileceği düşünülmektedir (Karaca, 2007).

Bu durum, ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılıkları konusunda, ilerleyen dönemlerde hem psikolojik ve sosyal hem de akademik bir takım sorunlar yaşayacakları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Chang ve Man Law yapmış oldukları çalışmalarında, internet bağımlılığı ile akademik başarı arasında olumsuz bir ilişki olduğunu saptamıştır (Chang ve Man Law, 2008’den akt: Günüş, 2009: 38).

1.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan t testi analizi sonuçları Tablo 5’te sunulmuştur:

Tablo 5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyete Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	Levene		t	SD	p
					F	p			
İnternet bağımlılık düzeyi	Erkek	403	2,16	,78	,126	,722	2,224	810	,026
	Kız	409	2,04	,80					

Buna göre ortaöğretim öğrencilerinin, cinsiyetleri ile internet bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı farklılaşmanın olduğu ($p<,05$); hem erkek hem de kız öğrencilerin “muhtemel bağımlı grup” içerisinde yer aldıkları; bununla birlikte erkek öğrencilerin kızlara göre anlamlı bir farkla daha internet bağımlısı oldukları görülmektedir. Buna göre erkek öğrencilerin, internet bağımlısı olma konusunda daha ciddi bir tehdit altında buldukları söylenebilir. Bu bulgu Morahan-Martin ve Schumacker (2000); Soule ve diğerleri (2003) ve Chou ve diğerlerinin (2005) bulgularıyla tutarlı; Young (1998), Brenner (1997) Soule ve diğerleri (2003) Lee ve diğerleri (2007) ile Ferraro ve diğerlerinin (2007) yaptığı araştırmalarındaki bulgularla farklılık göstermektedir (Akt: Çakır-Balta ve Horzum, 2008: 202). Bu farklılığın, araştırmalardaki internet bağımlılık düzeyinin ölçüm biçiminden ve/veya ülkelerin farklı olması nedeniyle kültürel farklılıklar gibi değişkenlerden kaynaklanıyor olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Topçu ve Erdur-Baker (2008) *“bireylerin internete bağlandıkları yerlerinde incelendiği çalışmada; kızlar internete evden bağlanırken, erkeklerin internet kafeden bağlanmayı tercih ettikleri belirlenmiştir”*. Erkeklerin evlerde var olan kontrollü ortama karşılık daha rahat bir ortam niteliği taşıyan internet kafelerden sanal ortama ulaşabilmesi, yani erkeklerin internete daha rahat ulaşabiliyor olması, bağımlılık durumunun artmasına neden olmuş olabilir.

1.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Öğrenim Gördükleri Okulun Niteliğine Göre Farklılaşma Durumu

Öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin öğrenim gördükleri okul türüne göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Scheffe testi sonuçları Tablo 6’da özetlenmiştir:

Tablo 6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Okul Türüne Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

Gruplar	N	X	SS	Levene (p)	K T	df	KO	F	p	Scheffe	
(1) Mes. Lis.	438	2,05	,76	0,140	Gruplar arası	5,90	2	2,951	4,733	,009	1-2
(2) And. Lis.	221	2,24	,83		Grup içi	506,35	812	,624			
(3) Gen. Lis.	156	2,06	,83		Toplam	512,26	814	2,951			
Toplam	815	2,10	,80							2-3	

Tablo 6’da, ortaöğretim öğrencilerinin lise türlerine göre internet bağımlılık düzeylerinin $\bar{x}=2,05$ ile 2,24 arasında değerler aldığı; en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerinin, en az ise Genel ve Meslek Lisesi öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Diğer taraftan veriler üzerinde yapılan Anova testi sonunda lise türlerine göre öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<,05$) belirlenmiştir.

Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonunda ise bu farklılaşmanın Anadolu Lisesi ile Meslek Lisesi ve Genel Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinden kaynaklandığı görülmektedir. Her üç lise türünde öğrenim gören öğrenciler de “muhtemel internet bağımlısı” grup içinde yer almakla birlikte Anadolu Lisesi öğrencileri, Meslek Lisesi ve Genel Lise öğrencilerine göre daha fazla internet bağımlısı durumundadırlar.

Bu bulgu ilginç bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Çünkü Anadolu Liseleri sınavla öğrenci kabul eden, bu nedenle de akademik başarısı daha iyi olan; buna karşılık Meslek Lisesi ve Genel Liseler, sınavla öğrenci almayıp akademik başarısı daha düşük öğrencilerin tercih ettikleri okullar niteliği taşımaktadır. Buna göre, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin internet bağımlısı olma olasılık ya da düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum, alanyazındaki araştırmalarla tutarsızlık göstermektedir. Nitekim Yang ve Tung araştırmalarında meslek liselerindeki öğrencilerin normal liselerdekilere göre bağımlı olma olasılığı daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır (Yang ve Tung, 2007’den akt: Gençler, 2011: 23). Bununla birlikte, akademik durumu daha iyi olan öğrencilerin derslerden

artakalan zamanlarında internetle daha sık girmelerinden ya da dersleriyle ilgili çalışmalarında internetten daha sık yararlanmalarından dolayı böyle bir sonuç ortaya çıkmış olabilir. Diğer taraftan yaşanan sosyokültürel ve sosyoekonomik çevrede, boş zamanlarını değerlendirebilecekleri farklı etkinlik alanlarının olmayışı ya da bu konudaki sınırlılıklar, öğrencileri internet ortamlarına daha fazla katılmaya yönlendirmiş olabilir.

1.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Sınıf Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumu

Öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin sınıf düzeylerine göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Tamhane testi sonuçları Tablo 7’de özetlenmiştir:

Tablo 7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

Gruplar	N	X	SS	Lev. (p)		K T	df	KO	F	p	Tam.
(1) 9. Sınıf	273	2,19	,95		Gruplar arası	5,163	2	2,581			
(2) 10. Sınıf	244	2,14	,86		Grup içi	504,657	810	,623	4,143		
(3) 11. Sınıf	296	2,00	,82	,006	Toplam	509,820	812			,016	1-3
Toplam	813	2,10	,89								

Tablo 7’de ortaöğretim öğrencilerinin sınıf düzeylerine ile bağımlılık düzeyleri incelenmiş olup, veriler üzerinde yapılan Anova testi sonunda sınıf düzeylerine göre öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p < ,05$) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Tamhane testi sonunda ise bu farklılaşmanın 9. Sınıf öğrencileri ile 11. Sınıf öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinden kaynaklandığı belirlenmiştir. 9. Sınıf öğrencileri, 11. Sınıf öğrencilerine göre internet bağımlılık düzeyi anlamlı bir farkla daha yüksektir. Buna göre, sınıf düzeyi arttıkça bağımlılık durumunun azaldığı söylenebilir.

Bu durum, ortaöğretim öğrencilerinin okulun ilk sınıflarında, sınav kaygısından uzak olmaları ve liselere giriş sınavını henüz atlatmış olmaları bu bağlamda diğer sınıftaki öğrencilere göre daha rahat tavır sergiliyor olmalarından kaynaklanabilir. Bağımlılık düzeyinin 9. sınıftan 11. sınıfa doğru düşüş gösterme nedenine bir etken olarak, bireylerin üniversiteye giriş sınavlarına hazırlanmak için interneti daha az kullanmaları da gösterilebilir. Bayraktar ve Gün yaptıkları

çalışmada öğrencilerin patolojik internet kullanımları arttıkça not ortalamalarının düştüğü sonucuna ulaşmıştır (Bayraktar ve Gün: 2007).

1.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İnterneti Kullanma Amacına Göre Farklılaşma Durumu

Öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin internet kullanma amacına göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Tamhane testi sonuçları Tablo 8’de özetlenmiştir:

Tablo 8. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnterneti Kullanım Amacına Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

Gruplar	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Tam.
(1) Araştırma	252	1,78	,63		Gruplar arası	74,987	6	12,49		1-2
(2) Eğlence	189	2,50	,82		Grup içi	415,994	783	,531		1-3
(3) İletişim	117	2,44	,84		Toplam	490,981	789			1-6
(4) Ticari	6	2,19	1,24							2-5
(5) Araş-Eğl	113	1,95	,67	,000				23,524	,000	2-6
(6) Araş-İlet	90	2,03	,63							2-7
(7) Kullanmam	23	1,82	,78							3-5
Toplam	790	2,11	,79							3-6
										3-7

Tablo 8’de, interneti farklı amaçlarla kullanan öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin $\bar{x}=1,78$ ile 2,50 arasında değerler aldığı görülmektedir. İnterneti eğlence amaçlı kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha bağımlı durumda iken bağımlılığı en düşük olan öğrenciler interneti araştırma amaçlı kullananlardır. Ayrıca interneti araştırma, hem eğlence hem de araştırma amaçlı kullananlarla internet kullanmayanların internet bağımlısı olmadığı; diğer amaçlarla kullananların ise muhtemel bağımlı olduğu söylenebilir. Yapılan Anova testi sonunda kullanım amaçları ile internet bağımlılık düzeyi arasında anlamlı farklılaşma olduğu ($p<.05$) belirlenmiştir.

Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere veriler üzerinde Tamhane testi yapılmıştır. Buna göre;

İnterneti araştırma için kullanan bireylerle, interneti eğlence, iletişim ve araştırma-iletişim için kullanan bireyler arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olup, bu farklılaşma interneti araştırma için kullananlar lehine olduğu belirlenmiştir. Buna göre interneti eğlence, iletişim ve araştırma-iletişim için kullanan öğrenciler interneti araştırma için kullanan bireylere göre daha bağımlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca internete en az bağımlıların interneti araştırma yapmak için kullanan

öğrenciler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum alanyazınla tutarlılık göstermekte olup *“internet bağımlısı olmayan kullanıcılar, bağımlı kullanıcılara göre interneti daha fazla bilgi araştırması amaçlı kullanmaktadır”* (Chen vd., 2001; Leung, 2004’den akt: Günüş ve Kayri, 2010: 222).

İnterneti eğlence için kullanan öğrenciler ile araştırma-eğlence, araştırma-iletişim için kullanan ve internet kullanmam diyen öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmakta olup; interneti eğlence için kullanan bireylerin araştırma-eğlence, araştırma iletişim ve internet kullanmam diyen öğrencilere göre daha fazla internet bağımlısı oldukları bulunmuştur. Ayrıca bağımlılık düzeyi en yüksek öğrenci grubu interneti eğlence için kullananlardır. Diğer taraftan interneti iletişim amacıyla kullananlarla araştırma-iletişim ve araştırma-eğlence için kullananlar arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuş olup; iletişim için kullananların bağımlılık düzeyleri diğerlerine göre daha yüksektir. Bu bulgular araştırma, iletişim ve eğlence amaçlı internet kullanımının öğrencilerde internet bağımlılığı gelişmesinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Bu durum alanyazında yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Kanada Medya Farkındalık Ağı (2001) tarafından 9–17 yaş arasında 5682 öğrenci katılımı ile yapılan bir çalışmada *“öğrencilerin interneti başta oyun için kullandıkları, ikinci olarak e-posta için kullandıkları tespit edilmiştir. Diğer kullanım amaçları ise “sohbet ve ödev” olarak saptanmıştır”* (Taçyılmaz, 2010: 27).

Ayrıca Özcan ve Buzlu (2005)’ nun yaptıkları çalışmada öğrencilerin internette en sık gerçekleştirdikleri etkinliklerin genel bilgi arama, eğitimle ilgili araştırma yapma ve e-posta kullanımı olduğu bulunmuştur. Teo ve Lim (2000) *“aşırı internet kullanımının ergenler için bir risk faktörü olduğunu, depresyon ve kimlik bunalımıyla ilişkili olduğunu”* belirtmişlerdir (Teo ve Lim, 2000’den akt: Gençler, 2011: 47).

Ergenlik çağındaki gençlerin duygusal boşluklarını ailesinin, arkadaşlarının yeteri kadar dolduramaması ve internet dışındaki birçok eğlence aracının etkileşim içermemesi, birçok genci eğlence ve iletişim için internet kullanmaya itmektedir. Literatürde internet’e çoğunlukla eğlence ve iletişim amaçlı bağlanıldığına ilişkin bulgular yer almaktadır (Tarozzi ve Bertolini, 1999; Esgin, 2000; Morahan-Martin

ve Schumacher, 2000; Shapira vd., 2000; Taşkın, 2002; Tsai ve Lin 2003; Bayraktar ve Gün, 2007; Yang ve Tung 2007'den akt: Gençler, 2011: 48).

1.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin, İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Evlerinde İnternet Bulunmasına Göre Farklılaşma Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin evinde internet bulunma değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan t testi analizi sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur:

Tablo 9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Evlerinde İnternet Olma Durumuna Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

Değişkenler	Evde İnternet	N	X	SS	Levene		t	SD	p
					F	p			
internet bağımlılık düzeyi	Var	394	2,27	,82	3,122	,054	5,981	811	,000
	Yok	419	1,95	,74					

Tablo 9'da, ortaöğretim öğrencilerinin, evinde internet bulunma değişkenine göre internet bağımlılık düzeylerinde anlamlı farklılaşmanın olduğu ($p < ,05$); evinde internet bulunan öğrencilerin $\bar{x} = 2,27$ "muhtemel bağımlı grup" içerisinde yer aldıkları, bununla birlikte evinde internet bulunan öğrencilerin bulunmayanlara $\bar{x} = 1,95$ göre anlamlı farkla daha internet bağımlısı oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, evinde internet bulunan öğrencilerin, internet bağımlısı olma konusunda daha ciddi bir tehdit altında buldukları söylenebilir. Bulgu alanyazınla uyumluluk göstermektedir (Griffiths, 1998; Canbaz, 2009, Tsitsika vd., 2009'den akt: Gençler, 2011: 46).

Şendağ ve Odabaşı (2007) yaptığı araştırmada "evinde kendine ait bir bilgisayar olup da bütün gününü ekran başında geçiren ergenlerin kolay arkadaş edinemedikleri, zamanla asosyal ve problemlili bireyler haline geldiklerini" bulmuştur. Buradan yola çıkarak internet dünyasına giren gençler, sadece sosyal destek sürecini değil iletişim biçimlerini ve başarılarını da tehdit altına almaktadır denebilir.

Ateş, Özdemir ve Karabaş (2007: 65) yaptıkları araştırmada, kişisel bilgisayara sahip olan öğretmen adaylarının bilgisayar kullanma becerilerini daha yüksek düzeylerde ifade ettikleri, buna paralel olarak da internete yönelik tutumlarının daha yüksek çıktığı belirlenmiştir.

1.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin bilgisayar kullanma düzeyine göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Tamhane testi sonuçları Tablo 10'da özetlenmiştir:

Tablo 10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayarı Kullanma Düzeylerine Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

Gruplar	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Tam.		
(1) Temel	122	1,86	,75	,015	Gruplar arası	28,238	2	14,11	23,701	,000	1-2	
(2) Orta	515	2,05	,72		Grup içi	481,336	808	,596				1-3
(3) İleri	174	2,44	,92		Toplam	509,575	810					2-3
Toplam	811	2,11	,79									

Tablo 10'da Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar kullanma düzeyine göre bağımlılık durumu incelenmiştir. Bilgisayarı temel seviyede kullanan öğrencilerin düzeyi $\bar{x}=1,86$ orta seviyede kullananların düzeyi $\bar{x}=2,05$ ve ileri seviyede kullananların düzeyi $\bar{x}= 2,44$ olarak bulunmuştur. Buna göre, bilgisayarı temel seviyede kullanan öğrencilerin internet bağımlısı olmadığı; orta ve ileri düzeyde bilgisayar kullanan bireylerin ise muhtemel bağımlı olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, veriler üzerinde yapılan Anova testi sonunda bilgisayar kullanım seviyesine göre öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ($p<.05$) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Tamhane testi sonunda ise bu farklılaşmanın; bilgisayarı temel seviyede kullanan öğrencilerle, bilgisayarı orta ve ileri seviyede kullanabilen öğrenciler arasında ve bilgisayarı orta seviyede kullanan öğrenciler ile ileri seviyede kullanan öğrenciler arasında olduğu bulunmuştur. Buna göre, bilgisayarı orta ve ileri seviyede kullandığını ifade edenlerin, temel seviyedekilere göre ve bilgisayarı ileri seviyede kullandığını ifade edenlerin de orta seviyede kullananlara göre daha çok internet bağımlısı oldukları söylenebilir.

Test sonucundan yola çıkarak bilgisayar kullanım yeteneği attıkça internet bağımlılığının da arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum; bilgisayar kullanma yeteneği yüksek olan öğrencilerin, bilgisayara ve bilgisayar sistemlerine karşı olumlu tutum geliştirmeleri nedeniyle bu sistemleri kullanmaktan zevk almalarından ve daha fazla zaman geçirmek istemelerinden kaynaklanabilir şeklinde yorumlanabilir.

Bu bulgu, alanyazınla tutarlılık göstermektedir. Wu ve Tsai (2006), yaptıkları araştırmada internette daha fazla zaman harcayan öğrenciler, genel olarak, daha olumlu internet tutumu ve bilgisayara karşı yüksek öz yeterlik sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır (Akt: Taçyılmaz, 2010: 28).

1.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin, İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Farklılaşma Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin bilgisayar kursuna katılma değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan t testi analizi sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur:

Tablo 11. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kursuna Katılma Durumlarına Göre İnternet Bağımlılık Düzeyleri

Değişkenler	Kursa Katılma	N	X	SS	Levene		t	SD	p
					F	p			
İnternet bağımlılık düzeyi	Evet	70	2,28	,85	,432	,511	1,996	801	,046
	Hayır	733	2,08	,78					

Tablo 11’de, ortaöğretim öğrencilerinin, bilgisayar kursuna katılma değişkenine göre internet bağımlılık düzeylerinde anlamlı farklılığın olduğu ($p<,05$); bilgisayar kursuna katılan öğrencilerin “muhtemel bağımlı grup” içerisinde yer aldıkları ve bilgisayar kursuna katılan öğrencilerin katılmayanlara göre daha internet bağımlısı oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, bilgisayar kursuna katılan öğrencilerin, internet bağımlısı olma konusunda daha ciddi bir tehdit altında oldukları söylenebilir.

Bu durum, bilgisayar kursuna katılan öğrencilerin bilgisayar öz yeterlilik düzeylerinin artması, buna bağlı olarak bilgisayar ve internete karşı olumlu tutum geliştirip bu konularla daha fazla vakit geçirme isteğinden kaynaklanıyor olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Literatürde de bilgisayar öz yeterlilik algısı ile bilgisayara karşı tutum arasında olumlu bir ilişkinin var olduğu bilinmektedir. Ateş, Özdemir ve Karabaş’ın (2007: 65) yaptıkları araştırmada bilgisayar kullanma becerisi arttıkça internete yönelik tutumun daha olumlu hale geldiğini bulunmuştur.

1.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri İle İnterneti Kullanma Sıklığı, Kullanma Deneyimi Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişki

Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin internet kullanım sıklığı, kullanım deneyimi ve akademik başarı değişkenlerine göre farklılaşma

durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur:

Tablo 12. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri İle İnterneti Kullanma Sıklığı, Kullanım Deneyimi Ve Akademik Başarıları Düzeyleri Arasındaki İlişki

		İnternet kullanım sıklığı	İnternet kullanım deneyimi	Akademik başarı
İnternet Bağımlılığı	r	,281	,236	,048
	p	,000	,000	,252
	N	695	760	578

Tablo 12’de, ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım sıklığı ve internet kullanım deneyimi ile internet bağımlılığı arasında anlamlı ve pozitif ilişkinin olduğu ($p<,05$); buna karşılık akademik başarı ile internet bağımlılık düzeyi arasında bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir ($p>,05$). Buna göre, öğrencilerin internet kullanım sıklıkları ve deneyim düzeyleri arttıkça internet bağımlılık düzeyleri de artmaktadır.

Bu durum, daha önce yapılan araştırmalarla da tutarlılık göstermektedir (Nalwa ve Anand, 2003; Simkova ve Cincera, 2004; Yang ve Tung, 2007; Balcı ve Gülnar, 2009’dan akt: Gençler, 2011; 46). Yang ve Tung araştırmasında internet bağımlıları, çevrimiçi olarak bağımlı olmayanların harcadığından 2 kat daha fazla zaman harcadığı (Yang ve Tung, 2007’den akt: Turnalar-Kurtaran, 2008: 38) sonucuna, Chien Chou ve Ming-Chun Hsiao ise internet bağımlısı grubun internet bağımlısı olmayan gruba göre zamanlarını daha fazla internet başında harcadıkları sonucuna ulaşmıştır (Chien Chou ve Ming-Chun Hsiao 2000’ den akt: Turnalar-Kurtaran,2008: 29).

Armstrong, Phillips ve Saling (2000), araştırmasında aşırı internet kullanıcılarının düşük özgüvene ve düşük sosyal yeteneğe sahip olduklarını ve interneti bir kaçış olarak kullandıklarını, Sanders, Field, Diego ve Kaplan (2000), ise internet kullanım düzeyleri düşük çıkan öğrenciler yüksek çıkanlarla karşılaştırıldığında, kullanım düzeyi düşük olanların anne-baba ve arkadaşlarıyla ilişkilerinin daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır (Akt: Turnalar-Kurtaran, 2008: 29).

Bu durum, aşırı internet kullanımının sosyal bağların zayıflamasını beraberinde getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Bir başka ifade ile, zayıf sosyal bağları olan gençlerin internet kullanımına daha fazla yöneleceği söylenebilir. Bunlar göz önüne alındığında öğrencilerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri okul ve

aileye büyük sorumluluk düşmektedir. Öğrencinin sosyal aktivitelere yönlendirilmesi boş zamanlarının daha çok bu aktivitelerle değerlendirilmesi ile internet bağımlılığı azaltılabilir.

Akademik başarı ile internet bağımlılığı arasında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır. Bu sonuç alanyazınla tutarsızlık göstermektedir. Nitekim, Bayraktar ve Gün yaptıkları çalışmada öğrencilerin patolojik kullanımları arttıkça not ortalamalarının düştüğü sonucuna ulaşmıştır (Bayraktar ve Gün, 2007: 83).

Benzer şekilde Welsh'in çalışmasının sonucuyla da tutarsızlık göstermektedir. Welsh, internet kullanımıyla akademik başarı arasında olumsuz bir ilişki olduğunu bulmuştur (Welsh, 1999'dan akt: Gençler, 2011: 45).

Anderson ise, araştırmasında internet bağımlısı olarak tespit edilen öğrencilerin akademik başarılarını incelemiş ve bu kişilerin tümünde internet'te geçirilen zamanla akademik başarı arasında olumsuz bir ilişki olduğunu bulmuştur (Anderson, 200'den akt: Gençler, 2011: 18). Cengizhan ve Young ise internet bağımlılığının; belirgin derecede artan bilgisayar ve internet kullanımı ile ders başarısızlığına neden olduğu sonucuna ulaşmıştır (Cengizhan, 2003; Young, 2005'ten akt: Çakır-Balta ve Horzum, 2008: 191). Ayrıca daha önce ulaşılan Anadolu Lisesi öğrencilerinin Meslek Liselerindeki öğrencilere göre daha bağımlı olduğu sonucu da, çalışmada akademik başarı ile internet bağımlılığı arasındaki doğrusal bir ilişkinin olmadığını göstermektedir

2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Durumları

Ortaöğretim öğrencilerinin Siber zorbalık yapma ve kurban olma düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 13'de sunulmuştur:

Tablo 13. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba Ve Kurban Olma Düzeyleri

Faktör			Siber Kurban	Siber Zorba
Siber ortamda cinsel zorbalık	N: 918	X	,12	,09
		SS	,45	,51
Siber ortamda engelleme ve zarar verme	N: 905	X	,14	,12
		SS	,47	,50
Siber ortamda söylenti çıkarma	N: 932	X	,14	,15
		SS	,48	,82
Genel Ortalama	N: 878	X	,13	,10
		SS	,39	,46

Tablo 13’de görüldüğü gibi, faktörlere göre ortaöğretim öğrencilerin siber kurban olma düzeyleri $\bar{x}=0,12$ ile 0,14 arasında; siber zorbalık düzeyleri ise $\bar{x}=0,09$ ile 0,15 arasında değerler almaktadır. Öğrencilerin, en fazla siber kurban olduğu boyut “siber ortamda engelleme ve zarar verme” ile “söylenti çıkarma” iken en az kurban oldukları boyut ise “cinsel zorbalık” boyutudur. Diğer taraftan en fazla zorbalık yaptıkları boyut “söylenti çıkarma” iken en az zorbalık yaptıkları boyut ise “cinsel zorbalık” boyutudur. Buna göre cinsel zorbalığın, diğer boyutlara göre hem zorbalık yapma hem de kurban için daha az karşılaşılan bir durum olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra az bir fark olmakla birlikte öğrenciler daha çok kurban konumunda bulunmaktadır. Ayrıca hem kurban olma hem de zorbalık yapma konusunda düzeyin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

“Siber zorbanın iletişim araçları vasıtasıyla mağdurla istediği her an ve mağdur nerede olursa olsun iletişim kurma olanağına sahip olması, mağduru her an zorbalığa uğrama tehlikesiyle baş başa bırakmaktadır” (Strom ve Strom, 2004; Li, 2007’ den akt: Eroğlu ve Peker, 2001: 4). Alanyazında da siber mağduriyetin daha sık karşılaşıldığı görülmektedir. Dilmaç (2009), *“üniversite öğrencilerinin %23’ünün en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını, %55’inin ise hayatlarında en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıklarını”*, Arıca (2009) *“öğrencilerin %20’sinin hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %54’ünün ise en az bir kez siber mağdur olduklarını tespit etmiştir”*. Yurtdışında yapılan çalışmalar da ulaşılan sonucu desteklemektedir. Buna göre Raskauskas ve Stoltz (2007), 13-18 yaşlarındaki öğrencilerin yaklaşık yarısının siber mağdur olduğunu ve her beş öğrenciden birinin de siber zorba olduğunu, Patchin ve Hinduja (2006), 18 yaş altındaki gençlerde her dokuz kişiden birinin siber zorbalık yaptığını, her üç kişiden birinin de siber zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir (Akt: Yaman ve Peker, 2012: 821).

2.1. Öğrencilerin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri Arasındaki Fark ve İlişki Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri arasındaki fark ve ilişki durumuna ilişkin bulgular Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Siber Zorbalık Yapma Ve Kurban Olma Düzeyleri Arasındaki Fark Ve İlişki Durumu

Siber Zorbalık Türleri	N	X	SS	Fark		İlişki	
				t	p	r	p
Siber zorbalık yapma	812	,11	,35	1,419	,156	,473	,000
Siber zorbalığa maruz kalma	812	,09	,43				

Tablo 14’de görüldüğü gibi, ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve siber kurban olma düzeyleri arasında anlamlı farkın olmadığı ($p>,05$), buna karşın davranışlar arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu ($p<,05$) belirlenmiştir. Buna göre siber kurban olma oranı arttıkça siber zorba davranış sergileme oranının da arttığı söylenebilir. Bu durum, bu tür davranışların yapılmasına uygun olan siber ortamlara giren öğrencilerin hem kurban hem de zorba olma ihtimallerinin birbirine yakın olmasından kaynaklanabilir. Yapılan çalışmalarda bu durumu destekler niteliktedir. Nitekim Sarak (2012), siber zorba toplam puanı ile siber kurban toplam puanı arasındaki ilişkiyi incelemiş, puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu belirlemiştir.

2.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Cinsiyetine Göre Farklılaşma Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma durumuna ilişkin veriler üzerinde yapılan Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15. Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyetine Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Farklılaşma Durumu

	Cinsiyet	N	Levene		SO	Kareler Ort.	U	p	
			F	p					
Siber Kurban	Siber ortamda cinsel zorbalık	Erkek	441	38,4	,000	492,52	217202,50	87969,50	,000
		Kız	471	84		422,77	199125,50		
	Siber ortamda engelleme ve zarar verme	Erkek	441	22,3	,000	466,80	205858,00	93581,00	,014
		Kız	458	59		433,83	198692,00		
	Siber ortamda söylenti çıkarma	Erkek	454	31,3	,000	490,38	222632,00	94941,00	,000
		Kız	472	87		437,65	206569,00		
Genel	Erkek	419	33,3	,000	471,60	197598,50	80198,50	,000	
	Kız	453	90		404,04	183029,50			
Siber Zorba	Siber ortamda cinsel zorbalık	Erkek	433	36,3	,000	458,48	198522,50	85958,50	,000
		Kız	440	56		415,86	182978,50		
	Siber ortamda engelleme ve zarar verme	Erkek	433	19,5	,000	467,87	202588,00	79728,00	,000
		Kız	435	15		401,28	174558,00		
	Siber ortamda söylenti çıkarma	Erkek	448	12,8	,000	466,23	208870,00	91514,00	,000
		Kız	446	70		428,69	191195,00		
Genel	Erkek	417	15,1	,000	466,58	194562,50	72317,50	,000	
	Kız	431	99		383,79	165413,50			

Tablo 15’de, ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyetine göre siber zorba/kurban olma durumlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<,05$). Sıra ortalamaları (SO) açısından boyutlara göre erkek öğrenciler 458,48 ile 492,52 arasında, kız öğrenciler ise 422,77 ile 437,65 arasında değerler almışlardır. Hem siber kurban olma hem de zorbalık yapma ölçeklerinde, her bir alt boyut için erkek öğrenciler daha kötü durumdadırlar. Buna göre erkek öğrencilerin, siber zorbalık yapma ve siber kurban olma konusunda daha ciddi bir tehdit altında oldukları söylenebilir. Bu durum, erkek öğrencilerin internette daha fazla zaman geçirmelerinden ve ev dışı ortamlarda internetten daha fazla yararlanabilme imkanına sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Yapılan birçok araştırmada erkeklerin kızlara göre siber zorbalık davranışlarına hem daha fazla uyguladıkları hem de bu davranışlara daha fazla maruz kaldıkları bulunmuştur (Li, 2006; Vandebosh vd., 2006; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Topçu ve Erdur-Baker, 2007; Arıcak vd., 2008; Erdur-Baker, 2010; Topçu vd., 2008’den akt: Çetinkaya, 2010: 68).

Bu çalışmada da siber zorbalık yapma ve siber kurban olma açısından erkek öğrenciler daha fazla risk altındadır. Fakat bazı çalışmalar siber zorbalı daha çok kız öğrencilerin oluşturduğunu ifade edebilmektedir (Keith ve Martin, 2005; Nelson, 2003’ den akt: Çetinkaya, 2010: 69), Li (2005) siber kurbanların çoğunlukla kız, siber zorbalıların ise çoğunlukla erkek öğrenciler olduğunu ifade etmektedir. Bazı çalışmalarda ise cinsiyet ve siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Patchin ve Hinduja, 2006; Stys, 2004; Smith vd., 2008’den akt: Çetinkaya, 2010: 69). Bu farklı bulgular cinsiyet ile siber zorbalık arasında diğer bazı değişkenlerin (yaş, akademik düzey, internet kul. Sık. vb.) etkili olabileceğini düşündürmektedir

2.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Öğrenim Gördükleri Okulun Niteliğine Göre Durumu

Okul türü değişkeninin, siber zorba/kurban olma üzerindeki anlamlılığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Yapılan test sonuçları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Siber Zorba/Kurbanların Okul Türüne Göre Düzeyi

Fak.	Okul Türü	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Tam
Siber Kurban	Cinsel zorbalık	(1) Mes. Lis	506	,12	,49	Gruplar arası Grup içi Toplam	,030 186,483 186,513	2 915 917	,015 ,204 ,073	,929	-
		(2) And. Lis.	231	,12	,36						
		(3) Gen Lis.	181	,11	,42						
		Toplam	918	,12	,45						
	Engelleme ve zarar verme	(1) Mes. Lis	500	,12	,39	Gruplar arası Grup içi Toplam	,451 198,301 198,753	2 902 904	,226 ,220 1,02	,359	-
		(2) And. Lis.	228	,14	,40						
		(3) Gen Lis.	177	,18	,69						
		Toplam	905	,13	,46						
	Söylenti çıkarma	(1) Mes. Lis	516	,13	,46	Gruplar arası Grup içi Toplam	,108 217,438 217,546	2 929 931	,054 ,234 ,230	,794	-
		(2) And. Lis.	233	,15	,52						
		(3) Gen Lis.	183	,12	,48						
		Toplam	932	,13	,48						
GENEL	(1) Mes. Lis	482	,11	,39	Gruplar arası Grup içi Toplam	,092 134,614 134,706	2 875 877	,046 ,154 ,298	,742	-	
	(2) And. Lis.	221	,12	,42							
	(3) Gen Lis.	175	,13	,45							
	Toplam	878	,12	,43							
Siber Zorba	Cinsel zorbalık	(1) Mes. Lis	475	,05	,45	Gruplar arası Grup içi Toplam	,951 229,045 229,996	2 876 878	,475 ,261 1,81	,163	-
		(2) And. Lis.	230	,12	,57						
		(3) Gen Lis.	174	,11	,56						
		Toplam	879	,08	,51						
	Eng. ve zarar verme	(1) Mes. Lis	478	,08	,36	Gruplar arası Grup içi Toplam	1,916 223,295 225,212	2 871 873	,958 ,256 3,73	,024	1-2
		(2) And. Lis.	228	,19	,69						
		(3) Gen Lis.	168	,14	,55						
		Toplam	874	,12	,50						
	Söylenti çıkarma	(1) Mes. Lis	488	,08	,40	Gruplar arası Grup içi Toplam	7,166 598,337 605,502	2 897 899	3,58 ,667 5,37	,005	1-2
		(2) And. Lis.	235	,30	1,4						
		(3) Gen Lis.	177	,14	,55						
		Toplam	900	,15	,82						
GENEL	(1) Mes. Lis	465	,06	,33	Gruplar arası Grup içi Toplam	2,054 178,932 180,986	2 851 853	1,02 ,210 4,88	,008	1-2	
	(2) And. Lis.	223	,18	,60							
	(3) Gen Lis.	166	,12	,52							
	Toplam	854	,10	,46							

Tablo 16’da, ortaöğretim öğrencilerinin okul türüne göre, siber kurban olma durumlarında anlamlı farklılık bulunmazken ($p>0,05$), siber zorbalığın “Engelleme ve zarar verme”, ”Söylenti çıkarma” ve “Genel” boyutlarında anlamlı farklılaşmanın ($p<0,05$) olduğu belirlenmiştir. Bu farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere Tamhane testine başvurulmuştur. Buna göre;

“Engelleme ve zarar verme”, ”Söylenti çıkarma” ve “Genel” boyutlarında Anadolu lisesi öğrencileri Meslek lisesi öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalık

yapmaktadır. Bu durumun kaynağı Anadolu Lisesi öğrencilerinin Meslek lisesi öğrencilerine göre internete daha bağımlı olmasından kaynaklanabilir. Daha önceki test sonuçlarında da Anadolu Lisesi öğrencilerinin Meslek Lisesi öğrencilerine göre internete daha bağımlı oldukları bulunmuştur.

Birçok araştırmacının (Çetin, Peker ve Eroğlu, 2010; Hinduja & Patchin, 2008; Li, 2007; Peker & Eroğlu, 2010; Ybarra, 2004; Ybarra & Mitchell, 2004; Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor, 2006'den akt: Sarak, 2012: 19) siber zorbalığın en önemli yordayıcılarından birisinin internet bağımlılığının olduğunu vurgulaması bu durumu desteklemektedir. Ayrıca Peker ve Eroğlu (2010), öğrencilerde internet bağımlılığının siber zorba, siber kurban ve siber zorba/kurban olma olasılığını arttırdığını saptamıştır.

2.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin, Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Sınıfa Göre Durumu

Öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Tamhane testi sonuçları Tablo 17'de özetlenmiştir:

Tablo 17. Siber Zorba/Kurbanların Sınıf Düzeyine Göre Durumu

	Fak.	Gruplar	N	X	SS	Lev.	K T	df	KO	F	p	Tam.
Siber Kurban	Cinsel zorbalık	(1) 9. Sınıf	317	,12	,55	Gruplar arası Grup içi Toplam	,393 186,090 186,483	2 913 915	,197 ,204	,965	,381	-
		(2) 10. Sınıf	287	,09	,29							
		(3) 11. Sınıf	312	,14	,44							
		Toplam	916	,12	,45							
	Engelleme ve zarar verme	(1) 9. Sınıf	304	,12	,39	Gruplar arası Grup içi Toplam	1,425 197,289 198,714	2 899 901	,712 ,219	3,24	,039	2-3
		(2) 10. Sınıf	286	,09	,32							
		(3) 11. Sınıf	312	,19	,62							
		Toplam	902	,13	,46							
	Söylenti çıkarma	(1) 9. Sınıf	318	,12	,45	Gruplar arası Grup içi Toplam	,085 217,404 217,489	2 926 928	,042 ,235	,181	,835	-
		(2) 10. Sınıf	293	,15	,49							
		(3) 11. Sınıf	318	,13	,50							
		Toplam	929	,13	,48							
GENEL	(1) 9. Sınıf	296	,12	,54	Gruplar arası Grup içi Toplam	,092 134,614 134,706	2 875 877	,046 ,154	,298	,742	-	
	(2) 10. Sınıf	278	,10	,47								
	(3) 11. Sınıf	302	,15	,64								
	Toplam	876	,13	,55								
Siber Zorba	Cinsel zorbalık	(1) 9. Sınıf	304	,06	,38	Gruplar arası Grup içi Toplam	,196 229,776 229,973	2 873 875	,098 ,263	,372	,689	-
		(2) 10. Sınıf	268	,09	,52							
		(3) 11. Sınıf	304	,10	,60							
		Toplam	876	,08	,51							

Engelleme ve zarar verme	(1) 9. Sınıf	297	,12	,55	Gruplar arası	,073	2	,036		
	(2) 10. Sınıf	271	,13	,52	Grup içi	225,109	868	,259		
	(3) 11. Sınıf	303	,11	,44	,674 Toplam	225,182	870		,140	,870
	Toplam	871	,12	,50						
Söylenti çıkarma	(1) 9. Sınıf	310	,20	1,19	Gruplar arası	1,042	2	,521		
	(2) 10. Sınıf	275	,13	,53	Grup içi	604,388	894	,676		
	(3) 11. Sınıf	312	,13	,52	,112 Toplam	605,430	896		,771	,463
	Toplam	897	,15	,82						
GENEL	(1) 9. Sınıf	292	,10	,45	Gruplar arası	,013	2	,007		
	(2) 10. Sınıf	263	,11	,49	,922 Grup içi	180,947	848	,213	,031	,970
	(3) 11. Sınıf	296	,10	,43	Toplam	180,960	850			
	Toplam	851	,10	,46						

Tablo 17’de, sınıf düzeyine göre ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma durumları incelendiğinde sadece siber kurban olma ölçeğinin “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” faktörünün anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiş ($p < 0,05$), diğer faktörlerde ise anlamlı farklılaşmaya rastlanmamıştır ($p > 0,05$). Literatürde siber zorbalığın sınıf düzeyine göre değişmediği yönünde araştırmalara rastlanmıştır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Burnukara, 2009). Bu sonuç bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan tüm sınıftaki öğrencilerin siber zorbalık yapabileceğini göstermektedir. Gençlerin bilgi ve iletişim araçlarına her yerden kolaylıkla ulaşabilmesi, bu teknolojik araçları kötü amaçlı kullanmalarına da neden olabilmektedir.

Farklılaşmanın olduğu siber kurban ölçeğinin “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutunda farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere Tamhane testi’ne başvurulmuştur.

Buna göre; “Siber ortamda engelleme ve zarar verme”, boyutunda 11. Sınıf $\bar{x} = 0,19$ öğrencileri 10. Sınıf $\bar{x} = 0,09$ öğrencilerine göre daha fazla siber kurban oldukları ortaya çıkmaktadır. Nitekim internette siber kurban olma olasılığının üst sınıflarda alt sınıflardan daha yüksek olduğunu ortaya koyan araştırma bulguları mevcuttur (Burnukara, 2009). Bu durumda “Siber ortamda engelleme ve zarar verme”, boyutunda 11. Sınıf öğrencilerinin siber kurban olma konusunda daha fazla risk altında oldukları söylenebilir. Sarak’ta (2012) çalışmasında 11. Sınıf öğrencilerinin 10. Sınıf öğrencilerine göre daha fazla siber mağdur olduğunu bulmuştur.

Ayrıca araştırmalar zorbalık mağdurlarının çeşitli tür ve yoğunlukta psikolojik sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır (Fleming ve Jacobsen, 2009; Ivarsson ve diğ., 2005; Kiriakidis, 2008; Menesini ve diğ., 2009; Skapinakis, 2011'den akt: Özdemir ve Akar, 2011: 620). Ayrıca Beran ve Li (2005) tarafından yapılan araştırmada, “siber zorbalığın siber kurbanların üzülmelerine, sinirlenmelerine, kaygı yaşamalarına, derslere yoğunlaşamamasına, okul başarısının düşmesine ve devamsızlık yapmasına yol açtığını” bulmuştur. Hinduja ve Patchin (2009) “siber zorbalığın stres yaratıcı yaşam koşullarıyla birleştiğinde bireylerin intihar etmeye kadar varabilen davranışlar göstermesine yol açtığını bildirmiştir” (Akt: Eroğlu ve Peker, 2011: 5). Bu nedenle siber zorbalığa daha çok maruz kalan 11. Sınıf öğrencileri için birtakım önlemlerin alınması gerektiği düşünülmektedir.

Bunlar göz önüne alındığında araştırmada daha fazla siber kurban olduğu belirlenen ve ergenlik dönemindeki, 11. sınıf öğrencilerinin arkadaş çevresinde ve arkadaşlarıyla yakın iletişimde olduğu okullarda, sosyal desteğin artırılmasıyla onların siber ortamdaki zarar görmeleri sağlanabilir.

2.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnterneti Kullanma Amacına Göre Durumu

Öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin internet kullanma amacına göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Tamhane testi sonuçları Tablo 18’de özetlenmiştir:

Tablo 18. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnternet Kullanım Amacına Göre Düzeyleri

Fak.	Gruplar	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Tam.
Siber Kurban	(1) Araştırma	294	,10	,51	,000	Gruplar arası	2,707	6	,451	2,20	
	(2) Eğlence	207	,17	,49		Grup içi	180,363	883	,204		
	(3) İletişim	130	,10	,25		Toplam	183,070	889			
	(4) Ticari	6	,66	1,43							
	(5) Kullanmıyorum	25	,05	,09						,040	2-5
	(6) Araş-Eğlence	130	,10	,35							
	(7) Araş-İletişim	98	,10	,42							
Toplam	890	,12	,45								
Siber Kurban Engelleme ve zarar verme	(1) Araştırma	291	,06	,25	,000	Gruplar arası	7,503	6	1,251	5,69	
	(2) Eğlence	207	,24	,69		Grup içi	190,259	866	,220		
	(3) İletişim	125	,16	,38		Toplam	197,762	872			
	(4) Ticari	6	,85	1,60							1-2
	(5) Kullanmıyorum	25	,04	,09						,000	2-5
	(6) Araş-Eğlence	127	,09	,35							3-5
	(7) Araş-İletişim	92	,16	,50							
Toplam	873	,14	,47								

Söylenti çıkarma	(1) Araştırma	295	,08	,29	Gruplar arası	4,076	6	,679	2,85
	(2) Eğlence	211	,20	,68	Grup içi	212,401	893	,238	
	(3) İletişim	135	,18	,535	Toplam	216,477	899		
	(4) Ticari	6	,66	1,21					
	(5) Kullanmıyorum	25	,13	,36					,009 1-4
	(6) Araş-Eğlence	130	,10	,39					
	(7) Araş-İletişim	98	,11	,43					
Toplam	900	,14	,49						
Genel	(1) Araştırma	287	,07	,527	Gruplar arası	5,310	6	,220	4,34
	(2) Eğlence	196	,19	,46	Grup içi	202,397	843	,583	
	(3) İletişim	121	,14	,50	Toplam	208,058	849		
	(4) Ticari	6	,74	,61					
	(5) Kullanmıyorum	25	,06	,57					,000 4-5
	(6) Araş-Eğlence	123	,10	,60					
	(7) Araş-İletişim	92	,13	,48					
Toplam	850	,13	,54						
Cinsel zorbalık	(1) Araştırma	281	,04	,276	Gruplar arası	6,244	6	1,041	4,29
	(2) Eğlence	206	,19	,850	Grup içi	205,523	849	,242	
	(3) İletişim	130	,04	,199	Toplam	211,767	855		
	(4) Ticari	5	,80	1,78					
	(5) Kullanmıyorum	24	,01	,064					,000 4-5
	(6) Araş-Eğlence	121	,02	,202					
	(7) Araş-İletişim	89	,06	,382					
Toplam	856	,08	,497						
Engelleme ve zarar verme	(1) Araştırma	277	,05	,281	Gruplar arası	6,740	6	1,123	4,70
	(2) Eğlence	209	,21	,662	Grup içi	200,683	841	,239	
	(3) İletişim	127	,10	,255	Toplam	207,423	847		
	(4) Ticari	4	1,03	1,98					
	(5) Kullanmıyorum	24	,03	,092					,000 1-2 2-5
	(6) Araş-Eğlence	118	,10	,650					
	(7) Araş-İletişim	89	,10	,44					
Toplam	848	,11	,49						
Siber Zorba	(1) Araştırma	281	,09	,866	Gruplar arası	8,314	6	1,386	2,06
	(2) Eğlence	216	,29	1,18	Grup içi	581,708	867	,671	
	(3) İletişim	133	,14	,455	Toplam	590,023	873		
	(4) Ticari	5	,70	1,30					
	(5) Kullanmıyorum	24	,01	,051					,055 2-5 3-5
	(6) Araş-Eğlence	124	,11	,352					
	(7) Araş-İletişim	91	,06	,424					
Toplam	874	,15	,822						
Genel	(1) Araştırma	274	,05	,299	Gruplar arası	6,871	6	1,145	5,97
	(2) Eğlence	201	,21	,684	Grup içi	157,839	824	,192	
	(3) İletişim	126	,08	,205	Toplam	164,710	830		
	(4) Ticari	4	,98	1,86					
	(5) Kullanmıyorum	24	,02	,055					,000 1-2 2-5
	(6) Araş-Eğlence	116	,05	,281					
	(7) Araş-İletişim	86	,08	,418					
Toplam	831	,10	,445						

Tablo18'deki, internet kullanım amacına göre ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma durumları incelenmiş olup, veriler üzerinde yapılan Anova testine göre tüm boyutlarda anlamlı farklılaşmanın ($p<,05$) olduğu görülmüştür. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere Tamhane testi yapılmıştır. Siber kurban ölçeğinin “Siber ortamda cinsel zorbalık” boyutunda, interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,17$ siber ortamda cinsel kurban olma düzeyleri interneti kullanmayan $\bar{x}=,05$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin, siber ortamda daha fazla cinsel kurban oldukları söylenebilir.

Siber kurban ölçeğinin “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutunda anlamlı farklılaşma, araştırma ile eğlence, eğlence ile kullanmıyorum ve iletişim ile kullanmıyorum seçenekleri arasındadır. İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,24$ siber ortamda engelleme ve zarar verme kurbanı olma düzeyleri araştırma amacıyla kullanan $\bar{x}=,06$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin araştırma amacıyla kullanan öğrencilere göre, daha fazla engelleme ve zarar verme kurbanı oldukları söylenebilir. İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,24$ siber ortamda engelleme ve zarar verme kurbanı olma düzeyleri internet kullanmayan $\bar{x}=,04$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin kullanmayan öğrencilere göre daha fazla engelleme ve zarar verme kurbanı oldukları söylenebilir. Ayrıca interneti iletişim amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,16$ siber ortamda engelleme ve zarar verme kurbanı olma düzeyleri internet kullanamayan öğrencilere göre $\bar{x}=,04$ daha fazladır. Buradan interneti iletişim için kullanan öğrencilerin internet kullanmayan öğrencilere göre daha fazla siber ortam engelleme ve zarar verme kurbanı oldukları söylenebilir.

Siber kurban ölçeğinin “Siber ortamda söylenti çıkarma” boyutunda anlamlı farklılık araştırma ve ticari seçenekleri arasındadır. İnterneti ticari amaçla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,66$ siber ortamda söylenti çıkarma kurbanı olma düzeyleri internet araştırma amacıyla kullanan $\bar{x}=,08$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti ticari amaçla kullanan öğrencilerin, araştırma amacıyla kullanan öğrencilere göre siber ortamda daha fazla söylenti çıkarma kurbanı oldukları söylenebilir.

Siber kurban ölçeğinin geneline bakıldığında interneti ticari amaçla kullananlarla $\bar{x}=,74$ internet kullanmayanlar $\bar{x}=,06$ arasında anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiş, buna göre interneti ticari amaçla kullananlar, internet kullanmayanlara göre daha fazla siber kurban oldukları bulunmuştur.

Siber zorba ölçeğinin “Siber ortamda cinsel zorbalık” boyutunda anlamlı farklılaşmanın ticari ve kullanmıyorum seçenekleri arasında olduğu belirlenmiştir. İnterneti ticari amaçla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,80$ siber ortamda cinsel zorba olma düzeyleri internet kullanmayan $\bar{x}=,01$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti ticari amaçla kullanan öğrencilerin, siber ortamda daha fazla cinsel zorba oldukları söylenebilir.

Siber zorba ölçeğinin “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutunda anlamlı farklılaşmanın araştırma ile eğlence ve eğlence ile kullanmıyorum seçenekleri arasında olduğu belirlenmiştir. İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,21$ siber ortamda engelleme ve zarar verme boyutunda zorba olma düzeyleri araştırma amacıyla kullanan $\bar{x}=,05$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin araştırma amacıyla kullanan öğrencilere göre siber ortamda engelleme ve zarar verme konusunda daha fazla zorbalık yaptıkları söylenebilir. İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,21$ siber ortamda engelleme ve zarar verme zorbalığı yapma düzeyleri internet kullanmayan $\bar{x}=,03$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin kullanmayan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda engelleme ve zarar verme zorbalığı yaptıkları söylenebilir.

Siber zorba ölçeğinin “Siber ortamda söylenti çıkarma” boyutunda anlamlı farklılaşmanın eğlence ile kullanmıyorum ve iletişim ile kullanmıyorum seçenekleri arasında olduğu belirlenmiştir. İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,29$ siber ortamda söylenti çıkarma boyutunda zorba olma düzeyi, internet kullanmayan $\bar{x}=,01$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin, internet kullanmayanlara göre siber ortamda söylenti çıkarma konusunda daha fazla zorbalık yaptıkları söylenebilir. İnterneti iletişim amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,14$ siber ortamda söylenti çıkarma zorbalığı yapma düzeyleri internet kullanmayan $\bar{x}=,01$ öğrencilere göre daha fazladır. Buna

göre interneti iletişim amacıyla kullanan öğrencilerin, interneti kullanmayanlara göre siber ortamda söylenti çıkarma konusunda daha fazla zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Siber zorba ölçeğinin geneline bakıldığında anlamlı farklılaşmanın araştırma ile eğlence ve eğlence ile kullanmıyorum seçenekleri arasında olduğu belirlenmiştir. İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin $\bar{x}=,21$ siber zorba olma düzeyi interneti araştırma için kullanan $\bar{x}=,05$ ve interneti kullanmayan $\bar{x}=,02$ öğrencilere göre daha fazladır. Siber zorba ölçeğinin geneline bakıldığında; interneti eğlence amaçlı kullananların, internet kullanmayanlara ve interneti araştırma amacıyla kullananlara göre daha fazla zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Siber kurban ve zorba anketleri genel olarak incelendiğinde internetin ticaret, eğlence ve iletişim amacıyla kullanımının diğer amaçlara göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Buna göre ortaöğretim öğrencileri arasında anlık mesajlaşma ve eğlencenin diğer amaçlardan daha önemli hale gelerek ergenlerin sosyal yaşantılarının bir uzantısı haline geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca interneti ticaret amacıyla kullanımının yüksek çıkması, siber ortamdaki ucuz alışveriş sitelerinin artmasından ve bu yüzden ergenler arasında kullanımının hızla arttığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Evinde İnterneti Sahipliğine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık/kurban olma düzeylerinin evinde internet sahipliğine göre farklılaşma durumuna ilişkin veriler üzerinde yapılan Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Durumlarının Evinde İnternet Sahipliğine Göre Durumu

	Faktör	İnternet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Siber Kurban	Siber ortamda cinsel zorbalık	Var	432	470,13	203094,50	99089,50	,091
		Yok	483	447,15	215975,50		
	Siber ortamda engelleme ve zarar verme	Var	421	466,30	196312,50	95019,50	,039
		Yok	481	438,55	210940,50		
	Siber ortamda söylenti çıkarma	Var	439	469,60	206156,00	105534,00	,457
		Yok	490	460,88	225829,00		
Genel	Var	411	456,57	187651,00	87719,00	,023	
	Yok	464	421,55	195599,00			
Siber Zorba	Siber ortamda cinsel zorbalık	Var	421	435,18	183211,00	94380,00	,538
		Yok	454	440,61	200039,00		
	Siber ortamda engelleme ve zarar verme	Var	413	441,12	182181,00	92051,00	,347
		Yok	457	430,42	196704,00		

Siber ortamda söylenti çıkarma	Var	431	461,49	198904,00	94607,00	,018
	Yok	465	436,46	202952,00		
Genel	Var	407	440,26	179185,00	84144,00	,031
	Yok	443	411,94	182490,00		

Tablo 19 incelendiğinde siber kurban ölçeğinin “Siber ortamda cinsel zorbalık” ve “Siber ortamda söylenti çıkarma” boyutlarında anlamlı farklılaşma olmadığı ($p>,05$) belirlenmiştir. Buna göre siber kurban ölçeğindeki “Siber ortamda cinsel zorbalık” ve “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” kurbanı olma düzeylerinin öğrencinin evinde internet bulunma durumuna bağlı değişmediği görülmektedir. Siber kurban ölçeğinin “Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme” ve Genel boyutlarında anlamlı farklılığın olduğu ($p<,05$) görülmektedir. Sıra ortalamaları (SO) açısından; evinde internet bulunanların düzeyi $SO=466,30$ evinde internet bulunmayanlara $SO=438,55$ göre daha yüksektir. Bu durumda evinde internet bulunanlar, bulunmayanlara göre daha fazla “Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme” kurbanı oldukları söylenebilir. Ayrıca Siber kurban ölçeğinden alınan genel puanlar incelendiğinde evinde internet bulunanların düzeyi $SO=456,57$ bulunmayanlara $SO=421,55$ göre daha yüksek olup, evinde internet bulunanlar daha fazla siber kurban olmaktadır.

Siber zorba ölçeğinin “Siber ortamda cinsel zorbalık” ve “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutlarında anlamlı farklılaşma olmadığı ($p>,05$) belirlenmiştir. Buna göre siber zorba ölçeğindeki “Siber ortamda cinsel zorbalık” ve “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutlarında zorbalık yapma düzeylerinin öğrencinin evinde internet bulunma durumuna bağlı değişmediği görülmektedir. Siber zorba ölçeğinde “siber ortamda söylenti çıkarma” ve “genel” boyutlarında anlamlı farklılaşma ($p<,05$) tespit edilmiş olup buna göre evinde internet bağlantısı bulunanların $SO=461,49$ düzeyi bulunmayanlara $SO=436,46$ göre daha yüksek olup, evinde internet bağlantısı bulunanlar “siber ortamda söylenti çıkarma” boyutunda ve “genel” boyutta internet bağlantısı olmayanlara göre daha fazla zorbalık yapmaktadır.

Anlamlı farklılığın olduğu faktörler incelendiğinde evinde internet bağlantısı olan öğrencilerin siber zorba ve kurban olma durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Birçok araştırmacı (Çetin, Peker & Eroğlu, 2010; Hinduja & Patchin, 2008; Li, 2007; Peker & Eroğlu, 2010; Ybarra, 2004; Ybarra & Mitchell, 2004;

Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor, 2006'dan akt: Yaman ve Peker, 2012: 827) siber zorbalığın en önemli yordayıcılarından birisinin internet bağımlılığının olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda öğrencilerin internete her an ulaşabilmesi ve internette gereğinden fazla zaman geçirme eğilimi, siber zorba/kurban davranışlarının görülme sıklığını arttırabilmektedir.

2.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Bilgisayar Kullanma Seviyesine Göre Durumu

Öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin bilgisayar kullanma seviyesine göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Tamhane testi sonuçları Tablo 20'de özetlenmiştir:

Tablo 20. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Siber Zorba/Kurban Olma Durumları

	Fak.	Bil. Kul. Düzeyi	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Ta m.
Cinsel zorbalık	(1) Temel	140	,08	,36	,000	Gruplar arası	1,421	2	,711	5,15	,006	1-3
	(2) Orta	591	,09	,31		Grup içi	125,101	907	,138			
	(3) İleri	179	,19	,51		Toplam	126,522	909				
	Toplam	910	,11	,37								
Engelleme ve zarar verme	(1) Temel	143	,12	,43	,000	Gruplar arası	4,368	2	2,18	10,05	,000	2-3
	(2) Orta	577	,10	,31		Grup içi	194,229	894	,217			
	(3) İleri	177	,27	,79		Toplam	198,597	896				
	Toplam	897	,13	,47								
Söyl. Çıkarma	(1) Temel	144	,12	,45	,000	Gruplar arası	3,224	2	1,61	6,93	,001	2-3
	(2) Orta	594	,10	,40		Grup içi	214,176	921	,233			
	(3) İleri	186	,25	,68		Toplam	217,400	923				
	Toplam	924	,13	,48								
Genel	(1) Temel	138	,11	,57	,000	Gruplar arası	983,736	2	491,86	9,51	,000	2-3
	(2) Orta	562	,09	,43		Grup içi	44838,91	867	51,717			
	(3) İleri	170	,23	,59		Toplam	45822,64	869				
	Toplam	870	,12	,61								
Cinsel zorbalık	(1) Temel	134	,05	,37	,000	Gruplar arası	1,492	2	,746	3,03	,049	-
	(2) Orta	561	,06	,38		Grup içi	213,131	867	,246			
	(3) İleri	175	,16	,79		Toplam	214,623	869				
	Toplam	870	,08	,49								
Engellemeye ve zarar verme	(1) Temel	134	,11	,48	,011	Gruplar arası	1,330	2	,665	2,74	,065	-
	(2) Orta	560	,09	,47		Grup içi	208,715	862	,242			
	(3) İleri	171	,19	,54		Toplam	210,045	864				
	Toplam	865	,11	,49								
Söylenti çıkarma	(1) Temel	136	,10	,50	,394	Gruplar arası	,387	2	,193	,291	,748	-
	(2) Orta	573	,16	,93		Grup içi	590,145	888	,665			
	(3) İleri	182	,15	,53		Toplam	590,532	890				
	Toplam	891	,15	,81								

Genel	(1) Temel	131	,08	,42	,098	Gruplar arası	,597	2	,299	1,52	,219	-
	(2) Orta	548	,09	,41		Grup içi	165,152	842	,196			
	(3) İleri	166	,15	,52		Toplam	165,749	844				
	Toplam	845	,10	,44								

Tablo 20'deki, bilgisayar kullanma seviyesine göre ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma durumları incelenmiş olup, veriler üzerinde yapılan Anova testinde siber zorba ölçeğinin hiçbir boyutunda anlamlı farklılaşma olmadığı ($p>.05$), siber kurban ölçeğinin ise tüm boyutlarında anlamlı farklılaşmanın olduğu ($p<.05$) belirlenmiştir. Buna göre siber zorba ölçeğinin tüm boyutlarında zorbalık yapma davranışının öğrencilerin bilgisayar kullanma düzeyine bağlı olmadığı görülmüştür. Siber kurban anlamlı düzeydeki farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan tamhane testi'ne göre;

Siber kurban ölçeğinin "Siber ortamda cinsel zorbalık" boyutunda anlamlı farklılık temel ve ileri seçenekleri arasındadır. Bilgisayarı ileri düzeyde kullandığını ifade eden öğrencilerin $\bar{x}=,19$ siber ortamda cinsel kurban olma düzeyleri bilgisayarı temel seviyede $\bar{x}=,08$ kullanan öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin temel düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda cinsel kurban oldukları söylenebilir.

Siber kurban ölçeğinin "Siber ortamda engelleme ve zarar verme" boyutunda anlamlı farklılık orta ve ileri seçenekleri arasındadır. Bilgisayarı ileri düzeyde kullandığını ifade eden öğrencilerin $\bar{x}=,27$ "Siber ortamda engelleme ve zarar verme" kurbanı olma düzeyleri bilgisayarı temel seviyede $\bar{x}=,10$ kullanan öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin orta düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda engelleme ve zarar verme kurbanı oldukları söylenebilir.

Siber kurban ölçeğinin "Siber ortamda söylenti çıkarma" boyutunda anlamlı farklılık orta ve ileri seçenekleri arasındadır. Bilgisayarı ileri düzeyde kullandığını ifade eden öğrencilerin $\bar{x}=,25$ siber ortamda söylenti çıkarma kurbanı olma düzeyleri bilgisayarı temel seviyede $\bar{x}=,10$ kullanan öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin orta düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda söylenti çıkarma kurbanı oldukları söylenebilir.

Siber kurban ölçeğinin geneli incelendiğinde anlamlı farklılık orta ve ileri seçenekleri arasındadır. Bilgisayarı ileri düzeyde kullandığını ifade eden öğrencilerin

$\bar{x}=,23$ siber ortamda kurban olma düzeyleri bilgisayarı orta seviyede $\bar{x}=,09$ kullanan öğrencilere göre daha fazladır. Buna göre bilgisayarı ileri düzeyde kullanan öğrenciler orta düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber kurban oldukları söylenebilir.

2.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin, Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeylerinin bilgisayar bir kursuna katılmaya göre farklılaşma durumuna ilişkin veriler üzerinde yapılan Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri

		Katılım	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Siber Kurban	Cinsel zorbalık	Evet	84	465,04	39063,50	33386,50	,550
		Hayır	820	451,22	369996,50		
	Engelleme ve zarar verme	Evet	80	483,19	38655,50	29384,50	,076
		Hayır	810	441,78	357839,50		
	Söylenti çıkarma	Evet	83	489,76	40650,00	32058,00	,093
		Hayır	834	455,94	380253,00		
Genel	Evet	79	465,47	36772,50	28402,50	,172	
	Hayır	785	429,18	336907,50			
Siber Zorba	Cinsel zorbalık	Evet	78	436,85	34074,00	30471,00	,810
		Hayır	788	433,17	341337,00		
	Engelleme ve zarar verme	Evet	77	435,64	33544,00	29750,00	,776
		Hayır	783	429,99	336686,00		
	Söylenti çıkarma	Evet	82	456,30	37417,00	31914,00	,438
		Hayır	804	442,19	355524,00		
	Genel	Evet	75	432,81	32461,00	27839,00	,570
		Hayır	766	419,84	321600,00		

Tablo 21’de ortaöğretim öğrencilerinin bir bilgisayar kursuna katılmalarına göre, siber zorba/kurban olma düzeylerinin anlamlı derecede farklılaşmadığı görülmektedir ($p>,05$). Buna göre bilgisayar kursuna katılma, siber zorba/kurban olmayı etkilemediği söylenebilir. Araştırmanın daha önceki bölümlerinde bilgisayar kullanma düzeyi ile siber zorba/kurban olma düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştı, bu bağlamda bilgisayar kursuna katılma ile bilgisayar öz yeterlik algısının artacağı tahmin edilmekte, buna bağlı olarak da siber zorba/kurban olma durumlarının artması beklenmektedir. Yalnız bilgisayar kurslarının okul dersleri dışında öğrencilerin sosyal yaşamlarını, arkadaş ilişkilerini zenginleştirdiği düşünülerek siber zorba/kurban durumlarını arttırmamış olabilir. Nitekim “*sebat değerleri düşük olan ve başkalarıyla yakın ilişkiler kuramayan*

kişilerin siber kurban olma durumlarının daha yüksek olduğu” (Dilmaç, 2009), “zorbalığa uğrayan öğrencilere sağlanacak sosyal desteğin onların kendilerini görece daha iyi hissetmelerine katkı sağladığı” bilinmektedir (Davidson ve Demaray, 2007; Gregory vd., 2010’den akt: Özdemir ve Akar, 2011: 620).

2.9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnternet Kullanma Sıklıklarına Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin internet kullanım sıklığı değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 22’de sunulmuştur:

Tablo 22. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Sıklığına Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri

B O Y U T	Siber Kurban				Siber Zorba			
	Cinsel zorbalık	Engelleme ve zarar verme	Söylenti çıkarma	Genel	Cinsel zorbalık	Engelleme ve zarar verme	Söylenti çıkarma	Genel
İnternet r	,087	,105	,092	,098	,089	,087	,077	,095
Kullanım p	,016	,004	,010	,008	,015	,017	,033	,011
sıklığı N	770	761	783	735	745	740	761	723

Tablo 22’de, ortaöğretim öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin tüm alt faktörleri ile internet kullanım sıklığı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu ($p < ,05$) görülmektedir. Buna göre, internet kullanım sıklığındaki artış veya azalma, siber zorba/kurban olmanın tüm boyutlarında kendisini aynı yönde hissettirmektedir. Ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım sıklığının artması durumunda, tüm boyutlarda siber zorba/kurban olma davranışının artacağı, ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım sıklığının azalması durumunda ise tüm boyutlarda siber zorba/kurban olma davranışının azalacağı söylenebilir. Bu durumda, ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım sıklığı kontrol edilerek, siber zorba/kurban olma düzeyleri azaltılabilir.

Alanyazında bulgular tutarlılık göstermekte olup internet temel iletişim araçlarının kullanım sıklığı ile siber zorbalık arasında olumlu ilişki rapor eden araştırmalara göre; *“iletişim kaynaklarının kullanım sıklığı arttıkça siber zorba/kurban olma düzeyleri de artmaktadır” (Erdur-Baker ve Kavşut 2007;Li,2005; Ybarra ve Mitchell, 2004’den akt: Burnukara, 2009: 91).*

2.10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin Akademik Başarı Düzeyine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin akademik başarı değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 23’de sunulmuştur:

Tablo 23. Ortaöğretim Öğrencilerinin Akademik Başarı Durumuna Göre Siber Zorba/Kurban Olma Düzeyleri

B O Y U T	Siber Kurban				Siber Zorba				
	Cinsel zorbalık	Engelleme ve zarar verme	Söylenti çıkarma	Genel	Cinsel zorbalık	Engelleme ve zarar verme	Söylenti çıkarma	Genel	
Akademik Başarı	r	-,022	-,040	-,053	-,039	-,004	,053	,002	,030
	p	,585	,318	,173	,332	,915	,190	,951	,455
	N	642	632	652	612	625	620	639	605

Tablo 23’de, ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı farklılaşmanın bulunmadığı ($p>.05$) görülmektedir. Buna göre akademik başarının siber zorba/kurban olma düzeylerini etkilemediği söylenebilir. Bu durumun yapılan araştırmalarla tutarlı olmadığı görülmektedir.

Nitekim Hinduja ve Patchin (2008) “*okula ilişkin problem yaşadığını bildirenlerin, siber kurban olma düzeylerinin daha yüksek olduğunu*”, Williams ve Guerra (2007) “*kendisini okula bağlı hissetmenin ve okul iklimini olumlu olarak algılamamanın siber zorbalığa karışmayı önlediğini*”, Li (2005) “*siber zorbaların yaklaşık %35’nin akademik başarılarının ortalamasının üzerinde olduğu %60’nin ortalama başarıya sahip olduğu ve yalnızca %5’nin başarısının ortalamasının altında olduğunu*”, Beran ve Li (2005) ise “*siber zorbalığın, siber kurbanların üzülmesine, sinirlenmesine, kaygı yaşamasına, derslere yoğunlaşamamasına, okul başarısının düşmesine ve devamsızlık yapmasına yol açtığını*” saptanmıştır (Akt: Sarak, 2012: 69). Bu durumda siber zorba/kurban olma düzeylerinin, öğrencilerin akademik başarılarından çok bilgisayar kullanma konusundaki başarılarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2.11. Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorba/Kurban Olma Düzeylerinin İnternet Kullanma Deneyimine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerinin internet kullanma deneyimine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 24’te sunulmuştur:

Tablo 24. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Deneyimine Göre Siber Zorba/ Kurban Olma Düzeyleri

BOYUTLAR	Siber Kurban				Siber Zorba			
	Cinsel zorbalık	Engelleme ve zarar verme	Söylenti çıkarma	Genel	Cinsel zorbalık	Engelleme ve zarar verme	Söylenti çıkarma	Genel
r	,083	,130	,095	,130	,048	,067	,031	,051
Deneyim p	,015	,000	,005	,000	,175	,057	,365	,149
N	850	838	863	812	815	810	833	792

Tablo 24’te, ortaöğretim öğrencilerinin siber kurban olma düzeylerinin tüm alt faktörleri ile internet kullanma deneyimi arasında anlamlı ve pozitif ilişkinin olduğu ($p>.05$); buna karşın siber zorbalık boyutları ile internet kullanım deneyimi arasında anlamlı farklılığın bulunmadığı görülmektedir ($p>.05$). Buna göre; ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım deneyimi ile siber zorbalık düzeyi değişmezken, internet kullanım deneyimi ile siber kurban olma düzeyinin aynı yönde değiştiği söylenebilir. Buradan internet kullanma deneyimi arttıkça siber kurban olma düzeyinin de artacağı, deneyim azaldıkça siber kurban olma düzeyinin azalacağı söylenebilir.

İnternet kullanma deneyimi arttıkça siber kurban uygulamasının artması literatürde, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanım örüntüsü açısından tutarlı görünmektedir (Gross, 2004; Li, 2005; Livingstone, 2003; Madell ve Muncer, 2004; Media Awareness Network, 2001; NCES, 2003; Syts, 2004; Tahiroğlu vd., 2008; Topçu ve Erdur-Baker, 2007; Topçu, 2008; Ybarra ve Mitchell, 2004a’dan akt: Burnukara, 2009: 6). Ancak teknolojik araçların kullanım deneyimini, günlük veya haftalık kullanım süresinden ziyade bu araştırmada ele alındığı gibi kullanılan yıl açısından inceleyen bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumları

Öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarına ilişkin bulgular Tablo 25’de sunulmuştur:

Tablo 25. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutuml Düzeyi

Boyutlar	N	X	SS
Güven	879	2,21	,73
Önyargı	912	2,34	,58
Kullanma	927	2,75	,91
Kaygı	935	2,80	,80
Toplam	791	2,46	,52

Tablo 25’de ortaöğretim öğrencilerinin, bilgisayara karşı tutumlarının genel ortalamasının $\bar{x}=2,46$ olduğu; alt boyutlarda ise ortalamanın $\bar{x}=2,21$ ile 2,80 arasında

değerler aldığı görülmüştür. Buna göre öğrencilerin bilgisayara karşı tüm boyutlarda olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir. Bilgisayarın; öğrenme gücünü çeken öğrencilere alternatifler sunması, internet etkileşimi ile farklı tür ve çok sayıda bilgiye ulaşılabilmeyi sağlaması, ağlar sayesinde araştırma, eğlence ve iletişim olanaklarını arttırması, öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutum geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

3.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Cinsiyetine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan t testi analizi sonuçları Tablo 26’da sunulmuştur:

Tablo 26. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Cinsiyete Göre Düzeyleri

Boyutlar	Cinsiyet	N	X	SS	Levene		t	SD	p
					F	p			
Güven	Erkek	432	2,25	,778	3,696	,055	1,750	871	,080
	Kız	441	2,17	,677					
Önyargı	Erkek	452	2,34	,609	,990	,320	,310	904	,756
	Kız	454	2,33	,563					
Kullanma	Erkek	458	2,78	,798	,063	,802	,920	919	,358
	Kız	463	2,73	1,01					
Kaygı	Erkek	458	2,88	,805	,001	,980	3,294	928	,001
	Kız	472	2,71	,792					
Genel	Erkek	397	2,50	,524	,036	,850	1,999	784	,046
	Kız	389	2,42	,523					

Tablo 26’da, ortaöğretim öğrencilerinin, cinsiyetlerine göre bilgisayara karşı tutumları incelendiğinde; erkeklerin $\bar{x}=2,25$ ile 2,88 arasında, kızların ise $\bar{x}=2,17$ ile 2,73 arasında değerler aldığı, “Güven”, “Önyargı” ve “Kullanma” boyutlarında anlamlı farklılığın olmadığı ($p>.05$); “Kaygı” ve “Genel” boyutlarında ise anlamlı farklılığın olduğu ($p<.05$) görülmektedir.

Buna göre Kaygı” ve “Genel” boyutları ele alındığında erkeklerin kızlara göre anlamlı bir farkla; bilgisayara karşı daha olumlu tutum sergiledikleri ve daha az kaygı duydukları söylenebilir. Erkek ve kızların, bilgisayar erişim ve bilgisayar kullanma imkânlarının farklı olması, öğrencilerin bilgisayar karşı tutumlarının da farklılaşmasına yol açmış olabilir.

3.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Okul Niteliğine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar karşı tutumlarının öğrenim gördükleri okul türüne göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Scheffe testi sonuçları Tablo 27’de özetlenmiştir:

Tablo 27.Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Okul Niteliğine Göre Durumu

	Gruplar	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Sch.	
Güven	(1) Mes. Lis	478	2,19	,732	,345	Gruplar arası	,791	2	,395	,727	,484	-
	(2) And. Lis.	225	2,27	,787		Grup içi	476,59	876	,544			
	(3) Gen Lis.	176	2,20	,683		Toplam	477,39	878				
	Toplam	879	2,21	,737								
Önyargı	(1) Mes. Lis	500	2,34	,605	,053	Gruplar arası	,407	2	,203	,594	,552	-
	(2) And. Lis.	230	2,36	,530		Grup içi	311,38	909	,343			
	(3) Gen Lis.	182	2,30	,594		Toplam	311,79	911				
	Toplam	912	2,34	,585								
Kullanma	(1) Mes. Lis	506	2,68	,771	,108	Gruplar arası	6,56	2	3,283	3,95	,020	1-2
	(2) And. Lis.	236	2,83	,854		Grup içi	767,13	924	,830			
	(3) Gen Lis.	185	2,87	1,26		Toplam	773,69	926				
	Toplam	927	2,75	,914								
Kaygı	(1) Mes. Lis	522	2,74	,812	,109	Gruplar arası	5,281	2	2,641	4,12	,016	1-2
	(2) And. Lis.	228	2,92	,807		Grup içi	596,59	932	,640			
	(3) Gen Lis.	185	2,80	,754		Toplam	601,87	934				
	Toplam	935	2,80	,802								
Genel	(1) Mes. Lis	424	2,43	,475	,149	Gruplar arası	,978	2	,489	1,77	,170	-
	(2) And. Lis.	204	2,52	,613		Grup içi	217,13	788	,276			
	(3) Gen Lis.	163	2,46	,528		Toplam	218,10	790				
	Toplam	791	2,46	,525								

Tablo 27’de, farklı nitelikteki okullarda öğrenim gören öğrencilerin, bilgisayara karşı tutumları $\bar{x}=2,19$ ile 2,92 arasında değerler aldığı görülmektedir. Farklılaşmanın anlamlılığını belirlemek üzere veriler üzerinde yapılan Anova testi sonunda “Kullanma” ve “Kaygı” boyutlarında okul niteliğine göre, bilgisayar tutumlarının anlamlı farklılaştığı ($p<.05$), “Güven” ve “Önyargı” boyutlarında ise bilgisayar tutumlarında anlamlı farklılaşmanın olmadığı ($p>.05$) tespit edilmiştir.

“Kullanma” ve “Kaygı” boyutlarındaki farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere veriler üzerinde Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre;

Her iki boyutta da bu farklılık Anadolu Lisesi’nde okuyan öğrenciler lehinedir. Buna göre Anadolu Lisesinde okuyan öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının Meslek Lisesinde okuyan öğrencilere göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

Anadolu Liseleri sınavla öğrenci kabul eden, bu nedenle de akademik başarısı daha iyi olan; buna karşılık Meslek Lisesi ve Genel Liseler, sınavla öğrenci almayıp akademik başarısı daha düşük öğrencilerin tercih ettikleri okullar niteliği taşımaktadır. Buna göre, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca Meslek Liselerinin birçok bölümünde bilgisayarlar, bir ders konusu veya uygulama sınavları için bir materyaldir. Bu yüzden Meslek Liselerindeki öğrencilerin bilgisayarlara karşı kaygı düzeyleri artabilmektedir. Bir başka ifade ile okul ortamının niteliği ve programın yapısı, öğrencilerin tutumları üzerinde etkili olmuş olabilir.

3.3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Sınıf Düzeyine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayar karşı tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Scheffe testi sonuçları Tablo 28’de özetlenmiştir:

Tablo 28. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

	Sınıf	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Sch.
Güven	(1) 9. Sınıf	294	2,30	,757	1,627	Gruplar arası	5,117	2	2,559	4,76 ,009	1-2
	(2) 10. sınıf	273	2,11	,678		Grup içi	469,191	873	,537		
	(3) 11. Sınıf	309	2,24	,755		Toplam	474,309	875			
	Toplam	876	2,22	,736							
Önyargı	(1) 9. Sınıf	318	2,32	,587	1,057	Gruplar arası	,256	2	,128	,376 ,687	-
	(2) 10. sınıf	275	2,33	,550		Grup içi	308,546	906	,341		
	(3) 11. Sınıf	316	2,36	,606		Toplam	308,802	908			
	Toplam	909	2,34	,583							
Kullanım	(1) 9. Sınıf	321	2,81	,821	,575	Gruplar arası	1,523	2	,761	,910 ,403	-
	(2) 10. sınıf	285	2,73	1,12		Grup içi	771,158	922	,836		
	(3) 11. Sınıf	319	2,72	,785		Toplam	772,681	924			
	Toplam	925	2,75	,914							
Kaygı	(1) 9. Sınıf	322	2,84	,817	,915	Gruplar arası	,703	2	,351	,552 ,576	-
	(2) 10. sınıf	288	2,78	,757		Grup içi	590,965	929	,636		
	(3) 11. Sınıf	322	2,78	,812		Toplam	591,668	931			
	Toplam	932	2,80	,797							
Genel	(1) 9. Sınıf	270	2,51	,515	,124	Gruplar arası	1,489	2	,745	2,71 ,067	-
	(2) 10. sınıf	238	2,40	,523		Grup içi	215,848	786	,275		
	(3) 11. Sınıf	281	2,46	,532		Toplam	217,338	788			
	Toplam	789	2,46	,525							

Tablo 28’de, farklı sınıf düzeyindeki öğrencilerin, bilgisayara karşı tutumları $\bar{x}=2,11$ ile 2,80 arasında değerler aldığı görülmektedir. Buradan farklı sınıf düzeyindeki tüm öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının yüksek olduğu söylenebilir. Farklılaşmanın anlamlılığını belirlemek üzere veriler yapılan Anova

testi sonunda “Güven” boyutunda sınıf düzeyine göre bilgisayar tutumlarında anlamlı farklılaşmanın olduğu ($p < .05$); buna karşın diğer boyutlarda anlamlı farklılaşmanın olmadığı ($p > .05$) belirlenmiştir.

Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre;

Buna göre 9. Sınıf öğrencilerinin bilgisayar kullanma konusunda 10. Sınıf öğrencilerine göre kendilerine daha fazla güvendikleri söylenebilir.

Bu durum, ortaöğretime yeni başlamış 9. sınıf öğrencilerinin, daha önce geçirmiş oldukları yoğun sınav kaygısından uzaklaşıp daha kolay bir süreç girmelerinden kaynaklanmış olabilir. Nitekim ilerleyen yıllarda derslerin ağırlaşması, yeni bir sınav sürecinin yaklaşması, zamanlarının büyük bir kısmını geçirecekleri dershaneye gitme durumlarının da ortaya çıkması ile öğrencilerin serbest zamanları azalabilmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin bilgisayar kullanmak için yeterli zaman bulamayıp, bu konuda güven kaybı yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

3.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Karşı Tutumlarının İnterneti Kullanma Amacına Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayar karşı tutumlarının internet kullanım amacına göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Scheffe testi sonuçları Tablo 29’da özetlenmiştir:

Tablo 29. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Amacına Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

	Amaç	N	X	SS	Lev. (p)	K T	df	KO	F	p	Sch.	
Güven	(1) Araştırma	277	2,19	,751	,308	Gruplar arası	5,258	6	,876			
	(2) Eğlence	207	2,34	,718		Grup içi	455,080	848	,537			
	(3) İletişim	129	2,21	,760		Toplam	460,337	854				
	(4) Ticari	6	1,88	1,04						1,63	,135	-
	(5) Kullanmıyorum	25	2,00	,822								
	(6) Araş-Eğlence	118	2,17	,644								
	(7) Araş-İletişim	93	2,21	,724								
	Toplam	855	2,22	,734								
Önyargı	(1) Araştırma	293	2,31	,602	,142	Gruplar arası	5,076	6	,846			
	(2) Eğlence	209	2,43	,565		Grup içi	291,497	876	,333			
	(3) İletişim	127	2,35	,589		Toplam	296,572	882				
	(4) Ticari	6	2,23	,950								
	(5) Kullanmıyorum	27	2,08	,481						2,54	,019	2-5
	(6) Araş-Eğlence	128	2,27	,564								
	(7) Araş-İletişim	93	2,42	,510								
	Toplam	883	2,34	,579								

Kullanma	(1) Araştırma	297	2,64	,820	Gruplar arası	16,056	6	2,676			
	(2) Eğlence	213	2,97	1,19	Grup içi	737,478	893	,826			
	(3) İletişim	135	2,79	,814	Toplam	753,534	899				
	(4) Ticari	6	2,70	,797					3,24	,004	1-2
	(5) Kullanmıyorum	26	2,54	,836							
	(6) Araş-Eğlence	131	2,68	,750							
	(7) Araş-İletişim	92	2,77	,746							
Toplam	900	2,76	,915								
Kaygı	(1) Araştırma	291	2,69	,836	Gruplar arası	14,706	6	2,451			
	(2) Eğlence	221	2,93	,790	Grup içi	552,109	899	,614			
	(3) İletişim	134	2,92	,725	Toplam	566,814	905				
	(4) Ticari	6	2,91	,816					3,99	,001	2-5
	(5) Kullanmıyorum	27	2,35	,925							
	(6) Araş-Eğlence	130	2,81	,751							
	(7) Araş-İletişim	97	2,82	,672							
Toplam	906	2,80	,791								
Genel	(1) Araştırma	247	2,40	,541	Gruplar arası	6,328	6	1,05			
	(2) Eğlence	188	2,60	,532	Grup içi	204,838	764	,268			
	(3) İletişim	117	2,47	,501	Toplam	211,166	770				
	(4) Ticari	6	2,30	,864					3,93	,001	1-2
	(5) Kullanmıyorum	24	2,21	,570							
	(6) Araş-Eğlence	110	2,42	,432							
	(7) Araş-İletişim	79	2,49	,490							
Toplam	771	2,46	,523								

Tablo 29’da ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları internet kullanım amacına göre incelendiğinde, interneti farklı amaçlarla kullanan öğrencilerin tamamının bilgisayara karşı olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir. Veriler üzerinde yapılan Anova testine göre; “Güven” boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken ($p > .05$) diğer boyutlarda anlamlı düzeyde farklılık olduğu ($p < .05$) belirlenmiştir. Farklılaşmanın anlamlılığını belirlemek üzere veriler üzerinde Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre:

“Önyargı” boyutunda, interneti eğlence için kullanan bireylerle, internet kullanmayan bireyler arasında anlamlı farklılık bulunmuş olup bu farklılık interneti eğlence için kullananlar lehinedir. Buna göre interneti eğlence için kullanan öğrencilerin bilgisayara karşı önyargılarının internet kullanmayan öğrencilere göre daha az olduğu söylenebilir.

“Kullanma” boyutunda, interneti eğlence için kullanan bireylerle, interneti araştırma yapmak için kullanan bireyler arasında anlamlı farklılık bulunmuş olup bu farklılık interneti eğlence için kullananlar lehinedir. Buna göre interneti eğlence için

kullanan öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının internet araştırma yapmak için kullanan öğrencilere göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

“Kaygı” boyutunda, interneti eğlence için kullanan bireylerle, internet kullanmayan bireyler arasında anlamlı farklılık bulunmuş olup, bu farklılık interneti eğlence için kullananlar lehinedir. Buna göre interneti eğlence için kullanan öğrencilerin bilgisayara karşı kaygı düzeylerinin internet kullanmayan öğrencilere göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

“Kullanma” boyutunda, interneti eğlence için kullanan bireylerle, interneti araştırma yapmak için kullanan bireyler arasında anlamlı farklılık bulunmuş olup bu farklılık interneti eğlence için kullananlar lehinedir. Buna göre interneti eğlence için kullanan öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının internet araştırma yapmak için kullanan öğrencilere göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

Bilgisayar ve internetin eğitim alanında ve günlük yaşamda gittikçe daha çok ihtiyaç duyulan, daha sık kullanılan bir araç olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden kullanmıyorum seçeneğinin diğer seçeneklerden ayrıldığı düşünülmektedir. Diğer taraftan interneti eğlence ve iletişim amaçlı kullananların tüm boyutlarda ve genelde daha olumlu tutuma sahip olmaları, bilgisayarların araştırma yapma ve eğitsel amaçlar için kullanması yerine daha çok eğlence ve iletişim amaçlı kullanıldığını göstermektedir.

Bu durum teknolojinin sosyal, bireysel, ekonomik vb. alanlarda yararlanılmasının önemini tam olarak anlayamadığı şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte, ergenlik çağındaki öğrencilerin bilgisayarı ağırlıklı olarak oyun, eğlence ve araştırma için kullandığı bilinmekte olup bilgisayarla çalışmanın öğrencilere daha eğlenceli geldiği yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Badagliacco 1990; Ogletree and Williams 1990; Shashaani 1994’den akt: Yaman ve Peker, 2012).

3.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Evlerinde İnternet Bulunmasına Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumlarının evlerinde internet bulunma değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan t testi analizi sonuçları Tablo 30’da sunulmuştur:

Tablo 30. Ortaöğretim Öğrencilerinin Evlerinde İnternet Bulunma Durumuna Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

Boyutlar	İnternet	N	X	SS	Levene		t	SD	P
					F	p			
Güven	Var	413	2,25	,758	,206	,650	1,425	874	,154
	Yok	463	2,18	,716					
önyargı	Var	428	2,37	,565	3,38	,066	1,758	906	,079
	Yok	480	2,30	,599					
Kullanma	Var	434	2,85	,797	,193	,660	3,007	922	,003
	Yok	490	2,67	1,00					
Kaygı	Var	437	2,89	,787	,123	,726	3,385	929	,001
	Yok	494	2,71	,808					
Genel	Var	374	2,52	,530	,802	,371	2,816	786	,005
	Yok	414	2,41	,517					

Tablo 30’da, evlerinde internet bulunan ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumlarının $\bar{x}=2,25$ ile 2,85 arasında; evlerinde internet bulunmayanların ise $\bar{x}=2,18$ ile 2,71 arasında değerler aldığı görülmektedir. Yapılan t testi sonucunda, “Kullanma”, “Kaygı” ve “Genel” boyutlarında bilgisayara karşı tutumun, evinde internet bulunan öğrenciler lehine anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre evinde internet bağlantısı bulunanların bulunmayanlara göre anlamlı farkla; bilgisayarı daha fazla kullandığı, bilgisayar kullanma konusunda daha az kaygılandığı ve bilgisayara karşı daha olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir.

Bu durum bilgisayara yönelik tutumu düşük düzeyde olan öğrencilerin evlerine internet ve bilgisayar bulunmasını istememelerinin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, bilgisayar ve internet bulunan öğrencilerin, bilgisayarla değişik şekillerde (oyun, araştırma, iletişim) daha fazla etkileşim içerisinde olmalarından bilgisayara olumlu tutum geliştirdikleri söylenebilir. Bulgular alanyazında yapılan araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Deniz, 2000)

3.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayar karşı tutumlarının bilgisayar kullanma düzeyine göre farklılaşma durumunu belirlemek üzere yapılan Anova testi ve Scheffe testi sonuçları Tablo 31’de özetlenmiştir:

Tablo 31. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Düzeyine Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

Gruplar	N	X	SS	Lev. p	K T	df	KO	F	p	Sch.	
Güven	(1)Temel	134	1,99	,850	Gruplar arası	15,254	2	7,627			
	(2) Orta	559	2,20	,679	Grup içi	460,844	872	,528	14,4	,000	1-2
	(3) İleri	182	2,43	,767	Toplam	476,098	874				1-3
	Toplam	875	2,22	,738							2-3
Önyargı	(1)Temel	142	2,26	,633	Gruplar arası	2,681	2	1,340			
	(2) Orta	582	2,32	,561	Grup içi	307,839	902	,341	3,92	,020	1-3
	(3) İleri	181	2,44	,613	Toplam	310,520	904				
	Toplam	905	2,34	,586							
Kullanma	(1)Temel	140	2,58	,849	Gruplar arası	9,726	2	4,863			
	(2) Orta	593	2,75	,952	Grup içi	759,892	917	,829	5,86	,003	1-3
	(3) İleri	187	2,92	,812	Toplam	769,618	919				
	Toplam	920	2,76	,915							
Kaygı	(1)Temel	144	2,62	,825	Gruplar arası	11,425	2	5,712			
	(2) Orta	596	2,78	,776	Grup içi	586,813	926	,634	9,01	,000	1-3
	(3) İleri	189	2,99	,834	Toplam	598,237	928				2-3
	Toplam	929	2,80	,802							
Genel	(1)Temel	120	2,27	,569	Gruplar arası	10,021	2	5,010			
	(2) Orta	503	2,45	,494	Grup içi	207,778	785	,265	18,9	,000	1-2
	(3) İleri	165	2,64	,531	Toplam	217,799	787				1-3
	Toplam	788	2,47	,526							2-3

Tablo 31’de ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları bilgisayar kullanım düzeyine göre incelendiğinde, farklı bilgisayar kullanım düzeylerine sahip öğrencilerin tamamının olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir. Diğer taraftan, veriler üzerinde yapılan Anova testi sonunda bilgisayar kullanım seviyesine göre öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p < .05$) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonunda ise;

“Güven” boyutunda; bilgisayar kullanımı orta ve ileri düzeyde olan öğrencilerin temel düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre ve bilgisayar kullanımı ileri düzeyde olan öğrencilerin orta düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre, bilgisayar kullanımına karşı kendilerine daha fazla güvendikleri söylenebilir.

“Önyargı” ve “Kullanma” boyutunda; bilgisayar kullanımı temel düzeyde olan öğrencilerin ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre bilgisayar

kullanımına karşı daha önyargılı ve kullanım isteklerinin daha az olduğu söylenebilir. “Kaygı” boyutunda; bilgisayar kullanımı ileri düzeyde olan öğrencilerin temel ve orta düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre bilgisayar kullanımı konusunda daha az kaygılandıkları söylenebilir.

Bilgisayara karşı tutum genel olarak incelendiğinde de diğer bulgularla tutarlılık göstermektedir. Buna göre; bilgisayar kullanımı orta ve ileri düzeyde olan öğrencilerin temel düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre ve ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin ise bilgisayar kullanımı orta düzeyde olan öğrencilere göre bilgisayara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalar bulguları doğrular niteliktedir. Nitekim bilgisayarla ilgili deneyim, kullanım sıklığı ve erişim koşulları öz-yeterlik algısını etkilemektedir (Aşkar ve Umay, 2001). Byrne ve Lyons’da (2001) önceden bilgisayar deneyimine sahip olan öğrencilerin bilgisayar konusunda daha başarılı olduğunu tespit etmişlerdir (Akt: Erdoğan, 2005: 54).

3.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Bilgisayar Kursuna Katılmasına Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumlarının bilgisayar kursuna katılma değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan t testi analiz sonuçları Tablo 32’de sunulmuştur:

Tablo 32. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Kursuna Katılma Durumuna Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

Fak.	Kurs	N	X	Ss	Levene		t	SD	p
					F	p			
Güven	Evet	79	2,39	,940	2,35	,126	2,193	865	,029
	Hayır	788	2,20	,714					
Önyargı	Evet	81	2,49	,598	,140	,708	2,541	895	,011
	Hayır	816	2,32	,579					
Kullanma	Evet	80	2,84	,847	,612	,434	,842	911	,400
	Hayır	833	2,75	,925					
Kaygı	Evet	83	2,90	,795	,072	,788	1,225	920	,221
	Hayır	839	2,79	,805					
Genel	Evet	69	2,62	,584	2,49	,114	2,510	779	,012
	Hayır	712	2,45	,518					

Tablo 32’de, bilgisayar kursuna katılan ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumlarının $\bar{x}=2,39$ ile 2,90; katılmayan öğrencilerin ise $\bar{x}=2,20$ ile 2,79 arasında değerler aldığı görülmektedir. Bilgisayar kursuna katılan ve katılmayan öğrencilerin genel olarak bilgisayara karşı tutumlarının yüksek olduğu söylenebilir. Yapılan t testi sonunda “Güven”, “Önyargı” ve “Genel” boyutlarında bilgisayara

karşı tutumun, bilgisayar kursuna katılan öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir ($p < .05$). Buna göre bilgisayar kursuna katılanların katılmayanlara göre anlamlı farkla; bilgisayarı kullanma konusunda kendilerine daha fazla güvendikleri, bilgisayar kullanma konusunda daha az önyargılı oldukları ve bilgisayara karşı daha olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir.

Bilgisayar kursuna katılan öğrencilerin, bilgisayara karşı zaten olumlu bir tutum içerisinde oldukları için katıldıkları veya katıldıktan sonra bilgisayara karşı olumlu tutum geliştirdikleri, bu durumu beraberinde getirdiği söylenebilir. Ayrıca kurs boyunca bilgisayarı kullanma ve ondan etkin yararlanma yollarını öğrenmiş olmaları, öğrencilerin bilgisayarın önemini daha iyi anlamalarını sağlamış da olabilir. Nitekim Uzunboylu (1995) yaptığı çalışmasında benzer bulgulara ulaşmıştır.

3.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının İnternet Kullanma Sıklıklarına Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının internet kullanma sıklığına göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 33’de sunulmuştur:

Tablo 33. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Sıklığına Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

BOYUTLAR		Güven boyutu	Önyargı boyutu	Kullanma boyutu	Kaygı boyutu	Genel
Haftalık İnternet Kullanma Sıklığı	r	,144	,044	,076	,067	,127
	p	,000	,223	,034	,061	,001
	N	747	766	779	784	676

Tablo 33’de, ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanma sıklığı ile “Güven”, “Kullanma” ve “Genel” boyutları arasında anlamlı ve pozitif ilişkinin olduğu ($p < .05$); buna karşılık diğer boyutlarda internet kullanım sıklığı ile tutum arasında bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir ($p > .05$). Buna göre internet kullanım sıklığı arttıkça anlamlı farklılaşmanın olduğu boyutlarda bilgisayara karşı tutumların daha olumlu hale geldiği söylenebilir. Bu durumda, interneti kullanma sıklığının artmasıyla, bilgisayarı kullanma ve güvenme konusunda olumlu tutumlar gelişebilmektedir.

3.9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Akademi Başarı Düzeyine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının akademik başarıya göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 34’de sunulmuştur:

Tablo 34. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının Okul Başarı Düzeyine Göre Düzeyi

BOYUTLAR		Güven	Önyargı	Kullanma	Kaygı	Genel
Okul Başarısı	r	,032	,032	,028	,080	,066
	p	,430	,421	,483	,042	,116
	N	626	641	651	656	562

Tablo 34’de, ortaöğretim öğrencilerinin akademik başarıları ile “Kaygı” , boyutu arasında anlamlı ve pozitif ilişkinin olduğu ($p < .05$); buna karşılık diğer boyutlarda okul başarıları ile tutum arasında bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir ($p > .05$). Buna göre internet kullanım sıklığı arttıkça bilgisayara karşı duyulan kaygı düzeyinin azaldığı, bunun yanı sıra bilgisayara karşı olumlu tutumun arttığı söylenebilir.

Nitekim son zamanlarda birçok araştırmacı tarafından, teknolojinin akademik başarı üzerinde olumlu bir rol oynadığını kanıtlayan çalışmalar yayımlanmıştır. Edutopia, Kuzey Merkez Bölge Eğitim Laboratuvarı (NCREL) ve Eğitimsel Teknolojide Uygulamalı Araştırma Merkezi (CARET) gibi birçok örgüt belge niteliğindeki araştırmalarında teknolojinin akademik başarıyı arttırdığını tespit etmişlerdir (Foltos,2002’den akt: Hangül ve Üzel, 2010). “*Bunun yanı sıra; teknoloji, öğrenmeye olan çok disiplinli yaklaşımı destekler. Farklı disiplinleri entegre etmek öğrencilerin; matematiksel, mantıksal, bilimsel, sanatsal, dilsel ve sosyal alanlardaki bilgilerini yaşamlarıyla birleştirmelerini sağlayarak dünyayla olan etkileşimlerini netleştirir ve yaşamlarına anlam kazandırır*” (Wolf, 2003’den akt: Hangül ve Üzel, 2010).

3.10. Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilgisayara Karşı Tutumlarının İnternet Kullanma Deneyimine Göre Durumu

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının, internet kullanım deneyimine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 35’de sunulmuştur:

Tablo 35. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanma Deneyimlerine Göre Bilgisayara Karşı Tutumları

BOYUTLAR		Güven	Önyargı	Kullanma	Kaygı	Genel
İnterneti	r	,056	,098	,122	,142	,139
Kullanım	p	,108	,004	,000	,000	,000
Deneyimi	N	825	848	860	872	743

Tablo 35’de, ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım deneyimi ile “Güven”, boyutu dışındaki boyutlarda anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu ($p<.05$) görülmektedir. Buna göre internet kullanım deneyimi arttıkça bilgisayara karşı duyulan kaygı ve önyargı gibi olumsuz tutumların azaldığı, bunun yanı sıra kullanım konusunda bilgisayara karşı olumlu tutumun arttığı söylenebilir.

Bu durumda, internet kullanım deneyimi fazla olan ve interneti kullanma beceri ve yeterlikleri yüksek olan öğrencilerin, bilgisayardan ve internetten daha etkin yararlanarak, bilgisayara karşı da olumlu tutum geliştirdikleri söylenebilir.

3.11. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık ve Siber Zorba/Kurban Düzeyleri İle Bilgisayara Karşı Tutumları Arasındaki İlişki

Ortaöğretim öğrencilerin bilgisayara karşı tutumlarının, internet bağımlılık ve siber zorba/kurban düzeylerine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan test analizi sonuçları Tablo 36’da sunulmuştur:

Tablo 36. Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık ve Siber Zorbalık Düzeyleri İle Bilgisayara Karşı Tutumları Arasındaki İlişki

BOYUTLAR	Bağımlılık	Siber Kurban	Siber Zorba
	r	,056	,098
Tutum	p	,108	,004
	N	825	848

Tablo 36’da, ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları ile siber zorbalık ve internet bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin $r=0,56$ ile $0,438$ arasında değerler aldığı görülmektedir. İnternet bağımlılık düzeyi ve bilgisayara karşı tutum arasında anlamlı farklılık bulunmazken ($p>.05$), siber zorba/kurban olma ile tutum arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki ($p<.05$) olduğu görülmektedir. Buna göre bilgisayara karşı olumlu tutum arttıkça siber zorba/kurban olma düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Sadece bilgisayar tutumlarına bakarak siber zorba/kurban olma düzeyini yorumlamak doğru olmayacaktır. Çünkü siber zorba/kurban olma durumları, bilgisayar tutumları dışında birçok dış etmenden etkilenmektedir. Nitekim

araştırmalar öğrenciler arasında yaşanan siber zorbalığın temel nedenlerinden birinin bozulan arkadaşlık ilişkileri olduğuna dikkat çekmektedir.

“Diğer yandan bazı öğrencilerin kıskançlık, bazılarının ise farklı alt kimliklere yönelik sahip oldukları olumsuz önyargılar nedeniyle siber zorbalığa yöneldikleri saptanmıştır. Bununla birlikte bazı öğrencilerin kurbanı, grup dışına itmek ya da grup içerisinde kendi yerini korumak amacıyla da siber zorbalık davranışı sergiledikleri belirlenmiştir” (Hoff ve Mitchell, 2009’dan akt: Özdemir ve Akar, 2011). Bu nedenle özellikle siber zorbalarda, sosyal desteğin arttırılmasıyla bu olumsuz tutum azaltılmaya çalışılabilir.

V. BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar ile bu sonuçlardan yola çıkılarak, Ortaöğretim öğrencilerinin İnternet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumları ele alınarak, teknoloji kullanımında yaşadıkları olumsuzluklara yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. Sonuçlar

1. Ortaöğretim öğrencileri, muhtemel internet bağımlısı grubunda yer almaktadırlar. Bu durum, ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılıkları konusunda, ilerleyen dönemlerde hem psikolojik ve sosyal hem de akademik bir takım sorunlar yaşayacakları şeklinde yorumlanabilir.

2. Öğrencilerin internet bağımlılık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre hem kız hem de erkek öğrenciler muhtemel internet bağımlısı olmakla birlikte erkekler kızlara göre daha fazla internet bağımlısıdırlar. Dolayısıyla erkek öğrencilerin, internet bağımlısı olma konusunda daha ciddi bir tehdit altında buldukları söylenebilir.

3. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri okul niteliğine göre incelendiğinde; Anadolu Lisesi öğrencileri, Meslek Lisesi ve Genel Lise öğrencilerine göre anlamlı bir farkla daha fazla internet bağımlısıdırlar. Bu durum, akademik düzeyi diğerlerine göre daha yüksek olan Anadolu Lisesi öğrencilerinin, hem araştırma maksatlı olarak interneti daha fazla kullanmalarının; hem de okul ve öğrenme ile ilgili sorumluluklarını daha çabuk yerine getirmeleri nedeniyle serbest zamanlarının daha çok olması, bu duruma neden olmuş olabilir.

4. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri sınıf düzeyine göre incelendiğinde; sınıf düzeyi arttıkça, öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinde bir düşüş yaşanmaktadır. Buna göre, alt sınıf öğrencilerinin internet bağımlısı olma konusunda daha büyük risk altında oldukları söylenebilir.

5. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin internet kullanma amacına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiş olup. Buna göre:

İnterneti eğlence amaçlı olarak kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha bağımlı durumda iken bağımlılığı en düşük olan öğrenciler araştırma amaçlı olarak interneti kullanan öğrencilerdir. İnterneti araştırma için kullanan bireylerle, interneti

iletişim ve araştırma-iletişim için kullanan bireyler arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olup, interneti araştırma için kullananlar daha fazla internet bağımlıdır.

İnterneti eğlence için kullanan öğrenciler ile araştırma-eğlence, araştırma-iletişim kullanan ve internet kullanmam diyen öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmakta olup interneti eğlence için kullanan bireylerin araştırma-eğlence, araştırma iletişim ve internet kullanmam diyen öğrencilere göre daha bağımlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan interneti iletişim amacıyla kullananlarla araştırma-iletişim ve araştırma-eğlence için kullananlar arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuş olup iletişim için kullananların bağımlılık düzeyleri diğerlerine göre daha yüksektir.

6. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri evinde internet bulunma durumuna göre incelendiğinde; evinde internet bulunan öğrenciler, bulunmayanlara göre anlamlı bir farkla daha fazla internet bağımlıdır.

7. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri bilgisayar kullanma seviyesine göre incelenmiş olup, Öğrencilerin bilgisayarı kullanma becerileri iyileştikçe internet bağımlılık düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Buna göre bilgisayarı kullanma becerisinin, öğrencileri internet bağımlılığına yönelttiği söylenebilir.

8. Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri bilgisayar kursuna katılma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bilgisayar kursuna katılan öğrenciler, katılmayanlara göre anlamlı bir farkla daha internet bağımlıdır.

9. Ortaöğretim öğrencilerinin internet kullanım sıklığı ve internet kullanım deneyimi ile internet bağımlılık düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, öğrencilerin internet kullanım sıklıkları ve deneyim düzeyleri arttıkça internet bağımlılıklarının da arttığı söylenebilir. Buna karşın, akademik başarıları ile internet bağımlılık düzeyleri arasında bir ilişkinin bulunmadığı görülmüştür.

10. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri incelendiğinde:

Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeylerinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Boyutlar incelendiğinde ise; siber zorba/kurban olma durumları şu şekildedir:

Ölçeğin geneline bakıldığında siber kurban olma düzeyinin siber zorbalık yapma düzeyinden daha düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin, en fazla siber kurban olduğu boyut siber ortamda engelleme ve zarar verme ile söylenti çıkarma; en az kurban oldukları boyut ise cinsel zorbalıktır. Diğer taraftan en fazla zorbalık yaptıkları boyut söylenti çıkarmayken en az zorbalık yaptıkları boyut cinsel zorbalıktır. Buna göre cinsel zorbalığın, diğer boyutlara göre hem zorbalık yapma hem de maruz kalma yönünde daha az karşılaşılan bir durum olduğu söylenebilir.

Ayrıca siber zorbalık yapma ve siber kurban olma davranışları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre siber zorbalık yapma arttıkça kurban olma durumlarının da arttığı söylenebilir.

11. Öğrencilerin siber zorba/kurban olma düzeylerini belirlemek için ilgili ölçek uygulanmış; bu veriler üzerine cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Buna göre;

Ölçeğin tüm boyutlarında, ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı düzeyde farklılığın bulunduğu ve bu farklılaşmanın erkekler aleyhine olduğu görülmektedir. Bu durumda erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorba/kurban oldukları söylenebilir.

12. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri okul niteliğine göre incelendiğinde;

Siber zorbalığın “Engelleme ve zarar verme”, ”Söylenti çıkarma” ve “Genel” boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Buna göre: Anadolu Lisesi öğrencilerinin Meslek Lisesi öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca siber kurban olma durumları ile okul niteliği arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmemektedir.

13. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri sınıf düzeyine göre incelendiğinde;

Siber kurban ölçeğinin “Siber ortamda engelleme ve zarar verme” faktörünün anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Buna göre; “Siber ortamda engelleme ve zarar verme”, boyutunda 11. Sınıf öğrencilerinin 10. Sınıf öğrencilerine göre daha fazla siber kurban oldukları ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalık ile sınıf düzeyi arasında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamaktadır.

14. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri internet kullanma amacına göre incelendiğinde tüm boyutlarda anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Siber kurban ölçeği incelendiğinde:

”Siber ortamda cinsel zorbalık” boyutunda; interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin, siber ortamda daha fazla cinsel kurban oldukları,

”Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutunda interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin araştırma amacıyla kullanan ve internet kullanmayan öğrencilere göre ve interneti iletişim için kullanan öğrencilerin internet kullanmayan öğrencilere göre daha fazla engelleme ve zarar verme kurbanı oldukları,

”Siber ortamda söylenti çıkarma” boyutunda interneti ticari amaçla kullanan öğrencilerin, araştırma amacıyla kullanan öğrencilere göre siber ortamda daha fazla söylenti çıkarma kurbanı oldukları,

Siber kurban ölçeğinin geneline bakıldığında ise interneti ticari amaçla kullananların, internet kullanmayanlara göre daha fazla siber kurban oldukları söylenebilir.

Siber zorba ölçeği incelendiğinde:

”Siber ortamda cinsel zorbalık” boyutunda interneti ticari amaçla kullanan öğrencilerin, siber ortamda daha fazla cinsel zorba oldukları,

”Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutunda interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin araştırma amacıyla kullanan öğrencilere göre, interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin internet kullanmayan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda engelleme ve zarar verme zorbalığı yaptıkları,

”Siber ortamda söylenti çıkarma” boyutunda interneti eğlence ve iletişim amacıyla kullanan öğrencilerin, internet kullanmayanlara göre, siber ortamda söylenti çıkarma konusunda daha fazla zorbalık yaptıkları,

Siber zorba ölçeğinin geneline bakıldığında ise interneti eğlence amaçlı kullananların, internet kullanmayanlara ve interneti araştırma amacıyla kullananlara göre daha fazla zorbalık yaptıkları söylenebilir.

15. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri evinde internet bulunma durumuna göre incelendiğinde: Siber kurban ölçeğinin “Siber Ortamda Engelleme ve Zarar Verme” ve “Genel” boyutlarında evinde internet

bulunan öğrencilerin, bulunmayanlara göre daha fazla siber kurban oldukları söylenebilir.

Siber zorba ölçeğinde ise; “Siber Ortamda Söylenti Çıkarma” ve “Genel” boyutlarında evinde internet bağlantısı bulunanlar internet bağlantısı bulunmayanlara göre daha fazla zorbalık yapmaktadır.

16. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri bilgisayar kullanma seviyesine göre incelendiğinde; Siber kurban olma ile bilgisayar kullanma seviyesi arasında anlamlı düzeyde farklılığın olduğu görülmüştür. Buna göre siber kurban ölçeğinin:

“Siber ortamda cinsel zorbalık” boyutunda ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin temel düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda cinsel kurban oldukları,

”Siber ortamda engelleme ve zarar verme” boyutunda ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin orta düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda engelleme ve zarar verme kurbanı oldukları,

Siber ortamda söylenti çıkarma” boyutunda ve siber kurban ölçeğinin geneline bakıldığında; ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilerin orta düzeyde kullanan öğrencilere göre daha fazla siber ortamda söylenti çıkarma kurbanı oldukları, söylenebilir.

Ayrıca siber zorbalık düzeyinin bilgisayar kullanma seviyesi arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

17. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri bilgisayar kursuna katılma durumuna göre incelendiğinde; aralarında anlamlı düzeyde farklılaşmanın bulunmamakta, dolayısıyla bilgisayar kursuna katılma siber zorba/kurban olma düzeylerini etkilememektedir.

18. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri ile internet kullanımını arasındaki ilişki incelendiğinde; siber zorba/kurban ölçeklerinin tüm alt boyutları ile internet kullanma sıklığı arasında pozitif ve anlamlı ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre internet kullanım sıklığı arttıkça siber zorba/kurban olma düzeyleri artmakta, internet kullanım sıklığı azaldıkça siber zorba/kurban olma düzeyleri de azalmaktadır.

19. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba/kurban olma düzeyleri akademik başarıya göre incelendiğinde; aralarında anlamlı düzeyde farklılaşmanın bulunmadığı görülmüştür. Buna göre; akademik başarı siber zorba/kurban olma düzeylerini etkilememektedir.

20. Ortaöğretim öğrencilerinin siber kurban olma düzeyleri internet kullanma deneyimine göre incelendiğinde; siber kurban olma ile internet kullanma deneyimi arasında anlamlı düzeyde ve pozitif yönlü anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Buna göre internet kullanma deneyimi arttıkça siber zorba/kurban olma düzeyinin artacağı, azaldıkça siber zorba/kurban olma düzeyinin azalacağı söylenebilir.

Ayrıca siber zorbalık ile internet kullanma deneyimi arasında anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür.

21. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları incelendiğinde:

Öğrencilerin bilgisayara karşı oldukça yüksek düzeyde olumlu tutum sergiledikleri, boyutlar incelendiğinde ise; öğrencilerin bilgisayar konusunda kendilerine güvendikleri, kaygı duymadıkları ve bilgisayara karşı önyargılı olmadıkları söylenebilir.

22. Öğrencilerin bilgisayar karşı tutumları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; “Kaygı” ve “Genel” boyutlarında erkekler lehine anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Buna göre; “Kaygı” ve “Genel” boyutlarında erkeklerin bilgisayara karşı tutumlarının kızlara göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

23. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları okul niteliğine göre incelendiğinde;

“Kullanma” ve “Kaygı” boyutlarında, Anadolu Lisesi öğrencileri ile Meslek Lisesi öğrencileri arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Buna göre Anadolu Lisesinde okuyan öğrencilerin bilgisayara karşı tutumları Meslek Lisesinde okuyan öğrencilere göre daha olumludur.

24. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları sınıf düzeyine göre incelendiğinde; “Güven” boyutunda 9. sınıf ile 10.sınıf öğrencileri arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Buna göre “Güven” boyutunda 9. sınıf öğrencileri bilgisayar kullanımı konusunda 10. sınıf öğrencilerine göre kendilerine daha çok güvenmektedir.

25. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları internet kullanma amacına göre incelendiğinde, “Güven” boyutu dışındaki tüm boyutlarda anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Buna göre:

“Önyargı” ve “Kaygı” boyutunda; interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutumlarının düzeyi internet kullanmayan öğrencilere göre daha yüksektir.

“Kullanma” ve “Genel” boyutlarında ise; interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutumlarının düzeyi interneti araştırma amacıyla kullanan öğrencilere göre daha yüksektir.

26. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları evinde internet bulunma durumuna göre incelendiğinde; “Güven” ve “Önyargı” boyutu dışındaki boyutlarda anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Buna göre:

“Kullanma”, “Kaygı” ve “Genel” boyutlarında evinde internet bağlantısı olan öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutum düzeyleri evinde internet bulunmayan öğrencilere göre daha yüksektir.

27. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları bilgisayar kullanma düzeyine göre incelendiğinde; tüm boyutlarda anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Buna göre:

“Güven” ve “Genel” boyutlarında; bilgisayar kullanımı orta ve ileri düzeyde olan öğrencilerin temel düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre ve bilgisayar kullanımı ileri düzeyde olan öğrencilerin orta düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre, bilgisayar kullanımına karşı kendilerine daha fazla güvendikleri ve tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir.

“Önyargı” ve “Kullanma” boyutunda; bilgisayar kullanımı temel düzeyde olan öğrencilerin ileri düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre bilgisayar kullanımına karşı daha önyargılı olduğu söylenebilir.

“Kaygı” boyutunda; bilgisayar kullanımı ileri düzeyde olan öğrencilerin temel ve orta düzeyde bilgisayar kullanan öğrencilere göre bilgisayar kullanımı konusunda daha az kaygılandıkları söylenebilir.

28. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları bilgisayar kursuna katılma durumuna göre incelendiğinde; “Güven”, “Önyargı” ve “Genel” boyutlarında anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiş olup, buna göre: bilgisayar kursuna katılan

öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutum düzeylerinin, katılmayanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

29. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları internet kullanım sıklığına göre incelendiğinde; “Güven” , “Kullanma” ve “Genel” boyutları ile internet kullanma sıklığı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre internet kullanma sıklığı arttıkça bilgisayara karşı olumlu tutumların da arttığı, sıklık azaldıkça bilgisayara karşı olumlu tutumların azaldığı söylenebilir.

30. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları akademik başarı düzeyine göre incelendiğinde; “Kaygı” boyutu ile akademik başarı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu; buna göre internet kullanım sıklığı arttıkça bilgisayara karşı duyulan kaygı düzeyinin azaldığı, bunun yanı sıra bilgisayara karşı olumlu tutumun arttığı söylenebilir. Diğer boyutlarda ise anlamlı düzeyde farklılığa rastlanmamaktadır. Dolayısı ile diğer boyutlarda akademik başarının bilgisayar tutumunu etkilemediği söylenebilir.

31. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları internet kullanma deneyimine göre incelendiğinde; “Güven”, boyutu dışındaki boyutlarda pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre internet kullanım deneyimi arttıkça bilgisayara karşı duyulan kaygı ve önyargı gibi olumsuzlukların azaldığı, bunun yanı sıra kullanım konusunda bilgisayara karşı olumlu tutumun arttığı söylenebilir.

32. Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayara karşı tutumları internet bağımlılık ve siber zorba/kurban düzeylerine göre incelendiğinde; internet bağımlılık düzeyi ve bilgisayara karşı tutum arasında anlamlı farklılaşma bulunmazken, siber zorba/kurban olma ile tutum arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre bilgisayara karşı olumlu tutum arttıkça siber zorba/kurban olma düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

2. Öneriler

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak şunlar önerilebilir:

1. İnternete ulaşma ve kullanma imkânlarının kontrol altına alınması; belirli sınırlamaların getirilmesi; internet bağımlılığının zararları konusunda özellikle

öğretmen, veli ve öğrencilerin bilinçlenmesi için eğitim çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

2. Öğrencilerin serbest zamanlarında ilgilenebilecekleri daha eğitsel ilgi ve çalışma alanları belirlenerek öğrencilerin bunlara katılımlarının teşvik edilmesi, internet bağımlısı olma ihtimalini zayıflatarak daha olumlu sonuçlar alınabilir.

3. Öğrenci ile velisi arasında, etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesi için, okul psikolojik danışmanları tarafından, özellikle velilere yönelik, iletişim seminerleri düzenlenerek internet kaynaklı olumsuz tutumlar azaltılabilir.

4. Arkadaşları ile yüz yüze ilişkilerin özendirilmesi ve sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi yönünde, okul psikolojik danışmanları tarafından, bireysel ve grup çalışmaları yapılarak, öğrencilerin siber ağlardan uzaklaşması ve daha sosyal bireyler olması sağlanabilir.

5. Evde internetin bulunmaması ya da velilerin, çocuklarının internete girme süreleri ve amaçları konusunda belirli sınırlamalar getirmeleri, çocuklarını bağımlılık riskinden korumaya katkı sağlayabilir.

6. Öğrencilerin bilgisayar kursuna katılma ya da bilgisayarı öğrenme süreçlerinde internet ya da bilgisayar bağımlılığı, bilgisayar ve internetin hangi amaçlarla nasıl kullanılması gerektiği gibi konularda bilgilendirilmelerinin, onların internet bağımlısı haline gelme riskini azaltabilir.

7. Siber mağduriyetin önlenmesi için hazırlanan programlarda ailelere çocuklarının internet etkinliklerini uygun şekilde denetlemelerini sağlayan becerilerin kazandırılması gerekmektedir. Topçu, çocuğun internete girmesinin yasaklanmasının ve cezalandırılmasının uygun yöntemler olmadığı en iyi yöntemin çocuğun interneti güvenli bir şekilde kullanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması olduğu bildirilmektedir (Topçu, 2008).

8. Araştırmanın ortaöğretim öğrencileri ile sınırlı olması bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Bu nedenle araştırmada incelenen değişkenlerin ergenler dışındaki örneklem grupları üzerinde de çalışılması önerilebilir.

9. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkalarına zarar vermek isteyen kişiler kısa bir süre içinde çok sayıda kişiye ulaşabilirler. Bu durum birçok insanın siber zorbalığa maruz kalma açısından risk altında olduğunu göstermektedir. Özellikle okullarda öğrenciler bu araçları; eğlenmek, şakalaşmak veya intikam

almak için kullanabilir. Bundan dolayı okul psikolojik danışmanı, bilgi-iletişim teknolojilerinin doğru kullanılması ve siber zorbalığın belirti ve sonuçlarının neler olduğu, siber zorbalıkla başa çıkma gibi konularda ailelere, öğretmenlere ve öğrencilere seminerler düzenlemelidir. Bu çalışmalarda çocukların teknoloji kullanimlarını denetlenebilmek için neler yapması gerektiği konusundaki bilgilendirilmeler büyük önem taşımaktadır.

10. Okul psikolojik danışmanın gelişimsel rehberlik hizmetleri kapsamında öğrencileri, çatışma çözme stratejileri, sosyal beceri eğitimi, duyguların ifade edilmesi ve davranış kontrolü konularında psiko eğitim seminerleri düzenleyerek siber zorba davranışların azalmasını sağlayabilir.

11. Siber zorba ve mağdurların, grupla ve bireysel psikolojik danışma hizmetinden yararlanması sağlanabilir. Bireysel ve grupla psikolojik danışma siber zorbaların saldırgan davranışlar yerine daha uygun davranışlar kazanmasını, siber mağdurların ise kaçınma, ilgilenmeme, üzülme, öfkelenme ve boyun eğme gibi davranışlar yerine daha etkili davranışlar göstermesine katkı sağlayabilir.

12. İnternet ortamında bireyler gerçek hayattaki davranışlarından farklı davranışlar sergileyebilmektedir. Mevcut empati ölçekleri siber ortamda kişilerin empati kurabilme becerilerini ve eğilimlerini ölçemeyebilir. Dolayısıyla, bireylerin siber ortamda empati düzeylerini ölçebilen ölçeklerin geliştirilmesi siber zorbalığın azaltılmasında katkı sağlayabilir.

13. Ülkemizde oldukça sık kullanılan internet kafelerin düzenli denetiminin sağlanması siber zorbalığın önlenmesine yardımcı olabilir.

14. Öğrencilerin bilgisayara karşı olumlu tutum düzeyi oldukça yüksektir, tutum ile internet bağımlılık ve siber zorba/kurban olma durumları arasında ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla bilgisayar kullanımının bilinçlendirilmesi ile internetin getirdiği olumsuz durumlar azaltılabilir.

15. Ölçekler internet ortamında uygulanarak daha fazla kişiye ulaşılarak daha genel bir sonuç elde edilebilir. Ayrıca bilgisayar tutumlarının bölgesel olarak, yıllara göre nasıl değiştiği araştırılmalıdır.

16. İnternetin olumlu kullanımını arttırmak için öğretmen ve velilerin de bilgisayar tutumlarının olumlu olması gerekmektedir. Tüm branşlardaki öğretmenler

için ve aileler için bilgisayar tutum ölçekleri geliştirilerek öğretmen ve ailelerin bilgisayara karşı tutumları hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.

17. Bilgisayara karşı olumsuz tutumları olumluya çevirmek için hangi yöntem ve tekniklerin veya yaklaşımların kullanılabilceği incelenmelidir.

18. Daha genellenebilir sonuçlara ulaşabilmek için araştırmanın farklı illerdeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda yapılması, çalışmada kullanılan değişkenlerin dışında farklı değişkenlerle de birlikte ele alınması, internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayar tutumlarının bu değişkenlere göre karşılaştırılması önerilebilir.

19. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda başka örneklerle çalışılmasının gruplar arasında karşılaştırma yapılması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

20. Yapılan bu çalışma nicel bir çalışmadır ve bu yüzden katılımcıların internet bağımlılık, siber zorba/kurban ve bilgisayara karşı tutum ile ilgili öznel yaşantılarını yansıtmamaktadır. Gelecekte bu konuda yapılacak nitel çalışmaların öğrencilerin internet bağımlılık, siber zorba/kurban ve bilgisayara karşı tutum ile ilgili bireysel yaşantılarını daha derinden incelenmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- ADIGÜZEL, Abdullah; “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Öğretmen Niteliklerinde Yeni Bir Boyut: Bilgi Okuryazarlığı”. **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 167, 2005, Çevrimiçi: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/167/index3-adiguzel.htm> (01.09.2012).
- AFTAB, Parry; Parenting Online, 2005. <http://wiredkids.org/resources/documents/pdf/parentingonline.pdf>, Erişim: 11.02.2012.
- AKBAŞ, Oktay; “Ulusal Teknoloji Politikaları ve İlköğretimde Teknoloji Eğitimi”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı:160, 2003.
- AKIN, Mustafa, BAŞTUĞ, Arif; “Erzincan Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin Bilgisayar ve İnternet Teknolojilerinden Yararlanma Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Ön Çalışma”. **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, s: 47-58, 2005.
- AKINCI, Ahmet ve SEFEROĞLU, Süleyman Sadi; “Bilişim Şuraları, Teknoloji Politikaları ve Eğitim”, **XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri**, ss: 475-482, Muğla, 2010.
- ALKAN, Cevat; “Bilgisayarın Eğitimde Kullanımı”, **Eğitim ve Bilim**, Ankara, 1987.
- ALKAN, Cevat; “**Eğitim teknolojisi**”, Atilla Kitabevi, Ankara, 1995.
- ALKAN, Cevat; “**Eğitim Teknolojisinin İki binli Yıllarda Yapılandırılması**”, Anı Yayıncılık, Ankara, 1997.
- ALKAN, Cevat; “Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi” **Türkiye 1. Uluslararası Uzaktan Eğitim Sempozyumu**, MEB FRTEB, Ankara, 1996.
- ANIL, Duygu; “Uluslar Arası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programında Türkiye’deki Öğrencilerin Fen Bilimleri Başarılarını Etkileyen Faktörler”, **Eğitim ve Bilim**, Cilt: 34, Sayı: 152, 87-100, 2009.
- ARI, Alev; “**Öğrenme Psikolojisi**”, Der Yayınları, İstanbul, 1995.
- ARICAK, Osman Tolga, SİYAHHAN, Sinem, UZUNHASANOĞLU, Ayşegül, SARIBEYOĞLU, Sevda, ÇIPLAK, Songül, YILMAZ, Nesrin ve MEHMEDOV, Cemil; “Cyberbullying Among Turkish Adolescents”, **Cyberpsychology and Behavior**, Sayı:3, 253-261, 2008.

- ARICAK, Osman Tolga; “Psychiatric Symptomatology As a Predictor of Cyberbullying Among University Students”, **Eurasian Journal of Educational Research**, **34**, 167-184, 2009.
- ARISOY, Özden; “İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, **Cilt: 1, Sayı: 1**, ss:55-67, Çevrimiçi: www.cappsy.org/archives/vol1/no1/, 2009.
- ARSLAN, Ali; “Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Destekli Eğitim Yapmaya Yönelik Tutumları ile Öz Yeterlilik Algıları Arasındaki İlişki”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (ESOSDER)**, **Cilt:7, Sayı: 2**, ss.: 101-109, 2008.
- ASLANBAY, Muhiddin; “Compulsive Consumption: İnternet Use Addiction Tendency. The Case Of Turkish High School Students”, Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı**, İstanbul, 2006.
- AŞKAR, Petek ve UMay, Aysun; “İlköğretim Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Bilgisayarla İlgili Öz Yeterlilik Algısı”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, **Sayı:21**, ss: 1-8, 2001.
- ATEŞ, Alev, ÖZDEMİR, Yeliz ve KARABAŞ, Tolga; “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğrenme Biçimleri ile İnternet Kullanımına Yönelik Tutumları”, **16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı**, **Cilt 3**, ss: 58-65, 2007.
- ATEŞ, Alev; “Bilgisayar Destekli İngilizce Öğretiminin Ortaöğretim Hazırlık Öğrencilerinin İngilizceye ve Bilgisayara Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkiliği”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Anabilim Dalı, İzmir**, 2005.
- AYAS, Tuncay ve HORZUM, Mehmet Barış; “Exploring the Teachers’ Cyber Bullying Perception in terms of Various Variables”, **International Online Journal of Educational Sciences**, **Cilt:3, Sayı:2**, ss:619-640, 2011.
- AYAS, Tuncay ve HORZUM, Mehmet Barış; “Sanal Zorba/Kurban Ölçek Geliştirme Çalışması”, **Akademik Bakış Dergisi**, **Sayı19**, 2010
- AYAS, Tuncay; “İlköğretim Okullarına Yönelik Geliştirilen Zorbaca Davranışları Önleme Programının Etkinliğinin Test Edilmesi”, Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara**, 2008.

- AYAS, Tuncay; “Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba Ve Mağdur Olma Yaygınlığı”, **11. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi’nde Sunulmuş Sözlü Bildiri**. İzmir, 2011.
- AYDOĞDU, Cihan; “Televizyon ve Bilgisayarın (18-24 yaş) Gençler Üzerindeki Psikolojik Etkileri: Hendek Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Bilimleri Ana Bilim Dalı**, 2003.
- BACANAK, Ahmet, KARAMUSTAFAOĞLU, Orhan ve KÖSE, Sacit; “Yeni Bir Bakış: Eğitimde Teknoloji Okuryazarlığı”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 2 Sayı:14**, 2003.
- BACANLI, Hasan; “**Eğitim psikolojisi**”, Alkım Yayınevi: İstanbul, 1998.
- BAHAR, Hüseyin Hüsnü, İÇLİ, Hacı Hasan ve GÜLAÇTI, Fikret; “Ortaöğretim Öğretmenlerinin Bilgisayar Ve İnternet Tutumlarının İncelenmesi (Erzincan Örneği)”, **Millî Eğitim Dergisi, Sayı: 186**, 2010.
- BALCI, Ali; “Eğitimsel Araştırmanın, Eğitimsel Sorunların Çözümüne Uygulanması”. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı: 22**, 1989.
- BALCI, Şükrü ve BİROL Gülnar; “Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılığının Profili”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Sayı: 6**, Konya, 2009.
- BAYHAN, Vehbi; “Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Alışkanlığı ve İnternet Bağımlılığı (Malatya Uygulaması)”, **Akademik Bilişim’11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri**, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2011.
- BAYKUL, Yaşar; “İlkokul Beşinci Sınıftan Lise Ve Dengi Okulların Son Sınıflarına Kadar Matematik Ve Fen Derslerine Karşı Tutumda Görülen Değişmeler Ve Öğrenci Seçme Sınavındaki Başarı İle İlişkili Olduğu Düşünülen Bazı Faktörler” **Ankara: ÖSYM Yayınları**, 1990.
- BAYRAKTAR, Fatih, GÜN, Zübeyit; “Incidence and Correlates of Internet Usage Among Adolescents in North Cyprus”. **CyberPsychology & Behavior, Cilt:10, Sayı: 2, ss: 191-197**, 2007.

- BAYRAKTAR, Fatih;“İnternet Kullanımının Ergen Gelişimindeki Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı**, İzmir, 2001.
- BEKTAŞ, Habib; **“Uyuşturucu Batağı”**, Milliyet Yayınları: İstanbul, 1999.
- BİNDAK, Recep ve ÇELİK, Coşkun; “Lise Öğrencilerinin Matematik ve Bilgisayar Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 26, ss: 92-101, Denizli, 2009.
- BURNUKARA, Pınar; “İlk Ve Orta Ergenlikte Geleneksel Ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Sosyal Psikoloji Bilim Dalı**, Ankara, 2009.
- CANAN, Fatih; “Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı, Disosiyatif Belirtiler ve Sosyo Demografik Özellikler Arasındaki İlişki”, **Tıpta Uzmanlık Tezi, Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Düzce**, 2010.
- CENGİZHAN, Cahit; “Bilgisayar ve İnternet Bağımlılığı”, **IX. Türkiye'de İnternet Konferansı**, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Harbiye İstanbul, 2003.
- CENGİZHAN, Cahit; “Öğrencilerin Bilgisayar Ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyut: Bağımlılık”, **VIII. Ulusal PDR Kongresi, Marmara Üniversitesi, İstanbul**, 2005.
- CHIP Dergisi, “Facebookta En Popular Uygulamalar”, 2011, Çevrimiçi: http://www.chipcom.tr/konu/Facebook-ta-En-PopulerUygulamalar_4814.htm, Erişim: 08.08.2012.
- ÇAKIR-BALTA, Özlem ve HORZUM, Mehmet Barış; “Web Tabanlı Öğretim Ortamındaki Öğrencilerin İnternet Bağımlılığını Etkileyen Faktörler”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, yıl: 2008, Cilt: 41, Sayı: 1: 187-205, Ankara, 2008.
- ÇAKMAZ, Bahar; “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Eğitim Teknolojilerini Kullanma Durumlarının İncelenmesi (Bolu İli Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı**, Bolu, 2010.

- ÇAVUŞOĞLU, Figen; “Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü**, Samsun, 2009.
- ÇETİN, Bayram, PEKER, Adem ve EROĞLU, Yüksel; “Kız Öğrencilerde Sanal Zorba Ve Kurban Olmanın Yordayıcıları Olarak İnternet Bağımlılığı Ve Yaşam Doyumu”, **1.Uluslararası Kadın ve Sağlık Kongresi’nde Sunulmuş Sözlü Bildiri**. Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2010.
- ÇETİNKAYA, Berna; “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Bilim Dalı**, Konya, 2010.
- ÇİFÇİ, Süleyman; “Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki”, Yüksek Lisans Tezi, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tokat, 2010.
- ÇOŞKUNOĞLU, Osman; “İnternet, Demokrasi ve Aydın Sorumluluğu”, **Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Türkiye Bilişim Derneği Yayınları, Sayı:14, 287-291**, Ankara, 2001.
- DEMİRCİ, Hilal Gökçe; “Ticaret Meslek ve Anadolu Ticaret Meslek Liseleri Bilgisayar Bölümü Öğrencilerinin İnternete Yönelik Tutumları ile İnternet ve Ağ Sistemleri Dersindeki Akademik Başarıları Arasındaki İlişki”, Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana, 2006.
- DEMİREL, Özcan; **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı**. PegemA Yayıncılık: Ankara, 2005.
- DENİZ, Levent; “Bilgisayar Tutum Ölçeği (BTÖ-M)’nin Geçerlik, Güvenirlik, Norm Çalışması ve Bir Örnek Uygulama”, Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul, 1994.
- DENİZ, Levent; “İlköğretim Okullarında Görev Yapan Sınıf ve Alan Öğretmenlerinin Bilgisayar Tutumları”, **The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET, Cilt: 4, Sayı: 4, ss: 22**, 2005.

- DENİZ, Levent; “Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Yaşantıları Ve Bilgisayar Tutumları”. M.Ü. **Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı: **2**, **135-166**, Ankara, 2000.
- DİLMAÇ, Bülent; “Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma”, **Educational Sciences: Theory & Practice**, Cilt: **9**, Sayı: **3**, ss:**1291-1325**, 2009.
- DİNÇER, Serkan, “Öğretmen Yetiştiren Kurumlardaki Öğrencilerinin Öğrenim Hayatları Boyunca Bilgisayar Öğrenme Düzeylerinin ve Bilgisayar Okuryazarlıklarının İncelenmesi”, **XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri**, ss:**141-151**, Malatya, 2011.
- EKİNCİ Armağan; “Aziz Antonius’un Baştan Çıkarılması: Bir Kötü Alışkanlık Olarak İnternet”, **COGİTO Dergisi**, 2002.
- ERDOĞAN, Barış, “Programlama Başarısı İle Akademik Başarı, Genel Yetenek, Bilgisayara Karşı Tutum, Cinsiyet Ve Lise Türü Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul, 2005.
- ERDUR-BAKER, Özgür ve KAVŞUT, Fatma; “Cyber Bullying: A New Face Of Peer Bullying”, **Eurasian Journal of Educational Research**, Sayı: **27**,**31-42**, 2007.
- ERDUR-BAKER; Özgür; “Cyber Bullying And Its Correlation To Traditional Bullying, Gender And Frequent And Risky Usage Of İnternet Mediated Communication Tools”, **New Media and Society**, Cilt: **12**, Sayı: **1**, ss: **109-125**, 2010.
- EREN, Erol; “Yönetim Psikolojisi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü 30.Yıl Yayınları**, Yayın No:**2**, İstanbul, 1984
- ERGİN, Nergiz; “İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Lise Öğrencilerin Kendini Kabul ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış doktora tezi, **Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adli Psikoloji Bölümü**, Ankara, 1993.
- ERKAN, Semra; “Öğretmenlerin Bilgisayara Yönelik Tutumları Üzerine Bir İnceleme”, 2007, Çevrimiçi: <http://manas.kg/pdf/sbdpdf12/Maka-leler/12.pdf>, Erişim: 03.03.2012.

- EROĞLU, Yüksel ve PEKER, Adem; “Aileden Ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek Ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme”, **Akademik Bakış Dergisi Sayı: 27**, 2011.
- EROĞLU, Yüksel; “Koşullu Öz-Değer Riskli İnternet Davranışları Ve Sanal Zorbalık, Kurbaniyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya**, 2011.
- ERTÜRK, Selahattin; “**Eğitimde Program Geliştirme**”, Ankara, 1972.
- ERTÜRK, Selahattin; “**Öğretimi Planlama Uygulama ve Değerlendirme**”, Ankara, 1998
- EŞGİ Necmi ve BARDAKÇI Salih; “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilgisayara İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi”, **16. Ulusal Bilimler Kongresi**, 2007.
- EU Kids Online II Türkiye, “Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi Türkiye Sonuçları”, 2010, **Çevrim-içi: <http://eukidsonline.metu.edu.tr/>** Erişim Tarihi 20.11.2012.
- GENÇ, Zülfi; “Web 2.0 Yeniliklerinin Eğitimde Kullanımı: Bir Facebook Eğitim Uygulama Örneği” **Akademik Bilişim**, 2010, Çevrimiçi : <http://ab.org.tr/ab10/ozet/180.html>, Erişim: 29.11.2012.
- GENÇER, Suzan Lema; “Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Durumlarının İnternet Kullanım Profilleri Ve Demografik Özelliklere Göre Farklılıklarının İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Teknolojileri Anabilim Dalı**, Isparta, 2011.
- GERÇEK, Cem, KÖSEOĞLU, Pınar, YILMAZ, Miraç ve SORAN, Haluk; “Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Kullanımına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, ss:130-139, 2006.
- GÖKLER, Rıza; “Okullarda akran zorbalığı”, **Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, 511-537, 2009.
- GÖREGENLİ, Melek; “Gençlerde İnternet Kullanımı”, **9. Lise öğrencisi Psikiyatrisi Sempozyum Bildirileri ve Notları**, 2005.
- GÜNAY, Durmuş ve ARIDURU, Ali; “Teknolojinin Konumu Ve Neliği”, **II.Teknoloji, Kalite ve Üretim Sistemleri Konferansı**, Bolu, 2001.

- GÜNÜÇ, Selim ve KAYRI, Murat; “Türkiye’de İnternet Bağımlılık Profili Ve İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik-Güvenirlik Çalışması”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 39, ss: 220-232, Ankara, 2010.
- GÜNÜÇ, Selim; “İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Demografik Değişkenler İle İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı**, Van, 2009.
- GÜVENLİ İNTERNET ÇOCUKLARI BEKLEYEN RİSKLER, Çevrim-içi: <http://guvenliinternet.org/guvenli/cocuklar>, Erişim tarihi: 24 Kasım 2012.
- HANGÜL, Tuğba ve ÜZEL, Devrim; “Bilgisayar Destekli Öğretimin (BDÖ) 8. Sınıf Matematik Öğretiminde Öğrenci Tutumuna Etkisi ve BDÖ Hakkında Öğrenci Görüşleri”, **Balikesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2010.
- ITEA (International Technology Education Association), Technology Literacy for All: A Rationale and Structure for the Study of Technology, 2006, Çevrimiçi: <http://www.iteaconnect.org/Publications/publications.htm>, Erişim: 20.08.2012
- İÇEL, Kayıhan; “**Kitle Haberleşme Hukuku**”, Beta Yayınları, 1998
- KABAKÇI, Işıl ve ODABAŞI, Ferhan; “Teknolojiyi Kullanmak ve Teknogerçekçi Olabilmek”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2004.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem; “Yeni İnsan ve İnsanlar”, **Evrin Yayınevi**, 10.Baskı, **Sosyal Psikoloji Dizisi:1**, İstanbul, 2004.
- KALAFAT Özgür ve GÖKTAŞ, Yüksel; “Sosyal Ağların Yükseköğretimde Kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi, Facebook Örneği”, **5th International Computer & Instructional Technologies Symposium**, , **Firat University**, Elazığ, 2011.
- KARACA, M.; “Sosyolojik bir olgu olarak internet gençliği: Elazığ örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Firat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı**, Elazığ, 2007.
- KARAMAN, Kemal ve KURTOĞLU, Meltem; “Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılığı Hakkındaki Görüşleri”, **Akademik Bilişim’09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri**, Şanlıurfa, ss:641-650, 2009.

- KARASAR, Niyazi; “**Bilimsel Araştırma Yöntemi**”, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara, 2008.
- KAYA, N.; “Neden İntihar Ediyorlar”, **Karizma Dergisi, Sayı: 12, 75-80**, İstanbul, 2002.
- KAYADUMAN, Halil, SIRAKAYA, Mustafa ve SEFEROĞLU, S. Sadi; “Eğitimde FATİH Projesinin Öğretmenlerin Yeterlik Durumları Açısından İncelenmesi”, **Akademik Bilişim’11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, İnönü Üniversitesi**, Malatya, 2011.
- KAYRI, Murat ve GÜNÜÇ, Selim; “İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 42, Sayı: 1, ss: 157-175**, 2009.
- KENANOĞLU, Rıdvan; “Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Öğrenci Başarısına Ve Bilgisayara Yönelik Tutumlarına Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı**, Diyarbakır, 2008.
- KESER ÖZCAN, Neslihan, BUZLU, Sevim; “Problemlerle İnternet Kullanımını Belirlemede Yardımcı Bir Araç: İnternette Bilişsel Durum Ölçeği’nin Üniversite Öğrencilerinde Geçerlik Ve Güvenirliği”, **Bağımlılık Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, ss:19-26**, 2005
- KESER, Zehra; “Ortaöğretim Okul Müdürlerinin Yetki Ve Sorumluluklarını Kullanma Derecelerinin Belirlenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı**, Gaziantep, 2007.
- KOBAK, Kadriye ve BİÇER, Serkan, “Facebook Sosyal Paylaşım Sitesinin Kullanım Nedenleri”, **8th International Education Technology Conference, ss: 567-571, 2008** Çevrimiçi: <http://ietc2008.home.anadolu.edu.tr/ietc2008/105.doc> Erişim: 09.11.2012.
- Kobi-Efor, “Eğitimde Fatih Projesi”, 2010 Çevrim-içi: <http://www.kobiefor.com.tr/2010pdf/aralik10/048.pdf> , Erişim: 26.12.2012.
- KÖKNEL, Özcan; “**Bağımlılık: Alkol ve Madde Bağımlılığı**” Altın Kitaplar, İstanbul, 1998.

- KÖKSAL, Aydın; **“Bilişim Terimleri Sözlüğü”**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.
- KÖSE, Sacit, GENCER, Ayşe Savran ve GEZER, Kutret, “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Bilgisayar ve İnternet Kullanımına Yönelik Tutumları”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 21**, 2007.
- KÖSEOĞLU, Pınar- YILMAZ, Miraç- GERÇEK, Cem-SORAN, Haluk; “Bilgisayar Kursunun Bilgisayara Yönelik Başarı, Tutum Ve Öz-Yeterlik İnançları Üzerine Etkisi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), Sayı:33, s:203-209**, Ankara, 2007.
- KUBAN, Baha; “Teknolojik Determinizm Ve Teknolojinin Toplumsal Denetimi”. **Uluslararası Bilim, Teknoloji Ve Toplum Sempozyumu Kitapçığı. Ed: H. Ansal ve D. Çalışır, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1, 183-190**, 1999.
- KÜÇÜKKARAGÖZ, Hadiye; **“Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi”**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002.
- MEB Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (2010a). Eğitimde fırsatları artırma teknolojiyi iyileştirme hareketi projesi (FATİH). Proje hakkında. Çevrim-içi: http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje_hakkinda.html, Erişim: 01.09.2012.
- MEB, 2008, Çevrimiçi: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler>, Erişim: 22.09.2012
- MEB, 2012, Çevrimiçi: <http://mebk12.meb.gov.tr/mebiysdosyalar/19/01/704010/icerikler/cocuklarimiziinternette-ki-zararli-iceriklerdenkoruyalim163011/gormeengelli.html>, Erişim: 10.10.2012.
- METİN, Pınar; “Teknoloji Okuryazarlığımı Geliştirmek Üzere Yetişkinlere Yönelik Bir Eğitim Programı”, **Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Halk Eğitim Bilim Dalı**, 2011.
- Microsoft, 2009, “Çocuklarınızın Sosyal Web Sitelerini Daha Güvenli Kullanmasına Yardımcı Olma”, Çevrim-içi: <http://www.microsoft.com/turkiye/protect/family/activities/social.mspix>, Erişim: 29.12.2012.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, 2011; “Eğitimde FATİH Projesi” Çevrim-içi: <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/tr/index.php>, Erişim: 03.05.2012.
- ODABAŞI, Ferhan GÜNDÜZ, Şemseddin; “Bilgi Çağında Öğretmen Adaylarının Eğitimde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme Dersinin Önemi”,

The Turkish Online Journal of Educational Technology, Cilt:3, Sayı: 1, 2004.

ODABAŞI, Ferhan; **“İnternet ve Çocuk”**, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., (2000).Toplumsal Etkileri Ve Teknoloji Okur-Yazarlığı. Bilgi Teknolojileri Işığında Eğitim, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2000.

ORHAN, Feza ve AKKOYUNLU, Buket; **“İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanımları Üzerine Bir Çalışma”**, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:26**, 2004.

ÖNAL, İnci; **“Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi”**, **Bilgi Dünyası, Cilt:11, Sayı: 1, ss; 101-121**, 2010. Çevrimiçi: <http://www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/gorusler/2010/cilt11/sayi1/101-121.pdf> Erişim: 10.10.2012.

ÖZCAN, Neslihan K.ve BUZLU, Sevim; **“Problemlı İnternet Kullanımını Belirlemede Yardımcı Bir Araç: İnternette Bilişsel Durum Ölçeği'nin Üniversite Öğrencilerinde Geçerlik Ve Güvenirliliği”**, **Bağımlılık Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1**, 2005

ÖZDEMİR, Murat ve AKAR, Filiz; **“Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi”**, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Cilt: 17, Sayı: 4, ss: 605-626**, 2011.

ÖZMEN, Fatma, AKÜZÜM, Cemal, SÜNKÜR, Meltem, BAYSAL, N; **“Sosyal Ağ Sitelerinin Eğitsel Ortamlardaki İşlevselliği”**, **6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11)**, ss: **42-47**, Elazığ, 2011.

ÖZSOY, Tamer, **“Fastfood'dan Facebook'a: İnternet Bağımlılığı”**, **Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, ss: 659-664**, 2009.

ÖZTÜRK, Özgür, ODABAŞIOĞLU, Gürkan, ERASLAN, Defne, GENÇ, Yasin ve KALYONCU, Ayhan; **“İnternet Bağımlılığı: Kliniği Ve Tedavisi”**, **Bağımlılık Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, s:36-41**, 2007.

ÖZYÜREK, Mehmet; **“Tutumlar ve Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi”**, Karatepe Yayınları: Ankara, 2000.

PAMUKÇU, N.; **“Çocuğunuzu tanıyor musunuz?, Adım Adım Gelişim”**, **Yaşadıkça Eğitim**, 1994.

- PEKER, Adem ve Eroğlu, Yüksel; “Erkek Öğrencilerde Sanal Zorba Ve Kurban Olmanın Yordayıcısı Olarak İnternet Bağımlılığı”, Eds: Sünbül, A.M. ve Şahin, İ. **4.Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu Kitabı**, Selçuk Üniversitesi, Konya, s: 862-867, 2010.
- PEKER, Adem, EROĞLU, Yüksel, ÇİTEMEL, Nihan; “Boyun Eğici Davranışlar İle Sanal Zorbalık Ve Sanal Kurbaniyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi”, **Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, s: 205-221**, 2012. Çevrimiçi: <http://www.insan bilimleri.com>, Erişim: 09.12.2012.
- PİŞKİN, Metin; “Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:2, ss 531-562**, 2002.
- SARAK, Özlem; “Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul**, 2012.
- SOYDAŞ, Damla Karlier; “Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı**, Ankara, 2011.
- SÖNMEZ, Yalçın, “Eğitimde Fatih Projesi”, **Kobieför Dergisi, s:48**, Aralık 2010.
- STYS, Yvonne, “Beyond The Schoolyard: Examining Electronic Bullying Among Canadian Youth”, **Master’s Thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario**, 2004.
- ŞAHİN, Figen; “İnternet ve Çocuk İstismarı”. **Sosyal Pediatri Günleri, Basın Yayında Çocuk Sağlığı Sempozyumu, Bildiri Özetleri, 2007**, Çevrim-içi: http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=e564061a-3fa6479c-9295-9376c25c6a06, Erişim: 11.10.2012.
- ŞAHİN, Mustafa, Sarı, S.V., Özer, Ö. ve Er, S.H.; “Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba Davranışlarında Bulunma Ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri”. **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 21, ss: 257-270**, 2010.

- ŞAHİN, Nevin ve DİŞSİZ, Melike; “Sağlık Çalışanlarında Aile İçi Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, **Cilt: 6, Sayı: 2, ss: 263-274**, 2009.
- ŞENDAĞ, Serkan, ODABAŞI, F.; “İnternet Bağımlılığı: Çocukların Psikososyal Gelişimi Üzerindeki Etkileri”, **The Proceedings of International Educational Technology Conference, KKTC**, 2007.
- ŞENER, Gülüm; “Türkiye’de Facebook Kullanımı Araştırması”, **İstanbul Bilim Üniversitesi, Psikoloji Bölümü**, 2012.
- ŞİMŞEK, Ali; “**İçerik Türlerine Dayalı Öğretim**”, Nobel Yayınları: Ankara, 2006.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), 2010 “Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması” Çevrimiçi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=60&ust_id=2, Erişim: 20.10.2012.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), 2012, “Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması”, 2012 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=68&ust_id=4, Erişim: 20.10.2012.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2005, “Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması” Çevrimiçi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=60&ust_id=2 Erişim: 20.10.2012.
- TACYILMAZ, Özge; “Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre Yordanması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir**, 2010.
- TEZCAN, Mahmut; **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara, 1992.
- TOPÇU, Çiğdem, ERDUR-BAKER, Özgür ve ÇAPA-AYDIN, Y.; “Examination of Cyberbullying Experiences Among Turkish Students From Different School Types”. **CyberPsychology and Behavior**, **Sayı:11, ss: 644-648**, 2008.
- TOPÇU, Çiğdem; “The Relationship Of Cyber Bullying To Empathy, Gender, Traditional Bullying, İnternet Use And Adult Monitoring”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara**, 2008.
- TURNALAR KURTARAN, Gülmisal; “İnternet Bağımlılığını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Mersin**

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,**
Mersin, 2008.
- ULUĞ, Fevzi; “İlköğretimde Teknoloji Eğitimi, **Milli Eğitim Dergisi, Sayı:46,**
1997.
- URAL, Şafak; “Teknik, Teknoloji Ve Değerler”. **Cumhuriyet Bilim Teknik,708,**
20-21, 2000.
- UZUN, Adem; “Eğitim Fakültelerinde Bilgisayar Okur-Yazarlığının İnternet Tabanlı
Öğretim Tasarımı İle Desteklenmesi”, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Bursa,** 2008.
- UZUNBOYLU, Hüseyin; “Bilgisayar Öğrenme Düzeyi ile Bilgisayara Karşı
Tutumlar Arasındaki İlişki”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim
Anabilim Dalı,** 1995.
- VURAL, Beril Akıncı ve BAT, Mikail; “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal
Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”,
Journal of Yaşar University, Sayı: 5, ss:3348-3382, 2010.
- YALÇIN, Cemal; “Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla İnternet”, **Cumhuriyet
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1, ss: 77-89,** 2003.
- YAMAN, Erkan ve Peker, “Adem, Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete
İlişkin Algıları”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11,
Sayı: 3, ss: 819 -833, Gaziantep,** 2012.
- YANIK, Canan, “Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Okuryazarlık Algıları İle internet
Kullanımına Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki”, **H. Ü. Eğitim Fakültesi
Dergisi (H. U.Journal of Education), 39, ss:371-382,** 2010.
- YAŞAR, Şefik; “**Öğrencilerin Bilgisayara İlişkin Genel Tutumları**”, Anadolu
Üniversitesi Yayınları, s:3, Eskişehir 1992.
- YAVUZ, S. ve COŞKUN, A. S.; “Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Eğitimde
Teknoloji Kullanımına İlişkin Tutum Ve Düşünceleri”, **Hacettepe
Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Dergisi, Sayı: 34, ss: 274-286,** 2008.
- YILMAZ, Ahmet; “Eğitim Yönetiminde Bilgisayarlardan Faydalanmanın
Avantajları ve Dezavantajları”, **Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 166, ss: 72-81,**
2005.

- YOUNG, Kimberly. ve RODGERS, Rogers C.; “The Relationship Between Depression and Internet Addiction”, **CyberPsychology and Behavior, Cilt:1, Sayı: 1, ss: 25-28**, 1998.
- YOUNG, Kimberly; “Internet Addiction: The Emergence Of A New Clinical Disorder”, **Cyber Psychology and Behavior, Cilt:1,ss: 237-244**, 1996.
- YOUNG, Kimberly; “Surfing not studying: Dealing with İnternet Addiction On Campus”, 2001. http://www.netaddiction.com/articles/surfing_not_studying.htm, Erişim: 10.04.2012.
- YURDAKUL, Bünyamin; “Eğitimde Bilgisayar Teknolojisine İlişkin Uygulamaları Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Teknolojileri, Anabilim Dalı**, Ankara, 1998.
- YURDAKUL, Bünyamin; “Eğitsel Yazılım Geliştirme Süreci”, Ankara Üniversitesi Sosyal **Bilimler Enstitüsü Eğitimde Bilgisayar Teknolojisi Dersi Raporu. Ankara, s: 1-3**, 1996.
- YÜKSEL, Eda; “İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Bilgisayar Tutumları ve Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgi Teknolojileri Programı**, İstanbul, 2010.
- ZİYALAR, Adnan. “**Sosyal Psikiyatri**”, Yüce Yayım: İstanbul: 1999.

EKLER

EK-1

ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ

T.C
KIRŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.40.00.20-605.01-
Konu : Nurettin BAŞKÖY'ün
Araştırma İzni

27.12.2011* 17891

VALİLİK MAKAMINA

Ahi Evran Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 19.12.2011 tarihli ve 1154/5573 sayılı yazıları ile; Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nurettin BAŞKÖY'ün "Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılık, Siber Zorbalık ve Bilgisayara Karşı Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu anketi uygulama isteği bildirilmektedir.

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nurettin BAŞKÖY "Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılık, Siber Zorbalık ve Bilgisayara Karşı Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu anketi ilimiz merkez Ortaöğretim Okullarında ki 9.10.11.12.Sınıf öğrencilerine yönelik, Aralık 2011 - Mart 2012 tarihleri arasında uygulaması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Mesut AYRIKSA
Milli Eğitim Müdürü

OLUR

27/12/2011

Mustafa HARPUTLU
Vali a.
Vali Yardımcısı

26.12.2011/VHKİ N.TEKİNARSLAN
26.12.2011/Şef S.AKGÜL
26.12.2011/Md. Yrd. Ş.KARADENİZ

Terme Cad. 40100 KIRŞEHİR
Bilgi için : Md. Yrd. Ş. KARADENİZ
Telefon: (0 386) 213 51 50
Faks: (0 386) 2131003
kirschirmem@meb.gov.tr
http://kirsehir.meb.gov.tr

KİŞİSEL FORM TASLAĞI

Sevgili öğrenciler; Bu anket bir tez çalışması kapsamında yapılan bir araştırmadır ve **“Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık, Siber Zorbalık ve Bilgisayara Karşı Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”** amacıyla düzenlenmiştir. Verilen durumlara ilişkin seçeneklerden size en uygun olan şıkkı (X) koyarak işaretleyiniz. İsminizi yazmanıza gerek yoktur. Bilgiler yalnızca araştırma amacı ile kullanılacağı için başka bir kişi ya da kurum tarafından görülmeyecektir. Verilen durumlarda gerçek görüşünüzü yansıtmanız araştırma sonuçlarının geçerliliği bakımından çok önemlidir. Hiçbir soruyu cevaplamadan geçmeyiniz. Zaman ayırdığınız için ve katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ederim.

1. **Cinsiyetiniz** Erkek (...) Kız (...)
2. **Okul Adı:**
3. **Sınıf:** 9 (...) 10 (...) 11 (...)
4. **okul başarı ortalamanız (.....)**
5. **Yaşadığınız Yer**
(...) İl Merkezi (...) İlçe Merkezi (...) Kasaba
6. **Evinizde bilgisayar var mı? varsa kaç tane?**
.....tane bilgisayar var (...) Bilgisayar yok
7. **Evinizde internet var mı?**
Var (...) Yok (...)
8. **İnterneti ne sıklıkta kullanırsınız?**
Ayda birkaç defa (...) Haftada birkaç defa (...) Hergün (...)
9. **İnterneti haftada kaç saat kullanırsınız?**
.....saat
10. **İnterneti en çok hangi amaçla kullanırsınız(kullanım amacınıza göre 1 den 5 e kadar sıralayınız en çok kullanılan amaç=1 en az kullanılan amaç=5 ile gösterilecek diğerleri bu doğrultuda 2,3,4 ile işaretlenecektir)**
(...)Araştırma bilgilendirme amaçlı(ödev yapma, bilgi alma)
(...)Eğlence amaçlı(oyun, sörf)
(...)iletişim amaçlı(e-posta, chat)
(...)Ticari amaçlı(Alışveriş, banka/yatırım işlemleri)
(...)Kullanmıyorum
11. **İnternete en çok nerden bağlanıyorsunuz?**
Ev (...) Okul (...) İnternet Cafe (.....) Diğer
:.....bağlanıyorum
12. **Kaç yıldır internet kullanıyorsunuz?**
1 yıldan az (...) 1-3 yıldır (...) 4-6 yıldır (...) 6 yıldan fazla
(...)
13. **Mobil internet kullanıyorsunuz?**
Evet(....) Hayır(.....)
14. **Herhangi bir bilgisayar kursuna katıldınız mı?**
Evet(....) Hayır(.....)
15. **Size göre bilgisayar kullanım düzeyiniz?**
Temel Düzeyde (...) Orta Düzeyde (...) İleri düzeyde (...)
16. **Cep telefonunu iletişim dışında ne amaçla kullanırsınız?**
(...)Resim video çekimi (...) İnternete Bağlanmakiçin kullanıyorum.

EK-3**BİLGİSAYAR TUTUM ÖLÇEĞİ**

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1	Bilgisayar kullanmak sanırım benim için çok zor olur.					
2	Bilgisayarla çalışmayı isterim					
3	Bilgisayarda çalışırken sinirli olurum					
4	Yeni bir problemi bilgisayar kullanarak çözmeye çalışmam gerekse genel olarak bu konuda kendimi iyi hissederim					
5	Bilgisayar ile ilgili problemleri çözmek bana çekici gelmiyor					
6	Bilgisayar hakkında bir şeyler öğrenmek zaman kaybıdır					
7	Bilgisayarla çalışmanın zevkli ve teşvik edici olduğunu düşünüyorum					
8	Bilgisayara karşı Saldırgan ve düşmanca duygular besliyorum					
9	Bilgisayarla çalışabileceğime eminim					
10	Bilgisayarla çalışmak motivasyonumu artırır					
11	Bilgisayar kursları almak için zahmete girmem					
12	Bilgisayarlar kendimi rahatsız etmeme neden oluyor					
13	Bir bilgisayar dili öğrenebileceğime eminim					
14	Bilgisayarda geçirdiğim zamanların büyük bölümü kayıp sayılır					
15	Hayatımda hiçbir zaman Bilgisayar kullanacağımı zannetmiyorum					
16	Bilgisayarla ilgili bildiğim bir konuyu arkadaşlarımla paylaşmayı isterim					
17	Bilgisayarla çalışmak konusunu düşündüğümde endişeleniyorum					
18	Bilgisayar dersi alırsam çok başarılı olurum					
19	Bilgisayarla mümkün olduğunca çok çalışma yapacağım					
20	Bilgisayar kullanmam gerekse kendimi rahat hissederim					
21	Bilgisayarlar beni huzursuz ediyor ve aklımı karıştırıyor					
22	Bilgisayar terim ve kavramlarına hakim olduğuma inanıyorum					

EK-4

SİBER ZORBA/ KURBAN ÖLÇEĞİ

	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık										
Telefon numarasını gizleyerek rahatsız edici cinsel sesler çıkarma.										
İzinsiz ve uygunsuz görüntü çekme										
Gizlice çekilen uygunsuz görüntüleri mesajla, maille başkalarına yollama, internette yayınlama ya da CD ile çoğaltıp dağıtma										
Gizlice çekilen uygunsuz görüntüler aracılığıyla şantaj yapma										
Birine istemediği halde cinsel içerikli mesaj veya mail atıp rahatsız etme.										
Cinsel içerikli görüntüleri veyafilmi izlemeye zorlama										
İnternet/Telefonla cinsel içeriklisöylenti çıkarıp yayma										
Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme										
Sohbet odası (sohbet) ya da oyun sitesini terk etmeye zorlama.										
Zarar görmesini istediği kişinin adını kullanarak insanlara mesaj, mail veya video yollama.										
Zarar vermeye neden olacak web sayfası hazırlama										
Mail adresini ele geçirme ve zarar verme										
Kişisel bilgisayarını ele geçirme ve dosyalarına kasten zarar verme										
Kasıtlı olarak virüslü mail yollama										
İnternet ya da telefon yoluyla tehdit etme										
Mail kutularını doldurarak mail gelmesini engelleme										
Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma										
Birinin kullandığı telefon veya bilgisayar modeliyle alay etme.										
Birisi hakkında elde edilen olumsuz bilgilileri sanal ortamda yayma										
İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma.										
Mail ya da mesaj yoluyla kişisel bilgileri yayma										

İNTERNET BAĞIMLILIK ÖLÇEĞİ

Lütfen, aşağıdaki soruları size en yakın olan şıkkı işaretleyerek cevaplayınız.	Hiçbir zaman	Çok az	Arada sırada	Sık	Çok sık	Her zaman
Planladığınızdan daha fazla süre İnternet'te kalıyor musunuz?						
İnternet'te daha uzun süre kalmak için günlük işlerinizi ihmal eder misiniz?						
Arkadaşlarınızla birlikte olmak yerine İnternet'i tercih eder misiniz?						
İnternet kullanıcıları ile ne sıklıkla yeni ilişkiler kurarsınız?						
Yakın çevrenizdeki insanlar (aile, akraba) sizin İnternet'te harcadığınız zamanın fazlalığından şikâyet ederler mi?						
İnternet'te harcadığınız zamandan dolayı okul yaşamınız ne sıklıkta olumsuz etkilenir?						
Bir işe başlamadan önce ne sıklıkla e-postanızı (e-mail) kontrol edersiniz?						
Okuldaki başarınız ve verimliliğiniz İnternet kullanımınızdan ne sıklıkta olumsuz yönde etkilenir?						
Herhangi biri İnternet'te ne yaptığınızı sorduğunda ne sıklıkla kendinizi savunur veya ne yaptığınızı gizlersiniz?						
Hayatınız hakkında sizi rahatsız eden düşünceleri dağıtmak için ne sıklıkla İnternet'e girersiniz?						
İnternet'e girmek için sabırsızlanır mısınız?						
İnternetsiz hayatın sıkıcı, boş ve eğlencesiz olacağını ne sıklıkla düşünürsünüz?						
Biri sizi İnternet ortamında rahatsız ettiğinde ne sıklıkla kırıcı konuşur, bağırır veya kızgın davranışlar gösterirsiniz?						
Gece geç saatlerde İnternet kullanmaktan ötürü ne sıklıkta uykusuz kalıyorsunuz?						
İnternet'te olmadığınız zamanlarda ne sıklıkla İnternet'i düşünür veya İnternet'e girmeyi hayal edersiniz?						
İnternet ortamında kendinizi ne sıklıkla "yalnızca birkaç dakika daha" derken bulursunuz?						
İnternet'te harcadığınız zamanın miktarını ne sıklıkla azaltmaya çalışıyor ama başarısız oluyorsunuz?						
İnternet'te kaldığınız süreyi ne sıklıkla başkalarından gizlemeye çalışırsınız?						
Başkalarıyla gezmek yerine İnternet'te daha fazla zaman geçirmeyi ne sıklıkla tercih edersiniz?						
İnternet'te olmadığınızda ne sıklıkla kendinizi çökmüş, aksi veya sınırlı hissedip, İnternet'e girince rahatlırsınız?						